

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**AKÇADAĞ İLÇESİ HALK İNANIŞLARININ
GELENEKSEL TÜRK DİNİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN HAZIRLAYAN
Doç. Dr. Abdulkadir KIYAK Hilal ÇELİK

MALATYA-2022

ONUR SÖZÜ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Akçadağ İlçesi Halk İnanışlarının Geleneksel Türk Dini Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmamın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Hilal ÇELİK

ÖNSÖZ

İnsan var olduğu günden itibaren kutsal bir şeye inanmaya ve kabul etmeye ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle ilkel ya da modern tüm toplumların belirli çerçevelerde inançlar geliştirdikleri görülmektedir. Halk tarafından genel kabul gören bu inançlar, geçmişten günümüze gelen birikimlere zaman içerisinde yenilerinin de dâhil edilmesi ile zenginleşmekte ve geleceğe aktarılmaktadır. Bu zenginleşme halk inanışlarının zamanla artması sonucunu doğurmaktadır. İnançların örnekleri günlük hayatta, özellikle hayatın en önemli geçişleri olarak kabul edilen doğum, evlilik ve ölüm gibi bireysel veya toplumsal olabildikleri gibi yöreden yöreye de farklılıklar gösterebilmektedir. Toplumsal kimliğin bir ifadesi olan halk inanışları da toplumların dini ve kültürel unsurlarını yansıtan önemli bir olgudur.

Çalışmamıza konu olan Malatya iline bağlı Akçadağ ilçesi, tarihi süreç içerisinde birçok medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapmış olup zengin bir kültürel birikime sahiptir. Dolayısıyla yörede dinî ve kültürel yapının şekillenmesinde tarihi süreç içerisinde bölgede hüküm sürmüş olan birçok medeniyetin etkisi olmuştur. Bölgenin uzun bir tarihsel geçmişe sahip olması halk inanışlarının çeşitlilik ve zenginlik göstermesine etki etmiştir. Bu çalışmada Geleneksel Türk kültürünün bir parçası olan halk inanışlarının gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Akçadağ ve çevresinin halk inanışları Dinler Tarihi perspektifinde ele alınmıştır. Ayrıca bu çalışmanın Dinler tarihi alanında yapılacak saha çalışmalarına bilimsel katkı sağlaması temel hedeflerimizdendir.

Bu çalışmada, Malatya iline bağlı Akçadağ ilçesindeki mevcut halk inanışları tespit edilerek, geçmişte bu coğrafyada yaşayan medeniyetlerin inanışlarına olan etkilerinin ortaya konulması ve yörede yer yer unutulmaya yüz tutan halk inanışlarının gelecek nesillere aktarılması amaçlanmıştır.

Halk İnanışlarının milli kültür açısından taşıdığı değer konusunda bize farkındalık kazandıran ve bu çalışmayı yapmaya teşvik eden, hocam Doç. Dr. Abdulkadir KIYAK'a, saha çalışmalarında desteklerini esirgemeyen Akçadağ halkına, her zaman yanımda olan sevgili eşim Mehmet Çelik'e ve aileme, her daim ön ayak olan meslektaşım Sayın Zabit Aydoğan öğretmenime şükranlarımı sunarım.

ÖZET

ÇELİK, Hilal, Akçadağ İlçesi Halk İnanışlarının Geleneksel Türk Dini Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2022.

Bu araştırmada Malatya İli Akçadağ ilçesi Halk İnanışları ele alınmıştır. Araştırma alanı Akçadağ ilçesi ve köyleri ile sınırlandırılmıştır. Çalışma, giriş kısmı ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı, önemi, kapsamı, sınırlılıkları ve yöntemi ve Akçadağ'ın tarihi ve sosyal yapısı hakkında da genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde geçiş dönemi ile ilgili halk inanış ve uygulamaları; doğum, evlilik ve ölüm ile ilgili olacak şekilde gruplandırılarak anlatılmıştır. İkinci bölümde tabiatla ilgili inanışları; su, yağmur, ağaç, ateş, hayvan ve taş-kaya ile ilgili inanç ve uygulamalar ile Akçadağ'daki ziyaret kültürü ve ziyaret yerleri ile ilgili bulgular ortaya konulmuştur. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ve saha araştırması tekniği kullanılmış olup, saha araştırmasında 44 kadın, 35 erkek olmak üzere 79 kişi ile yüz yüze görüşülmüştür. Ulaşılan verilerin Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesinde deskriptif ve fenomenoloji metotları kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akçadağ, Geçiş Ritüelleri, Malatya, Türbeler, Türk Halk İnanışları, Ziyaret Yerleri

ABSTRACT

ÇELİK, Hilal, Evaluation of Folk Beliefs in Akçadağ District in Terms of Traditional Turkish Religion, Master's Thesis, Malatya, 2022.

In this research, Folk Beliefs of Malatya Akçadağ district were discussed. The research area is limited to the town of Akçadağ and its villages. The study consists of an introduction and two main parts. In the introduction part, general information about the subject, purpose, importance, scope, limitations and method of the research and the historical and social structure of Akçadağ are given. In the first part, folk beliefs and practices related to the transition period; It is explained by grouping it about birth, marriage and death. In the second part, their beliefs about nature; In this study, beliefs and practices related to water, rain, tree, fire, animals and stone-rock, as well as the culture of visiting and visiting places in Akçadağ were revealed. In the study, literature review and field research technique, which are qualitative research methods, were used, and 79 people, 44 women and 35 men, were interviewed face-to-face in the field research. Descriptive and phenomenological methods were used to evaluate the obtained data in terms of History of Religions.

Key words: Akcadag, Transition Rituels, Malatya, Tombs, Turkish Folk Beliefs, Visiting places

KISALTMALAR

BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
KK.	: Kaynak Kişi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

İCİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR	iv
İCİNDEKİLER	v
I. Çalışmanın Konusu ve Amacı	1
II. Çalışmanın Önemi	2
III. Çalışmanın Kapsamı	2
IV. Çalışmanın Yöntemi	2
GİRİŞ	4
BİRİNCİ BÖLÜM	18
GEÇİŞ DÖNEMİ İLE İLGİLİ HALK İNANIŞ VE UYGULAMALARI	18
1.1. Doğumla İlgili Halk İnanç ve Uygulamalar.....	18
1.1.1. Doğum Öncesi İnanışlar	18
1.1.1.1. Çocuk Sahibi Olamayanların Hamile Kalma ile İlgili İnanış ve Uygulamaları	19
1.1.1.2. Doğum Sonrası Bebek Ölümünü Önleme İnanış ve Uygulamaları	20
1.1.1.3. Erkek Çocuk Olması İçin Başvurulan Uygulamalar.....	21
1.1.1.4. Cinsiyet Tayini.....	22
1.1.1.5. Doğumu Kolaylaştıran Uygulamalar	22
1.1.2. Doğum Sonrası İnanışlar	23
1.1.2.1. Doğum Sonrası Yapılan İlk Uygulamalar	23

1.1.2.2. Bebeğin Adının Konması.....	24
1.1.2.3. Kırk Çıkarma	24
1.1.2.4. Al Basması.....	25
1.1.2.5. Kırk Basması.....	26
1.1.2.6. Beşik Götürme	26
1.1.2.7. İstenmeyen Gebelik	26
1.1.3. Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamaların Değerlendirilmesi.....	27
1.2. Evlilik İle İlgili İnanç ve Uygulamamalar	29
1.2.1. Evlenecek Kişilerde Aranılan Özellikler	32
1.2.2. Kız Beğenme	33
1.2.3. İsteme	35
1.2.4. Söz Kesmek.....	36
1.2.5. Nişan.....	36
1.2.6. Çeyiz.....	38
1.2.7. Davetiye.....	40
1.2.8. Bayrak Dikme.....	40
1.2.9. Kına Gecesi	41
1.2.10. Baskın.....	44
1.2.11. Düğün	44
1.2.12. Nikâh	46
1.1.13. Gelin Alma	47
1.1.14. Gelinlik Etme.....	50
1.1.15. Evlenme İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi.....	50
1.3. Ölümle İlgili Halk İnanç ve Uygulamalar.....	53
1.3.1. Ölüm Öncesi İnanış ve Uygulamalar	54

1.3.1.1. Bazı Eşyaların, Hayvanların ve Tabiat Olaylarının Ölümüne İşareti	54
1.3.1.2. Rüyaların Ölümüne İşaret Etmesi	54
1.3.1.3. Hastada Görülen Bazı Değişikliklerin Ölümüne İşaret Etmesi	55
1.3.1.4. Ölüm Anı ile İlgili İnanış ve Pratikler	55
1.3.2. Ölüm Sonrası İnanış ve Uygulamalar.....	57
1.3.2.1. Ölüm Haberinin Duyurulması	57
1.3.2.2. Ölünün Yıkanması ve Kefenlenmesi	58
1.3.2.3. Cenaze Namazı ve Cenazenin Kabre Götürülmesi.....	59
1.3.2.4. Taziye Uygulaması	61
1.3.3. Ölümle İlgili Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi	63
İKİNCİ BÖLÜM.....	68
TABIATLA İLGİLİ HALK İNANIŞ VE UYGULAMALARI	68
2.1. Tabiatla İlgili İnanışlar	68
2.1.1. Su ile İlgili İnanç ve Uygulamalar.....	68
2.1.1.1. Su ile İlgili İnanç ve Uygulamaların Değerlendirilmesi	68
2.1.2. Yağmur Duası ile İlgili İnanış ve Uygulamalar	69
2.1.2.1. Yağmur Duası ile İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	69
2.1.3. Ağaç ile İlgili İnanç ve Uygulamalar	70
2.1.3.1. Ağaç ile İlgili İnanç ve Uygulamaların Değerlendirilmesi.....	71
2.1.4. Ateş ile İlgili İnanç ve Uygulamalar	72
2.1.4.1. Ateş ile İlgili İnanç ve Uygulamaların Değerlendirilmesi.....	72
2.1.5. Hayvan ile İlgili İnanç ve Uygulamalar	73
2.1.5.1. Hayvan ile İlgili İnanç ve Uygulamaların Değerlendirilmesi.....	74
2.1.6. Taş-Kaya ile İlgili İnanç ve Uygulamalar	75
2.1.6.1. Taş-Kaya ile ilgili İnanç ve Uygulamaların Değerlendirilmesi.....	75

2.2. Ziyaret Kültürü ve Ziyaret Yerleri	76
2.2.1. Kavram Olarak Ziyaret ve Ziyaret Yerleri	76
2.2.1.1. Budela Baba	79
2.2.1.2. Terzi Koca (Terzi Baba)	80
2.2.1.3. Şeyh Hacı Ali Kara	80
2.2.1.4. Diken Dede (Tiken Dede)	81
2.2.1.5. Gal Hasik Türbesi	81
2.2.1.6. Dur Abdal	82
2.2.1.7. Sultan Yusuf (Hacı Yusuf)	82
2.2.1.8. Ortegaze (Hayrullah Ziyareti)	83
2.2.2. Ziyaret Yerleri ile İlgili Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi	83
SONUÇ	86
KAYNAKÇA	89

I. Çalışmanın Konusu ve Amacı

Manevi kültürün en önemli unsurlarından biri olan halk inanışları insanların doğumdan ölüme kadar yaşamlarını etkileyen inanç ve uygulamaları kapsar. Halk inanışları, tabiatüstü varlıkların mevcudiyetine, bunlar ile ilgili bir kısım görev ve sorumlulukların bulunduğu, bunlara riayet edildiğinde bu güçlerin kişiye yarar sağlayacağına, ihmal edildiğinde ise zarar vereceğine yönelik inanışlardır.¹ Özellikle insan hayatında ümit ve kaygıların yoğun olarak görüldüğü doğum, evlilik ve ölüm zamanlarında sergilenen inanç ve ritüeller bu inanışların oluşmasına temel kaynaklık teşkil etmiştir. Ayrıca “homo religiosus” (dindar insan) bir varlık olan insanın kutsalla ilişki ve iletişim içinde olma ihtiyacı taşıması sebebiyle o yeryüzündeki bir kısım mezar, taş-kaya, su, ağaç-orman vb. nesnelere kutsallaştırılmıştır. Bu kutsal varlık ve nesnelere yönelik göstermiş olduğu dini inanış ve ritüeller de halk inanışlarına konu olmaktadır.

Araştırmanın konusunu “Akçadağ İlçesi Halk İnanışlarının Geleneksel Türk Dini Açısından Değerlendirilmesi” oluşturmaktadır. Malatya iline bağlı Akçadağ ilçesi, tarihin eski dönemlerinden beri farklı kültürlerle ev sahipliği yapmasından dolayı zengin bir kültürel mirasa sahip olması çalışmayı önemli kılmaktadır. Çalışmada Akçadağ ve çevresinde yaşayan halkın zaman içinde süregelen dini yaşayış ve uygulamaları gerek yazılı kaynaklardan gerekse sözlü kaynaklardan araştırarak bir araya getirilmiştir. Bu çalışmada Akçadağ ve çevresinde varlığını devam ettiren, unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş halk inanışlarının tespit edilerek gelecek nesillere aktarılması amaçlanmıştır. Ayrıca bölgenin tarihsel süreç içerisinde Türk topluluklarının da hâkimiyet sahasında olması sebebiyle bu halk inanışlarının temelinde eski Türk inanışlarının izleri yoğun bir şekilde görülmektedir. Bu amaçla Akçadağ ve çevresindeki halk inanışları sadece tespit edilip aktarılmamış, aynı zamanda Geleneksel Türk Dini açısından bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu inanışların Dinler Tarihi'nin temel prensibi olan objektif bir yaklaşımla ilmi tahlillere tabi tutulması neticesinde toplumumuzun dini gerçeklerinin tüm boyutlarıyla anlaşılmasına imkân verecektir.

---

¹ Ahmet Hikmet Eroğlu, “Halk İnanışlarına Giriş”, *Halk İnanışları El Kitabı*, ed. Durmuş Arık - Ahmet Hikmet Eroğlu (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 21.

II. Çalışmanın Önemi

İnsanlık tarihinde birçok farklı medeniyet ve kültür bulunurken, her toplumun kendisine özgü gelenek ve inanışları mevcuttur. Bu gelenek ve inanışlar zaman içerisinde tarihi ve toplumsal birikimin sonucu olarak ortaya çıkmış ve o toplumun kimlik yapısını oluşturmuştur. Toplumun kimlik yapısına şekil veren bu gelenek ve inanışlar nesilden nesle sözlü olarak aktarılmıştır. Ancak gelenek ve inanışların bir kısmı günümüze kadar ulaşırsa da bir kısmı da değişik etkenlerin neticesinde unutulmuş ya da unutulmaya yüz tutmaktadır.

Toplumları birbirinden ayıran önemli unsurlardan gelenek ve inanışlara yön veren en önemli etkenlerden birisi de dindir. Özellikle içerisinde yaşadığımız çağda kültürel yozlaşmanın hızlı bir şekilde gerçekleştiğini görmek bizim için çok önemli ve değerli olan gelenek ve inanışların tespit edilip bilimsel kriterler çerçevesinde kayıt altına alınmasını zorunlu kılmaktadır. Objektif ve özverili bir çalışma ile tespit edilip kayıt altına alınacak bu inanış ve uygulamalar gelecek nesiller içinde birer kültürel miras ve zenginlik olacaktır. Bu düşünceden hareketle Malatya iline bağlı “Akçadağ ilçesi Halk İnanışlarının Geleneksel Türk Dini Açısından Değerlendirilmesi”nin yapılarak, yöredeki halk inanışlarının toplu bir şekilde tek kaynak altına alınmasının literatüre katkı sağlamanın yanında Akçadağ ilçesi halk inanışlarının gelecek nesillere aktarılması açısından da önemli olduğu düşünülmektedir.

III. Çalışmanın Kapsamı

Bu tez çalışması, Akçadağ ilçesi ve köylerinin tarihi ve kültürel yapısı ile halk inanışlarını ve bu inanışların Geleneksel Türk Dini açısından değerlendirilmesini kapsamaktadır.

IV. Çalışmanın Yöntemi

“Akçadağ İlçesi Halk İnanışlarının Geleneksel Türk Dini Açısından Değerlendirilmesi” isimli yüksek lisans tezimiz giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Tez çalışmamızın giriş kısmında Akçadağ ilçesinin isminin kaynağı, coğrafi konumu, tarihi ve kültürel yapısı hakkında bilgiler verilmiştir.

Tezimizin birinci bölümünde geçiş dönemi ile ilgili halk inanış ve uygulamalarından; doğum, evlilik ve ölüm ile ilgili olanlar değerlendirilmiştir. Doğum

ile ilgili inanışlar, doğum öncesi, doğum sonrası şeklinde gruplandırılarak incelenmiş ve Geleneksel Türk Dini açısından değerlendirilmiştir. Daha sonra geçiş dönemlerinden olan evlilik ile ilgili halk inanışlarına ve uygulamalarına yer verilerek elde edilen bulguların Geleneksel Türk Dini açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bölümün son kısmında ise ölüm ile ilgili halk inanışları ve bu inanışların Geleneksel Türk Dini açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci bölümde Akçadağ ve çevresindeki tabiat ile ilgili inanışlar ve ziyaretlerle ilgili inanışların Geleneksel Türk Dini açısından değerlendirilmesi yapılarak çalışma sonlandırılmıştır.

Bu tez çalışması, Dinler Tarihi disiplinine bağlı teorik yönü bulunan bir alan araştırmasıdır. Çalışmamız geçiş dönemleri ile ilgili halkın inanış ve uygulamalarının, gelenek ve göreneklerinin, kutsal kabul edilen ziyaret mekânlarının, Geleneksel Türk Dini açısından değerlendirilmesini içermektedir. Tezimizi hazırlarken Dinler Tarihinin amaç ve yöntemlerinin dışına çıkmamaya özen gösterildi. Yöre halkından elde edilen veriler bizzat yüz yüze görüşmeler yapılarak kayıt altına alındı. Çalışmamızda nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ve saha araştırması metotları kullanılmıştır. Literatür taraması kapsamında araştırma konusu ile ilgili verilere ulaşabilmek için tarihi ve resmi kaynaklardan, lisans, yüksek lisans, doktora tezlerinden, yazıtlardan, folklor çalışmalarından, kütüphanelerden, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri'nin yayınlarından yararlanılmıştır. Ayrıca batılı bilim adamları ve araştırmacıların çalışmalarından istifade edilmiştir.

Çalışmamızda verilerin elde edilmesinde literatür taraması, dolaylı ve dolaysız gözlem metodları ile beraber mülakat ve soru-cevap teknikleri kullanılmıştır. Çalışmanın literatür taramasında kütüphane taraması veya dokümantasyon tekniklerinden istifade edilmiştir. Çalışmada yöre insanı ile yapılan mülakatlarda kültürel bilgi ve birikimi zengin ve yaşlı olarak tanımlanan kişiler özellikle tercih edilmiştir. Ayrıca geçmişte belli konularda deneyimi olan kişiler de -mesela ölümle ilgi uygulamalarda cami imamı gibi- tercih edilmiştir. Bir kısım halk inanışlarının günümüzde devam edip etmediğinin tespiti noktasında orta yaş ve genç kişilerle de görüşmeler yapılmıştır. Gerekli görüldüğü noktada bir kısım görüşmelere görsel kayıtlar da eklenmiştir. Çalışmada elde edilen verilerin kayda geçirilmesinde ihtiyaç duyulduğunda sosyal bilimlerin diğer metodlarından da istifade edilmekle beraber verilerin tasnif ve tasvirinde deskriptif metot temel metod olarak kullanılmıştır.

GİRİŞ

İlk olarak Kültepe’de ortaya çıkarılan çivi yazılı belgelerde Asurlu tüccarlar ile Hitit tüccarları arasında geçen yazışmalarda rastlanılan Malatya ismi, “Melit”, “Melid”, “Melite” veya “Melidda” olarak karşımıza çıkmaktadır.² Hitit kaynaklarına baktığımızda ise meyve bahçesi ve bal manalarına gelen “Maldiya” olarak kullanıldığını görmekteyiz.³ Urartular devrinin kaynaklarında Malatya adının “Melitea” veya “Meliteani” olarak kullanıldığı görülmektedir.⁴ Bizans dönemi kaynaklarına bakıldığında Malatya isminde çok büyük bir değişikliğe uğramadan “Melitene” şeklinde dile getirildiği görülmektedir.⁵ Malatya, Bizans’ın son devrinde ve İslam’ın hâkim oluşunun ilk yıllarında “Melitene” ismi ile anılmaya devam etmiştir.⁶ Araplar şehri hâkimiyetleri altına aldıktan sonra Malatya ismini vermişlerdir. Türklerin fethetmesiyle beraber bir isim değişikliğine gidilmeden kullanılmaya devam edilmiştir. Günümüze kadar da Malatya ismi muhafaza edilmiştir.⁷

Bu kadim şehrin ilçeleri de tarih boyunca Malatya’da yaşanan olaylardan nasibini almıştır. Konumuz olan Akçadağ ilçesi gerek coğrafi konumunun getirdiği avantajlardan gerekse tarıma uygun arazi yapısı ve iklimi nedeniyle Malatya ile birlikte birçok kez istilaya uğramıştır.

Malatya’nın dördüncü büyük ilçesi olan Akçadağ, coğrafi olarak Doğu Anadolu bölgesinin batı kısmında Yukarı Fırat olarak bilinen bölümün içerisinde yer almaktadır.⁸ Akçadağ’ın ortasından geçen Sultansuyu boyunca uzanan Akçadağ ovası, Yazıhan ovası ile birleşmektedir. Önemli düzlükleri Erhaç Düzü, Arga Düzü ve Ören Düzü’dür. Doğusunda yer alan dağlar dik yamaçlıdır ve Malatya dağları olarak isimlendirilmiştir. Bu sıradağlar üzerinde Karadağ, Korugül Dağı, Övelek Dağı, Kartaltepe, Derbent ve

---

² Hayri Ertem, *Boğazköy Metinlerinde Geçen Coğrafya Adları Dizini* (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1973), 90-91; Besim Darkot, “Malatya” (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1997), 227.

³ Edgar H. Sturtevant, *Eti Dili Sözlüğü*, çev. Münire Bâkir Çelebi (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1946), 114-115.

⁴ M. Louis (F) Delaporte, *Malatya* (Paris: E. de Boccard, 1940), 49.

⁵ Procopius, *History of the Wars*, çev. H. B. Dewing (MA: Harvard University Press, 1914).

⁶ Gregory Abu’lfarac, *Abu’l Farac Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 42

⁷ Göknur Göğebakan, “Malatya”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2003), 468-473.

⁸ Süleyman Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü* (Ankara: DH Basın Yayın, 2016), 15.

Keklice dağları yer alır.⁹ Tohma ve Sultansuyu ile onların kolları durumundaki küçük dereler bu bölgede yer alan önemli akarsulardır. Başyurt, Şet, Sarılar, Sarıçiçek, Kavurma ilçenin önemli yaylalarıdır. Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı geçmektedir. Dağlık bölgelerde meşe ve fundalık iken, ova ve düzlüklerde çayırlar bulunmaktadır.¹⁰

Akçadağ'ın Osmanlı dönemindeki adı "Arga"dır. Arga kelimesi Bilge Umar'ın "Türkiye'deki Tarihsel Adlar" kitabındaki bilgilere göre eski dilde "yukarı, yüksek, sınır bölgesi, ışıldayan, parıldayan, ışıltı, parlıtı, ak, gümüş (parlak) anlamlarına gelmektedir.¹¹ Diğer bir görüş ise; "Arga" kelimesinin "Araga/Araka" iken "Arga"ya dönüştüğüdür. Bu da sunak anlamına gelmektedir.¹² Cumhuriyet ile birlikte yörenin tamamına Akçadağ olarak verilen isim yöre halkı tarafından kabul görmüş ve "Arga" ismi resmiyette de Akçadağ olarak isim değişikliğine gidilmiştir.¹³ Akçadağ ve çevresinin tarihi ile ilgili yeterli arkeolojik çalışmaların yapılmayışı nedeniyle kuruluşu ile ilgili bilgiler daha çok Malatya'nın tarihinden yola çıkılarak tespit edilmeye çalışılmaktadır. İlk yerleşimin Arga'da ve Hititler zamanında ya da daha eski olduğu düşünülmektedir. Bu düşüncenin iki sebebi vardır: Bunlardan birincisi Oktay Belli'nin makalesinde yer verdiği Akçadağ'da bulunan maden kalıplarıdır. Çünkü bulunan kalıplar Arsalantepe ve Norşuntepe höyüklerinde bulunan eserlerle benzer şekil ve özelliklere sahiptir. Bu eserler M.Ö. 5000-3500 yıllarına işaret etmektedir.¹⁴ İkinci bilgi ise Arga adından yola çıkılarak ulaşılan bilgidir. Arga kelimesinin Hititler dönemine ait ve Luwi kökenli olmasıdır. Luwiler, Hititleri oluşturan bir kavimdir. Hatta Anadolu'nun yerli halklarından biri olduğu ve Hititlerden daha evvel Anadolu'da yaşadıklarını iddia eden araştırmacılar mevcuttur.¹⁵ Hititlerin M.Ö. 1750-1100 tarihleri arasında varlığını devam ettirdiğini göz önünde bulundurarak Akçadağ'ın M.Ö. 1500'lerde kurulmuş olduğu tahmin edilmektedir. Akçadağ merkezi ve çevredeki köylerde çok sayıda ortaya çıkarılmamış eski yerleşim alanları olan höyüklerin bulunduğu söylenir. İncelemesi yapılan bazı höyükler ise Akçadağ, İkinciler, Ören höyükleridir. Bu höyüklerin en üst katlarında

⁹ Sami Çulcu vd., *Malatya İl Yıllığı 1989* (Malatya: Malatya Valiliği, 1989), 33.

¹⁰ *Malatya Kültür Envanteri* (Malatya: Malatya Büyükşehir Belediyesi, 2021), 313.

¹¹ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 24.

¹² William Mitchell Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1961), 67.

¹³ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 169.

¹⁴ Semavi Eyince, *İstanbul Yazıları: Semavi Eyince Armağanı* (İstanbul: Turing, 1992), 79.

¹⁵ Bilge Umar, *Türkiye'de Tarihsel Adlar* (İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1993), 4-5.

Roma-Bizans dönemi kalıntılarına rastlanması, erken Roma-Bizans dönemi birçok mezar odasının yine merkezde ve birçok köylerde bulunması, Ferik kalesi gibi kalıntılar yörenin ilkçağlardan beri iskân edildiğini göstermektedir. Bütün bu bilgiler Kalkolitik Dönem ve Tunç Devrini işaret etmektedir.¹⁶

Akçadağ ilçesi ve çevresi bölgesel olarak Malatya'dan geçen batı ve güney istikametine giden yolların güzergâhlarının kesiştiği önemli bir kavşak noktasıdır. Akçadağ ilçesi, Malatya ovasının batısında yerleşim alanı olarak kurulmuş ve kendisini muhafazaya elverişli Güneydoğu Torosların devamı olan Akçadağ ve Karadağ'a sırtını dayamıştır. Merkezi konumdaki Malatya yerleşimi bölgesi ise Fırat Nehri'nin suladığı ovanın mümbit yerleri ile nehrin geçit verdiği bölgelere hâkim bir alanda kurulmuştur. Akçadağ ilçesi, Malatya ovasının devamında uzayıp giden, su kaynakları bol ve tarım ürünleri yetiştirmeye müsait konumu ile geçmişten günümüze üzerinde yaşayan insanlara yetebilen bir ekonomik yapıya sahip olmuştur. Ayrıca tarım ürünleri yetiştirmenin yanı sıra hayvancılık yaparak geçimini sağlayan insanlar için geniş otlaklar, meralar ve yüksek kesimlerde yaylaklar yer almaktadır. Bu bereketli ve geniş ovanın bir ucunda Malatya diğer ucunda ise Akçadağ ilçesi yerleşim alanı olarak oluşturulmuştur. Hemen her zaman Akçadağ ilçesi Malatya ile birlikte birçok devletin saldırılarına uğramıştır. Bu verimli ovayı paylaşan Akçadağ ve Malatya tarihte çoğunlukla aynı kaderi yaşamış ve tarih boyunca bölgede birçok devlet hâkimiyet kurmuştur. Ayrıca Akçadağ'ın eski Anadolu'da doğu-batı ve kuzey-güney istikametlerinde eski çağlardan beri önemli devletlerin merkezi olan Suriye ve Mısır'ın geçiş güzergâhı üzerinde yer alması nedeniyle her çağda önemli bir yer tutmuştur. Her dönemde ticaret yolu ve orduların geçiş güzergâhı üzerinde bulunduğundan tarihin her devrinde olduğu gibi Med ve Pers hâkimiyeti döneminde de yöre önemini hiç kaybetmemiştir.¹⁷ Benzer şekilde Anadolu'ya yerleşen Helen ve Romalıların bu bölgede kurduğu uygarlık döneminde Akçadağ ovası bir geçiş noktası olma özelliğini korumuştur. Son dönem olan Osmanlı Devleti döneminde Akçadağ İran-Azerbaycan bölgesinden Hacı Bektaşî Veli'nin kabrini ziyarete gidecek insanlar için yol güzergâhı olarak kullanılmıştır.¹⁸

¹⁶ Mesut Elibüyük, "Geçmişten Günümüze Malatya İli Yerleşmeleri" (2. Uluslararası Katılımlı Melita'dan Battalgazi'ye Tarih-Sanat-Arkeoloji- Kültür- Sanat Günleri, Malatya, 2009), 65-92.

¹⁷ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 32.

¹⁸ Mevlit Oğuz, *Malatya Tarihi ve Sosyo Ekonomik Durumu* (İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 2000), 65.

Arga, Bizans-İslam mücadeleleri arasında Malatya ile birlikte birçok kez akınlara maruz kalmıştır. Abbasî Devleti'nin sistemini tam olarak kuramadığı dönemde Bizans İmparatoru V. Konstantin (741-775), Malatya'ya saldırarak 133/751 şehri istila etmiştir.¹⁹ Şehri yakıp yıkmakla yetinmeyerek Malatya'da ikamet eden birçok Müslüman halkı Suriye ve Irak taraflarına göçe mecbur bırakmıştır. Böylece Malatya ili yeniden Bizans'ın hâkimiyetine girmiştir. Abbasî halifesi Ebû Cafer el-Mansur (754-775), el-Cezire valisi olan Abdülvehhâb b. İbrahim b. Muhammed ve Hasan b. Kahtabe'yi 758 yılında 70.000 kişilik bir ordu ile Malatya'ya sevk etti. Gönderilen bu ordu içerisinde ücretli olarak görev yapan Türk askerleri de vardı.²⁰ Malatya'ya ulaşan bu ordu şehri yeniden ele geçirerek altı ay kadar çabalayıp şehri imar ettirmenin yanında şehre bir de câmi inşa etmişlerdir.²¹ Bizans İmparatoru V. Konstantin, bütün bunlardan sonra Malatya'ya bir sefer düzenlemeyi arzulasa bile Abbasî kuvvetleri sayıca fazla olduğu için seferden vazgeçmek durumunda kalmıştır. Malatya şehrinin yeniden İslâm hâkimiyetine girmesiyle beraber Bizans İmparatoru'nun sürgün ettiği halk şehre getirilmiştir. Şehrin güvenliğinin sağlanması amacıyla şehre 4.000 kişiden oluşan bir ordu yerleştirilmiştir.²²

Abbasî halifesi Harun Reşid (786-803), Anadolu'daki İslâm toprakları el-Avâsım adı verilen mülkî bir idarede toplanmıştır. Avâsım bölgelerine Horasan'dan getirilen Türkler yerleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda Malatya'ya birçok Türk yerleştirilmiş ve bu durum ilerleyen süreçte şehrin Türkleşmesinin zeminini oluşturmuştur.²³

Yine Abbasiler döneminde Bizans İmparatoru Theophilos (829-842) bir hayli kalabalık sayılabilecek ordusu ile harekete geçerek Malatya'ya gelmiştir. Şehrin güneyinde bulunan Zibatra'yı yağmalamışlardır.²⁴ Ardından Arga'ya varıp halkın büyük çoğunluğunu öldürerek şehri yakıp yıkmışlardır. Geride kalanları ise esir etmişlerdir.²⁵ Bu olaylardan sonra Abbasî halifesi Mutasım, kalabalık bir ordu ile Anadolu'ya hareket etmiştir. Türk komutan Afşin Bey'in emrinde hazır bulunan 30.000 kişiden oluşan

---

¹⁹ Belâzuri, *Fûtûhu'l-Bûldan*, çev. Mustafa Fayda (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 268; *The Chronicle Theophanes*, çev. Harry Turtledove (Philadelphia, 1982); Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), 255.

²⁰ Oğuz, *Malatya Tarihi ve Sosyo Ekonomik Durumu*.49.

²¹ Belâzuri, *Fûtûhu'l-Bûldan*. 269; Yakut el-Hamevî, *Mucemû'l-Bûldan* (Beyrut: Dâru İhyâ, 1374), 193.

²² Belâzuri, *Fûtûhu'l-Bûldan*, 270.

²³ Ernst Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu sınırı*, çev. Fikret İşıltan (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970), 70.

²⁴ Belâzuri, *Fûtûhu'l-Bûldan*, 276.

²⁵ Gregory Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), 221.

ordusunu Malatya'ya yollamıştır. Kendisi de Tarsus üzerinden Anadolu'ya girmiştir. Mutasım, Bizans ordusunu Amorion'da mağlup etmiştir. Böylece Bizans'ın Anadolu'da ele geçirdiği birçok yer tekrar Abbasî hâkimiyeti altına girmiştir.

Beşinci yüzyılda Arga bir piskoposluk merkezi halindedir. Burada yaşayan Pavliken halkı Hristiyan olmalarına rağmen ikona ve tasvire karşı olmaları sebebiyle Ortodoks Hristiyanları ile anlaşmazlık halindeydi. Müslümanlar ile birlik olarak Roma'ya karşı savaşmışlardır. Basilus zamanında yeniden Bizans kontrolüne geçen Arga'da yaşayan Pavlikenler Müslümanlar ile iş birliği yapmanın bedelini ağır ödemişler, Pavlikenler çok sert uygulamalara maruz kalmışlardır. Bir kısmı bu sert müdahalede hayatını kaybederken kalanları ise Trakya'ya tehcir edilmiştir.²⁶

Abbasîlerin zayıflamasıyla birlikte Anadolu'daki birçok bölge ciddi olarak Bizans saldırılarına maruz kalmıştır.²⁷ Arga'da, 953-954'te meydana gelen Bizans-İslam devletleri savaşları sırasında Malatya ile aynı dönemde mücadele içerisinde yer almıştır.²⁸

Devlet idaresi bugünkü İran sınırlarında bulunan Büyük Selçuklu Devleti'nin akıncı kuvvetleri 1045'lerden itibaren Doğu Anadolu'ya akınlar yaparak sınırlarını genişletme isteğini ortaya koymuştur. Anadolu'ya yapılan bu akınlar bir fetih hazırlığı için keşif ve yıpratma seferleri amacıyla olmuştur. Orta Asya bozkırlarından Selçuklu Devleti sınırları içerisinde yerleşen Türkmenlere Selçuklu Devleti idarecileri yeni vatan olarak Anadolu'ya yönelme isteğinde oluşmuştur. Bunun sonucunda da Anadolu toprakları, Türk boylarının buralara yerleşmesi için ciddi akınlara uğramış ve birçok fetihlere şahitlik yapmıştır.

Malatya ve çevresi Doğu Roma'nın Ermeni eyaleti içerisinde bulunan bir vilayettir. Ermeni Prenslar dönemsel olarak güçlenip beylik kursalar da kurulan bu beyliklerin ömrü pek uzun olamamıştır.²⁹ 1056-1057 yıllarında Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in yeğenleri Ermenistan'a akınlarda bulunarak şehri yağmalamışlardır.³⁰ 1058 yılında Selçuklu Devleti emiri Dinar'ın komuta ettiği 3.000 kişilik Selçuklu Devleti askeri

---

²⁶ Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, 207-220.

²⁷ Oğuz, *Malatya Tarihi ve Sosyo Ekonomik Durumu*, 58.

²⁸ Göknur Göğebakan, *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası 1516-1560* (Malatya: Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, 2002).

²⁹ Oğuz, *Malatya Tarihi ve Sosyo Ekonomik Durumu*, 106.

³⁰ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi-1*, çev. Fikret Işıltan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989), 47.

birliği Malatya Şehir merkezini akınlar sonucunda geğici olarak almış ve 10 gün kadar Malatya çevresinde yer alan kalelere, yerleŐimlere akınlar düzenledikten sonra geri dnmŐtir.³¹ Afşin Bey ve diğer Türk komutanlarının akınlarını durdurmak amacıyla Romanos Diogenes, 1069’da Anadolu topraklarını iŐgale yönelmiŐtir. Bu amaçla PınarbaŐı, Grn, Darende ve Akçadağ üzerinden geçerek Malatya’ya varmıŐtır. Romanos İstanbul’a gitmek zorunda kalınca düzenlediği seferden de bir netice alamamıŐtır.³² Bunun zerine Türk Beylikleri akınlarına devam etmiştir.

Malatya bölgesine akınlar 1071 Malazgirt Zaferi’ne kadar aralıklarla devam etmiştir. Nihayet tarih 1071 yılını gösterdiğinde Büyük Selçuklu komutanı Alparslan tarafından bölgenin fethedilmesinden sonra Türkler artık Anadolu topraklarından bir daha geri dönmemek üzere yerleşmeye başlamışlardır.³³ Malazgirt Zaferi’nden sonra Sultan Alparslan, Selçuklu ve Türkmen Beylerine Anadolu’yu fethetmelerini emretmiŐtir. ³⁴ Anadolu’nun TürkleŐtirilmesi sürecinde buraya yerleŐtirilen Türkmen nüfuslar beylikler kurmaya başlamışlardır. Bu beyliklerden biri olan DaniŐmendliler Malatya ve Akçadağ bölgesini kendi topraklarına dâhil etmişlerdir.³⁵

Haçlı seferlerinin başlaması ile birlikte hem Anadolu Selçuklu Devleti hem de diğer beylikler mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Akçadağ ve  evresi Selçuklu ile Danişmendli beyliği arasında her zaman mücadele edilen yer olmuştur. DaniŐmedli Gümüş Tegin birçok defa sefer düzenlemesine rağmen muvaffak olamamıştır. Gümüş Tegin Haçlıları püskürtmeyi baŐardıktan sonra Malatya’yı bir kez daha kuşatmıştır.³⁶ Bu sırada Malatya’da vali olarak görev yapan Ermeni asıllı Gabriel halka kötü davranmakta olduğu için halk yönetimden memnun olmamıŐ ve Gabriel’den kurtulmak istemiştir. Gümüş Tegin de kuşatmayı geri çekmeyince iki asker Şehrin kapısını Türklere açmıŐ ve

---

³¹ Ali Sevim, *nl Selçuklu Komutanları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990), 6.

³² Andreasyan vd., *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi(952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli(1136-1162)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019); IŞın Demirkent, *Mikhail Psellos’un Khronographia’sı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992), 226.

³³ Mehmet Yavuz, “Anadolu Selçukluları Devrinin Arapça Yazan nde Gelen Müellifleri” 3/2 (2003), 7-21.

³⁴ Andreasyan vd., *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi(952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli(1136-1162)*; Zahiraddin Nişaburi, *Selçukname*, ed. İsmailhan Afşar Hamidl Mülk (Tahran: H.Ő., 1332), 34.

³⁵ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I: Anadolu’nun Fethi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1944), 201.

³⁶ I. Mlikoff, “Dânişmendids”, *Encyclopaedia of Islam, Second Edition* (Brill, 24 Nisan 2012).

Malatya 1102 yılında Türkler tarafından fethedilmiştir.³⁷ Bu tarihten itibaren Malatya ve çevresi Türk devletlerinin hâkimiyetinde olmuştur.³⁸

Gümüş Tegin'in vefatından sonra üstünlük I. Kılıç Arslan lehine çevrilmiş oldu. I. Kılıç Arslan 1106 yılının Haziran ayında şehri kuşattı ve Eylül ayına geldiğinde ise Malatya ve çevresini dolayısı ile Akçadağ bölgesini de topraklarına dâhil etmiştir.³⁹ Böylece Malatya şehri, ilk defa Türkiye Selçuklularının hâkimiyeti altına girmiştir.⁴⁰

1113 yılında Malatya çevresi, Harput hükümdarı ünlü Artuklu komutanı Balak (Belek) Gazi tarafından fethedilmiştir.⁴¹ Haçlılara karşı büyük başarı sağlayan Belek Gazi'nin namı her yerde bilinmekteydi. Ancak Belek Gazi'nin ölümünden sonra 1124 yılında Danişmendli Beyi, Emir Gazi ile Artuklu Bey'i arasında yaşanan anlaşmazlığı fırsata çevirerek uzun kuşatmalar sonucunda Malatya'yı teslim almıştır.⁴² Danişmend Beyi Emir Gazi zamanında sağlanan huzur ve güven ortamının oğlu olan Melik Muhammed'in devrinde zayıfladığı ve ölümüyle birlikte parçalanmaya kadar varan taht kavgaları başlamıştır. Melik Muhammed'in vefatından sonra oğulları Zünnun, Aynüddev ve Mişar hâkimi Yunus'la uzlaşarak Malatya'yı alabilmek için harekete geçmişlerdir. Ancak sayıca az oldukları için Arga'ya (Akçadağ) çekilmek zorunda kalmışlardır.⁴³

1143 tarihinde Sultan Mesud Malatya'yı kuşatma altına almış, bu kuşatma üç ay kadar devam etmiştir. Malatya'nın kadim bir Selçuklu şehri olmasından dolayı Sultan Mesud şehre zarar vermek istememiştir. Bu sırada Bizanslıların Selçuklu topraklarına izinsiz girdiğinin haberi gelince kuşatmayı kaldırıp İmparator Manuel'in üzerine yürümüştür.⁴⁴ 1144 tarihinde Sultan Mesud ikinci kez Malatya'yı kuşatmış ancak yine

---

³⁷ Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vekayinamesi II (1042-1195)*, ed. Neşr. Hrant D. Andreasyan (İstanbul: Basılmamış Nüsha, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Kütüphanesi, 1994); Kâdî Ahmed Gaffârî Kazvîni, *Târîh-i Cihân-ârâ*, ed. Nşr. Mücteba Mînovî (Tahran, 1343); Sefer Solmaz, "Dânişmendliler", *Türkler* (Ankara: Teni Türkiye Yayınları, 2002), 430-452.

³⁸ Yıldırım Güngör vd., *Ansır Mağaraları Envanter ve Fizibilite Çalışma Projesi* (Malatya: Yazılan Köylere Hizmet Götürme Birliği, ts.), 12.

³⁹ Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vekayinamesi II (1042-1195)*.51; Bar Hebraeus, *Târîh-i muhtasari 'd-düvel*, çev. Şerafeddin Yaltkaya (İstanbul: Maarif Matbaası, 1941); Steven Runciman, *A History of The Crusades* (Cambridge, 1953); Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları" 7 (1992)..

⁴⁰ İbnü'l Kalânisî, *Târîhu Dimaşk*, ed. Nşr. Süheyl Zekkâr (Dimaşk, 1403).

⁴¹ Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*.352.

⁴² Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vekayinamesi II (1042-1195)*.82; Muharrem Kesik, "Türkiye Selçukluları ile Dânişmenliler Arasındaki İlişkiler", *Türkler* (Ankara, 2002).

⁴³ Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vekayinamesi II (1042-1195)*.119-120. Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*.376-377.

⁴⁴ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret Işıktan (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995), 124.

amacına ulaşamamıştır. Ama o, Aynüddev vefat edip yerine oğlu Zülkarneyn 'in geçişini fırsat bilerek tekrar harekete geçip bu defa muvaffak olmayı başarmıştır. Kendisine tabii olan Zülkarneyn'in Malatya hâkimi olarak kalmasına izin vermiştir. Böylece Malatya Sultan Mesud'un hâkimiyeti altına girmiştir.⁴⁵

Anadolu'nun siyasi birlik ve beraberliği için Malatya'nın alınması gerektiği düşünen II. Kılıç Arslan Malatya üzerine sefere çıkacağı sırada Bizans İmparatoru Manuel Türkiye Selçuklularının batı sınırına doğru harekete geçmiştir. Bu haberi alan II. Kılıç Arslan Malatya seferini iptal edip Manuel'in üzerine yürümüştür. Miryakefalon denilen bölgede Bizans ordusunu yendikten sonra dönüp Malatya'yı kuşatmıştır.⁴⁶ II. Kılıç Arslan'ın 1178 yılında Malatya'yı fethetmesiyle Malatya Danişmendli egemenliğinden ayrılıp Selçuklu egemenliğine dâhil olmuştur.⁴⁷ Malatya'nın ele geçirilmesiyle birlikte Dânişmendliler'in son kolu da ortadan kaldırılmıştır.⁴⁸ Malatya Selçuklu egemenliğine girdikten sonra Anadolu'ya doğu bölgesinden gelen yeni bir Türkmen akımı başlamıştır. Moğollardan kaçarak gelen bu kitleler uygun görülen yerlere yerleşmeye başlamışlardır.⁴⁹ Bu yerleşim yerlerinden bir tanesi de Akçadağ ve çevresi olmuştur.⁵⁰ II. Kılıç Arslan ihtiyarladığında Türk devlet töresinde ülke hükümdar ailesinin ortak malıdır anlayışının gereği olarak devlet topraklarını 11 oğlu arasında paylaşarak 1192 yılında vefat etmiştir. Bu paylaşımında Malatya'da Muzieddin Kayserşah'a düşmüştür.⁵¹

Anadolu Selçuklu Sultanı olan İzzeddin Keykavus, kardeşi Alaeddin Keykubat'ı saltanat mücadelelerinde öldürmek istemişse de hocası Mecdüddin İshak buna müsaade etmemiştir. Bunun üzerine 1211 senesinde İzzeddin kardeşini önce Mişar Kalesi'ne hapsedmiştir.⁵² İlerleyen süreçte çeşitli güvenlik nedenleriyle Mişar Kalesi'nden çıkarılarak yine Malatya yakınlarında bulunan Gezerpirt Kalesi'ne (Kederbeyt-Akçadağ)

⁴⁵ Tülay Metin, *Selçuklular Döneminde Malatya* (Malatya: Malatya Kitaplığı Yayınları, 2013), 61.

⁴⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi* (İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1971), 211.

⁴⁷ Solmaz, "Dânişmendliler", 430-451.

⁴⁸ Abdulhaluk Çay, *II. Kılıç Arslan* (Ankara: Kültür ve turizm Bakanlığı, 1987), 36.; Mélikoff, "Dânişmendids", 110-111.

⁴⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*.215; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1973).175.

⁵⁰ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 41.

⁵¹ Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vekayinamesi II (1042-1195)*, 450.

⁵² İbn Bîbî, *el- Evâmirü'l- 'Alâiyye fi'l- umûri'l- 'Alâiyye*, çev. Mustafa Öztürk (Ankara, 1997), 160; Kadı Ahmed Gaffârî, *Târîh-i Cihân-ârâ*, ed. Nşr. Mücteba Minovî (Tahran, ts.); Hebraeus, *Târîh-i muhtasari'd- düvel*, 491.

götürülüp hapis hayatı devam ettirilmiştir.⁵³ 1220 yılında İzzeddin Keykavus'un vefatı ile dönemin devlet adamları aralarında gerçekleştirdikleri istişare ile Alaeddin Keykubat'ın tahta geçmesine karar vermişlerdir. Keykubat'a bu haberi vermeleri için Seyfettin Ayaba görevlendirilmiştir. Seyfettin Ayaba yanına Sultan'a ait yüzük ve mendili alarak yola çıkmış ve Alaeddin'in tutuklu bulunduğu Akçadağ'a ulaşmıştır.⁵⁴ Oldukça yüksekte bulunan Kezirpert Kalesi'nden süvarilerin geldiğini gören Alaeddin Keykubat öldürüleceğini düşünürken verilen haberle sevinçle dolmuştur. Yola çıkarak Sivas'ta kardeşinin yas törenine katılmış, ardından Konya'ya geçerek Selçuklu Sultanı ilan edilmiştir.⁵⁵ Alaeddin Keykubat tahta geçtikten sonra imar faaliyetlerine oldukça önem vermiş, yaklaşmakta olan Moğol tehlikesine karşı Selçuklu için önem arz eden Konya, Kayseri ve Sivas gibi Selçuklu şehirleriyle birlikte Malatya'nın da surlarının onarılması için emir vermiştir.⁵⁶ Bu sırada Moğollar da sınırlarını genişletmeye devam etmekteydi. Moğol komutan Curmagun Gürcistan'ı ele geçirdikten sonra güçlerini iyice artırmıştır. Moğollar ve Selçuklu arasında adeta set görevi gören Harezmşahlar, Yassıçimen savaşında yenilince Moğollar ile Selçuklular karşı karşıya kalmıştır. Kafkasya da Moğollar tarafından ele geçirilince Anadolu Moğol saldırılarına açık bir hale gelmiştir.⁵⁷ 1241'de Erzurum'un Moğollar tarafından saldırıya uğramıştır. Ardından Moğollar hızlı bir şekilde yayılmacı politikalarına devam etmişlerdir.⁵⁸ 1243 yılında Köseadağ'da Moğollar ve Selçuklular arasında savaş çıkmış, bu savaşı Selçuklular kaybetmiştir.⁵⁹ Moğolların vahşeti her yere kısa sürede yayılmış, halk korkuyla beraber paniğe kapılan halk ellerinde olan kıymetli eşyaları vermelerine rağmen şehri tahrip etmekten kurtaramamışlardır.⁶⁰ Şehri terk edip Moğolların saldırılarından kurtulmaya çalışanların büyük çoğunluğu da başarılı olamamıştır. Arga, Moğol istilasından etkilenerek yakılıp yıkılmış ve harabeye dönmüştür. Moğolların etkisinin zayıfladığı dönemde ise bölge

---

⁵³ Selim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211- 1220)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997); Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâaddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), 17.

⁵⁴ İbn Bîbî, *el- Evâmîrü'l- 'Alâiyye fi'l- umûri'l- 'Alâiyye*, 223.

⁵⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, 326-327; Oğuz, *Malatya Tarihi ve Sosyo Ekonomik Durumu*, 131-132.

⁵⁶ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, 333.

⁵⁷ Muammer Gül, *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hakimiyeti* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005), 73.

⁵⁸ Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, çev. Hrand D. Andreasyan (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 1954), 15.

⁵⁹ Ahmed B.Mahmud, *Selçuknâme* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2011), 153-154

⁶⁰ Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, 544.

Arap ve Türkmen aşiretlerin saldırısına maruz kalmıştır. 1282 yılında Birecik emiri Haydar'ın güçlü bir ordu ile gelip bölgede ağır tahribata yol açmıştır.⁶¹ 1283 yılında Katoliklerin başpiskoposunun Patriğe yazdığı mektupta yedi diyakosluktan biri olarak Arga'yı zikretmesi ve sağlam bir tane dahi evin kalmadığından bahsetmesi Arga'nın hem mühim bir yerleşim yeri olduğunu ve nüfus olarak kalabalık olduğunu hem de uğradığı saldırılarda nüfusun büyük çoğunluğunun hayatta kalmadığı anlaşılmaktadır.⁶² Ayrıca Arga adının bu tarihten sonra uzun bir süre tarihi kayıtlarda yer almaması yine bize Moğolların verdiği hasarın büyüklüğü hakkında bir fikir vermektedir. Moğolların Malatya'yı yakıp yıktıktan sonra şehirde ve çevre bölgede büyük kıtlıkla beraber veba salgını baş göstermiş buna bağlı olarak birçok insan ölmüştür.⁶³

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışından sonra bölge uzun bir süre birçok beylikler arasında el değiştirmiştir. 1400 yılına gelindiğinde ise bu bölgede Timur'un etkili olduğu görülmektedir. Timur'un gazabından korunmaya çalışan Arga halkı ulaşılması zor olan dağlara kaçıp bir süre bu dağlarda yer alan mağaralarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Malatya gibi Arga'da (Akçadağ) 1430 yılına kadar karışıklığa maruz kalmış, Osmanlı ordusunun Dulkadiroğlu Beyliğini ortadan kaldırması ile birlikte 1515 yılında Osmanlı topraklarına dâhil olmuştur.⁶⁴

Osmanlı döneminde meydana gelen Celali isyanları ile oluşan kargaşada Akçadağ bölgesi, eşkıyaların mesken tuttıkları yer haline gelmesinden dolayı bu isyanlardan olumsuz olarak etkilenmiştir. Özellikle ünlü Celaliler olarak bilinen Karayazıcı ve Kiziroğlu Mustafa'nın bu bölgenin coğrafi yapısından dolayı bu bölgeyi kendileri için avantajlı görmesi bu bölgede yaşayan halkı birçok olumsuzluklara maruz bırakmıştır. Çünkü bu konargöçer aşiretler yolları üstündeki yerleşik hayat yaşayanların mallarını yağmalayarak, hasat ürünlerini gasp edip gitmektedirler. Bu sebeple zaman zaman yerleşik halk ile eşkıya çeteleri ve aşiretlerin pervasız tutumları nedeniyle birçok çatışmalar ve kavgalar meydana gelmiştir. Bu yaşananlara bağlı olarak bu bölgedeki köyler terk edilmiş, nüfus seyrelmiş, hayatlarını sürdürmek için uğraşları olan tarım ve

---

⁶¹ Abu'l farac, *Abu'l Farac Tarihi*, 608.

⁶² Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, 23; Friedrich Hild, *Kappadokien : Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos : mit 20 Abbildungen im Text und vier Karten / von Friedrich Hild und Marcell Restle*. (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1981), 152.

⁶³ Murat Kara, *XI. ve XIV Yüzyıllarda Anadolu ve Civar Bölgelerde hastalıklar* (Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 43.

⁶⁴ Altan Çetin, *Memlük Devleti'nin Kuzey Sınırı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2009), 64.

hayvancılık yapılamamıştır. 1700-1850 yılları arasında bu bölge idare edilemez bir hale gelmiş ve bölgede tam bir eşkıya ortamı oluşmuştur. Bu çatışmalar yerleşik olarak iskân eden halk ile göçebeler arasında yaşandığı gibi, göçebeler ile devletin askeri güçleri arasında da meydana gelmiştir.⁶⁵

1750'lerden itibaren "Ağa" ismiyle anılan ancak bilinen anlamının aksine ağa olan kişiler değil ayan-eşraf sözü sayılan insanlar Akçadağ ve çevresindeki bölgede hâkim olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu kişiler yeri geldiğinde yöre halkı ile devlet arasında elçilik görevi yapan bir rol üstlenmiş, yeri geldiğinde halk arasında çıkan anlaşmazlıkları çözüme kavuşturan, zaman zaman da halkı huzursuz eden ve devleti karşısına alan mahiyetinde silahlı adamları bulunan nüfuz sahibi kimselerdir ve Cumhuriyetin döneminin ilk yıllarına kadar halk üzerinde egemendirler. Bu kişilerden bazıları bölgede bulunan Kürecik aşireti ağası Asafoğlu ile Kasımoğlu; Kürne aşireti ağası Velioğlu, Levendoğlu ve Senemoğlu olarak tanınmıştır. Osmanlı Devletinin bu bölgeye vali olarak vazifelendirdiği Divriği-Kangal hanedanı Veli, bir Osmanlı paşasıdır. Yaptıkları ile devletin kendisine güveni sarsılarak gözden düşmesine rağmen devlet kademelerinde kendi makamını korumayı başarmıştır. Ancak halktan alınacak vergilerde gereğinden fazla vergi alması, haksız yere cana kıyılması ve mala el konulması gibi uygulamalar ile çevre halkını kendisine isyan edecek hale getirmiştir.⁶⁶ 1812 tarihinde, valilik görevi elinden alınan fakat devletin bu kararını kabul etmeyip reddeden Veli Paşa Osmanlı devletine karşı isyan bayrağını açmıştır.⁶⁷ Osmanlı Devleti Veli Paşa'yı derdest etmesi için Sivas valisine görev vermiştir. Sivas valisi Veli Paşa'yı yakalamak için Divriği nahiyesinde bulunan konağına baskına gitmiştir. Fakat Veli Paşa emrindeki adamları ile birlikte Divriği'yi terk ederek izini kaybettirmeye çalışmıştır. Ancak Sivas Valisi Pehlivan Paşa kısa bir süre sonra Veli Paşa'nın Akçadağ bölgesine kadar geldiğini haber almıştır.⁶⁸ Sivas Valisi bizzat kendisi emrindeki askerler ile birlikte Akçadağ bölgesine gelerek Kürne bölgesini kuşatma altına almış ve buraya yerleşmiş olan Veli Paşa'yı ortadan kaldırmıştır. Veli Paşa'ya yardım ettiği ve Veli Paşa'yı koruduğuna kanaat getirdikleri çevredeki aşiretleri özellikle Kasımoğlu aşireti cezalandırılmıştır. Veli

---

⁶⁵ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 234.

⁶⁶ Necdet Sakaoğlu, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı* (İstanbul: Tarih Vakfı yurt Yayınları, 1998), 178-211.

⁶⁷ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 58.

⁶⁸ Salih Erol, *Pehlivan İbrahim Paşa Vakayı'nâmesi(Baba Paşa tarihi)* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Anadolu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 50-51.

Paşa'ya karşı halk arasında çıkan isyan aynı dönemde 1813 yılına kadar devam eden ve Sırp ayaklanması çakışması Akçadağ, Arapgir, Darende, Hekimhan, Keban, Eğin (Kemaliye) ve Divriği yerleşim bölgelerini olumsuz olarak etkilenmiştir. Yöre halkından birçok insanın öldürülmesine, hapsedilmesine, göç ettirilmesine, zor şartlar altında ve maddi sıkıntılar içinde yaşamasına neden olmuştur. 1760'larda boy beyleri Asaf oğlu Haydar'ın namus ve kan davasını ileri sürerek isyan etmesi ve devletin bu isyanı zor kullanarak bastırması 1780 tarihinde alınan "Akçadağlılar kömür yükümlüsü olarak Keban'a bağlanır" kararından dolayı Osmanlıya kızgın olan yöre halkının Veli Paşa olayıyla kızgınlığı artmıştır. Bu olayın etkileri yıllarca devam etmiştir.⁶⁹

Akçadağ ve çevresinde yaşanan güvenlik sorununun çözüme kavuşturulması ve bölgenin kontrol altına alınabilmesi için Osmanlı Devleti bazı çalışmalar yapmaya karar vermiştir. Bunun için atılan ilk adım 4 Ekim 1850 yılında Akçadağ'ın kaza olması ve Akçadağ halkının elindeki silahların toplanması olmuştur.⁷⁰ Levent Bucağı'nda 1850'de ilk defa kaza olma emri çıkarılmasına rağmen 20 yıl kadar nahiye müdürleri ile yönetilmiş, 1870'de buraya "kaim makam" ünvanlı yönetici ataması yapılmıştır.⁷¹ Dağlık bir alana sahip olan Levend, kaza merkezi olarak kayıtlara geçmiştir. Ancak ilerleyen süreçte kaza merkezi Akçadağ'a taşınmış olmasına rağmen Levend'den el çekilmemiştir. Bu arada Malatya'nın Hekimhan ve Doğanşehir ilçesi ile Adıyaman'ın Çelikhhan ilçesi idari yönden Akçadağ'a bağlı durumdadır. Osmanlı Devleti burada yaşanan kargaşanın tamamen önüne geçebilmek ve olası kargaşaları sonlandırmak için Akçadağ'da Hamidiye Süvari Alaylarının yerleştirilmesini uygun bulmuştur. Bu amaçla vazifeli askerlerin kalabilmesi için Akçadağ ilçe merkezinde oldukça büyük bir askeri kışla yaptırılmıştır. Kışlanın yapımıyla yeni bir ihtiyaç daha ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçlar, burada görevli askerlerin yeme içmeleri ve bu askerlerin at gereksinimleridir. Bu ihtiyacı karşılamak üzere 1891 yılında Sultansuyu Harası kurulmaya başlanmıştır. Sultansuyu Harası için ayrılan geniş ve verimli topraklarda üretilen tahılla askerlerin gıda ihtiyacı karşılanmış, ovalarda beslenen küçük ve büyükbaş hayvanlarla da askerlerin et ihtiyaçları giderilmiştir. Pirinç yetiştirilmeye önem verilmiş, devletin desteği ile Tosyo pirinci ile yerli Malatya pirincinin karışarak "yazı pirinci" olarak bilinen pirinç türü ortaya

⁶⁹ Sakaoğlu, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, 209-211.

⁷⁰ "Başbakanlık Osmanlı Arşivi" (Dosya No: 186 Gömlek:5640 İ.MVL, ts.).

⁷¹ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 197.

çıkıştır.⁷² Bugün Sultansuyu Tarım işletmesini en çok dön plana çıkararak yetiştirdiği safkan Arap taylardır. Bölgenin şartları safkan Arap atları yetiştirilmesi için oldukça uygundur. Burada geçmişten günümüze kadar ırk özelliklerine müdahale edilmemek şartıyla, kemik yapısı güçlü kas ve tırnakları sağlam, uysal, güzel görünüşlü, yaşama gücü yüksek olan yarış sahalarının birçok şampiyon atı yetiştirilmiştir.⁷³

Bölgedeki isyanlar bastırılarak sükûnet sağlanmaya başladıktan sonra göçebe olarak hayatlarına devam eden aşiretler bu bölgeye iskân edilmiştir. Yaşanan olumsuzluklardan dolayı nüfus kaybına uğrayan köylere dönüş yapılması için çalışmalar yapılmıştır. İlçe için önemli bir yer teşkil eden Sultansuyu Harasının topraklarında yeni yerleşim yerleri oluşturulmuştur. Ark-ı Kebir hayata geçirilerek geniş topraklarda su ile tarım yapılması sağlanmıştır. Ancak, Akçadağ ve çevresi dağlık bir yapıya sahip olduğu için eşkıyalar buralarda yaşamaktan vazgeçmemiştir. Eşkıyaların buraları terk edemeyişinin bedelini ise bu bölgenin yöneticileri ödemiş ve kaymakamlar sık sık görevden alınıp yerine yenileri atanmıştır.⁷⁴ 1896 yılından itibaren devletin buradaki gücü artmış ve tutuklanan eşkıyalar için 1898’de bir cezaevi yapımına başlanmıştır. Bütün bu gelişmelerden sonra bölgede yaşanan talihsiz olaylar sonlanmaya başlamış, yaşanan küçük çaplı vukuatlar ise genel olarak şahsi davalar şeklinde olmuştur. Ancak devam eden süreçte dağlarını eşkıyaların mesken tuttuğu ve bunları ıslah etmek üzere cezaevinin inşa edildiği Akçadağ Cumhuriyet ile beraber huzura ermiş ülkede yaşanan büyük kargaşalardan bile nerdeyse hiç etkilenmemiş ve çoğunlukla cezaevi boş kalmıştır. Günümüzde pek olayın yaşanmadığı Akçadağ’da 1898 tarihinde inşa edilen cezaevi mahkûmu olmadığı için 1995 yılında kapısına kilit vurulmuş, 1998 yılına gelindiğinde ise yıkılıp arazisi hükümet konağının sınırlarına dâhil edilmiştir.⁷⁵

Bölgede verimli ovaların ve otlakların varlığı sebebiyle temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Ancak 1928 yılında Malatya ve çevresinde yaşanan kıtlık ve kuraklıktan Akçadağ’da nasibini almıştır. Ancak yolların açılmasıyla beraber Urfa’dan tahıl getirilmesi sağlanarak halk bir nebze olsun rahatlamıştır. Rahata kavuşan halk bu

---

⁷² Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, *Geçmişten Günümüze Malatya Uluslararası Sempozyumu : Kent, Kültür, Kimlik* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 2017), 857.

⁷³ Hasan Demirbağ - Fahrettin Fırat, *Medeniyetin Beşiği Malatya* (Malatya: Malatya Kitaplığı, Malatya Valiliği, 2013), 350.

⁷⁴ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 197.

⁷⁵ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 172.

sıkıntılı süreci uzun yıllar unutamamış ve o dönemi “büyük kıtlık” olarak adlandırmıştır⁷⁶ Bir diğer kıtlık olayı ise 1930 yılında Nisan ayının bitimine doğru olan günlerde mahsullerin olgunlaşmasına başlamasıyla çekirge saldırısına maruz kalmıştır. Bu olay üzerine bir müddet daha erzak sıkıntısı yaşanmaya devam etmiştir.⁷⁷ Devam eden süreçte özellikle hayvancılık ve tarımsal faaliyetlerin ön plana çıkarılmasıyla bu ekonomik güçlükler geride bırakılmış ve yöre halkı rahata kavuşmuştur.

---

⁷⁶ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 168.

⁷⁷ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 169.

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇİŞ DÖNEMİ İLE İLGİLİ HALK İNANIŞ VE UYGULAMALARI

1.1. Doğumla İlgili Halk İnanç ve Uygulamalar

Doğum, tıp literatüründe; gebelik süresinin sonunda ortalama dokuz ayın sonunda dölütün (cenin) doğması ve ilişkilerinin atılmasıyla sonuçlanan kassal ve mekanik olayların oluşturduğu bir bütündür; başka bir tanımda da gebelik ürününün yani çocuk, plasenta, zarlar ve suyun dışarı atılmasından ibarettir şeklinde tanımlanmaktadır.⁷⁸ Daha genel bir ifade ile doğum, varlık sahasında yer almanın ilk adımıdır.

Akçadağ yöresinde doğumla ilgili inanış ve uygulamalar evlilik döneminde başlamaktadır. Çocuk sahibi olmak her toplumda sevindirici bir haber olduğu gibi Akçadağ bölgesinde de sevinçle karşılanmaktadır. Akçadağ yöresinde yeni evlenen çiftlerden hemen çocuk beklenmektedir. Gelin, gittiği evin soyun devamını sağlayacak, ailedeki birey sayısını artıracak ve yeni evlatlar verecek kişi olarak görülmektedir. Bu bakış açısına binaen düğünün olduğu gün bu isteklerinin gerçekleşmesi amacıyla gelinin kucağına varsa erkek çocuk yoksa da bir kız çocuğu oturarak belli etmektedirler. Doğan bebek sadece anne ve babayı mutlu etmekle kalmaz ailenin diğer üyeleri için de mutluluk kaynağıdır. Doğum olayı aile bağlarının kuvvetlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Karı-koca olan çift bebek sayesinde anne-baba unvanına kavuşurken ailenin diğer bireyleri dede, nene, amca, dayı gibi statülere sahip olmaktadırlar (KK: 1).

Akçadağ Bölgesinde doğumla ilgili inanç ve uygulamaları, doğum öncesi inanç ve uygulamalar ile doğum sonrası inanç ve uygulamalar şeklinde iki başlık altında incelenmiştir.

1.1.1. Doğum Öncesi İnanışlar

Doğum öncesi dönem, çocuk sahibi olmaya karar verilmesi ile başlayıp doğumun gerçekleştiği ana kadar devam eden zamandır. Akçadağ bölgesinde doğum öncesi inanç ve uygulamaları oldukça çeşitlilik göstermektedir. Kısırlılığın giderilmesi, doğan çocuğun

---

⁷⁸ Orhan Acıpayamlı, *Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1974), 172.

yaşatılması, çocuk ve annenin kötü ruhlardan korunması ritüellerinde kendini göstermektedir.

1.1.1.1. Çocuk Sahibi Olamayanların Hamile Kalma ile İlgili İnanış ve Uygulamaları

Çocuk sahibi olmak, neslin devamını sağlamak eskiden beri Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Akçadağ'da da oldukça önemsenmektedir. Günümüzde çocuk sahibi olmak için hem şehir merkezinde yaşayanlar hem de kırsal kesimde yaşayanlar da tıbbi tedavi yöntemlerine başvurmaktadırlar. Eski dönemlerde tıbbi imkânların yetersizliğinden ve utanılıp ayıplanmaktan çekinildiğinden çocuk sahibi olmak için köylerde ebe diye bilinen yaşlı teyzelerden tabiri caizse “koca karı” ilaçlarından çare aramışlardır. Ayrıca bu çaresizliğin vermiş olduğu ruh hali ile ocak, türbe gibi kutsal mekânlardan yardım dilemişlerdir. Eski dönemlerde tıbbi imkânların yetersizliğinden ve utanılıp ayıplanmaktan çekinildiğinden çocuk sahibi olmak için köylerde ebe diye bilinen yaşlı teyzelerden tabiri caizse “koca karı” ilaçlarından çare aramışlardır. Ayrıca bu çaresizliğin vermiş olduğu ruh hali ile ocak, türbe gibi kutsal mekânlardan yardım dilemişleridir. Çocuk sahibi olamamak bir kusur olarak görülmüştür. Kusurun genellikle kadından kaynaklandığına inanıldığı için bu tedavilerle muhatap olan da kadın olmuştur (KK: 78).

Köy ebeleri çocuk sahibi olmak isteyen kadınları muayene eder ardından kendi usulüne göre bir kısım tedavi yöntemleri uygulardı. Ayrık otunu kaynatıp regl dönemine 15 gün kala her gün düzenli olarak içirilirdi. Yüzüstü yatırılan kadının beline ebe tarafından birtakım masaj hareketleri yapılır ardından beli çekilir, yakı sarılır ve kadının ağır kaldırmaması konusunda uyarılırdı. İlçede olan Ali Efendi türbesine götürülür, dua edilir ve türbedeki çeşmenin buranın suyundan içirilir, adak adanırdı. Eğer çocuk dilekleri gerçekleşirse bir yıl sonra tekrar türbeye gidilerek kurban kesilir. Bayram uşağı köyünde bulunan ocak denilen yere gidilerek taş yapıştırılır. Ayrıca çocuk sahibi olmak için gidilen bir diğer türbe Darende'de bulunan Şeyh Hamit ziyaret yerine gidilmektedir. Eğer çocuk erkek olursa Hamit kız olursa Hamiyet ismi verilir (KK: 9; KK: 11; KK: 18).

Çocuk sahibi olmak için yapılan bir diğer uygulama ise anne olmak isteyen kadınların sırtlarına küp vurulur. Göbek küpü olarak da bilinen orta boy toprak küpün içine tuz konulur, ateş yakılır, göbeğin vakumlanma yöntemiyle toparlanması sağlanırdı. Ayrıca deve eti yedirilir, katran otu kaynatılarak buğusuna oturtulur. Hamile kalmak

isteyen kadın ayağından tavana asılır. Birtakım hareketler yaptırdıktan sonra asıldığı yerden indirilir. Bağdaş oturma pozisyonu aldırıldıktan sonra bel bükülemeden yer öptürülür. Rahimde iltihaptan dolayı hamile kalınmadığına inanılan durumlarda rahime sülük tedavisi uygulanır ya da saman kaynatılır leğene aktarılır ve kadın içine oturtulurdu. Çocuk sahibi olmak için yapılan bir diğer uygulama ise ebem gümeci otu havanda dövülerek bir beze sarılır, kadının yumurtalıklarına sıkıca bağlanır. Bu şekilde iltihap varsa tedavi edilerek kadının hamile kalması sağlanmaya çalışılır. Bazı durumlarda ise halk arasında kadının göbek düşmesi diye bilinen olayında hamile kalmaya engel olduğu düşünülür. Bunun için buğday elemekte kullanılan kalbur kadının göbeğinin üstüne konularak iple sıkıca bağlayıp sağa sola manevra hareketleri yapılarak göbek yerine getirilir ve bundan sonra hamile kalınacağına inanılırdı. Rahim dönmesi diye bilinen durumlarda ise köy ebesine gidilir, çeşitli manevralarla rahim düz hale getirilirdi (KK: 56; KK: 45).

Çocuk sahibi olamayan kadının çocuk sahibi olması için yapılan bir diğer uygulama ise yedi farklı evden para toplanmasıdır. Ancak bu evlerde muhakkak Mehmet isminde bir aile bireyinin yaşaması gerekir. Herkes gönlünden gelen bir miktar parayı verir. Bu toplanan parayla anne adayına madeni önemli olmayan herhangi bir bilezik alınır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın bu bileziği hiç çıkarmamak üzere koluna takar. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın hamile kadının karnına elini sürerek kendisinin hamileliğine fayda sağlayacağına inanır. Köy ebesi bilinen kadına gidilerek ayak parmaklarının uçlarından çekilir ve böylece hamile kalması ümit edilir (KK:5; KK:9; KK: 11; KK: 18; KK: 45; KK: 51; KK: 53; KK: 54; KK: 56; KK: 60; KK: 61).

1.1.1.2. Doğum Sonrası Bebek Ölümünü Önleme İnanış ve Uygulamaları

Çocuk sahibi olamamak bir problem olduğu gibi doğumdan sonra bebek ölümleri de aileleri çeşitli inanışlara yöneltmiştir. Bebek ölümlerini önlemek için uygulanan yöntemler köyün ebeliğini yapan yaşlı kadınlar tarafından ailelere tavsiye edilmektedir.

Yıkılmamış koyun yününe çocuğu çıplak bir vaziyette kırk gün sarmak, al ocağı denilen ocaklara götürülür. Daha önceden çocuğunu kaybetmiş kadın hamile kaldığında boynuna eşarp bağlayarak Bayramuşağı olarak bilinen mevkide bulunan ziyaret yerlerine kadar yürütülür ve bu hamilelikten doğan çocuğa kız olursa Fikriye, erkek olursa Mahmut ismi verilir. Başka bir yöntem olarak ziyaret yerlerine götürülen hamile kadın doğum

vakti geldiğinde doğumu başka bir evde yapar, ardından yeni doğan bebek 10 tane pencereden geçirilir. Böylece yaşayacağına inanılır (KK: 35; KK: 56).

Doğumunda sürekli ölümlerin olduğu annelerde hayatta kalan çocuğun doğumundan itibaren yedi yıl boyunca anne ve babası çocuğa kıyafet almaz. Başkasından aldıkları kıyafetleri giydirebilirler ya da başkalarından alınan para ile çocuğa kıyafet alınır. Çocuğun yaşaması için doğan çocuk adına yedi kurban kesilir. Çocuğun yaşaması için bir diğer yöntemde aile bireylerinden herhangi birini kaybetmemiş bir kadın tespit edilir. Bu kadına oldukça geniş bir gömlek giydirilir. Yeni doğan bebek bir beze sarılarak bu kadının gömleğinin yakasından geçirilerek alt kısımdan alınır. Bu işlem yedi defa gerçekleştirilir. Bu merasim sonunda kadın çocuğun annesine temsili bir miktar para verir. İnanışa göre bu çocuk artık her iki kadının da çocuğu kabul edilir. Yine çocuğun yaşaması için ilk çocuğu ölen anne ikinci çocuğu yedi yaşına gelene kadar çocuğun saçını kestirmez. Eğer çocuğun saçı kesilirse öleceğine inanılır. Erkek çocuğu yaşamayan kadın bembeyaz kuru bir soğanı rendeler, siyah bir tülbentten süzerek bir damla suyunu alır. Yeni doğan bebeğe soğanın suyundan bir yudum anne sütünden önce verilir ve böylece çocuğun yaşayacağına inanılır (KK: 45; KK: 58).

Çocuğun yaşaması için yerine getirilen bir diğer uygulamada ise anne hamile kalınca çocuğu için kıyafet almaz, yedi farklı evden alınan kıyafetler kırk gün boyunca bebeğe giydirilir. Doğum esnasında doğum yapan kadının etrafında tadı acı olan soğan biber gibi gıdalar bulundurulmaz. Aksi durumda doğumda acı sonuçların yaşanacağına inanılır. Çocuğun yaşaması için Muhammed ismi taşıyan ve çocukları ölmemiş yedi evden birer metre mavi bez parçası istenir. Alınan bu bezler doğum esnasında bir kalburun üstüne konur. Doğum yapan kadının üzeri örtülür ve kadının kocası çağrılarak göbek kordonu kestirilir. Yine doğacak yaşaması için Güzelyurt'ta bulunan Tıp'a ocağı olarak bilinen mevkiye gidilir çocuk olması için dualar edilir. Orada bulunan ve kutsal olduğu düşünülen çamurdan getirilir. Çocuk doğunca getirilen çamur yastığını altına konulur (KK: 4; KK: 5; K: 11; KK: 14; KK: 28; KK: 34; KK: 66; KK: 77).

1.1.1.3. Erkek Çocuk Olması İçin Başvurulan Uygulamalar

Akçadağ yöresinde kadın, kız çocuğu doğuruyorsa bundan sonra erkek çocuğunun olması için kız çocuğuna Yeter, Songül, Döndü, Döne gibi isimler verilir. Ayrıca erkek

çocuk isteyenler Elazığ ilinin Baskil ilçesinde bulunan Abdulvahhap Türbesine gider, doğan erkek çocuğa da Vahap ismi verilir (KK: 4; KK: 25; KK: 29).

1.1.1.4. Cinsiyet Tayini

Akçadağ yöresinde eskiden günümüzdeki kadar teknolojiye faydalanılmadığı için çocuğun cinsiyetini anne karnında öğrenmek için çeşitli uygulamaların yapıldığı mevcuttur. Hamile kadının karının şeklinden tahmin edilmiştir. Eğer hamile kadının karnı sivri ise erkek yayvan ise kız olacağı söylenmektedir. Regl döneminin başından itibaren hesap yapılır, on beşinci güne denk gelen zamanda hamile kalırsa erkek çocuk olacağına inanılır. Güler yüzlü olursa ve tatlı yerse erkek çocuğu olacağına, suratı sert ve asık olursa ekşi yiyecekler tüketirse kız çocuğu olacağı tahmin edilmektedir (KK: 26).

Doğum esnasında plasentaya bakılarak bir sonraki doğacak çocuğun cinsiyeti de tahmin edilir. Koyun keçi veya inek gibi hayvanın kafası hamile kadın tarafından ikiye ayrılır. Eğer ortadaki kısım saçaklı ise kız düz ise erkek çocuğu olacağı söylenir (KK:17). Hamile kadın çocuğun hareketlerini göbeğin alt kısmında hissediyorsa kızı, sağ taraf kasıkta hissediyorsa erkek çocuğu olacağına inanılır (KK: 15). Hamile kadın sürekli uyumak isterse, tembelleşip iş yapmak istemezse kız; hareket halinde olursa, yaptığı iş ona yük gelmezse erkek olacak demektir. Akçadağ yöresinde hamilelik sürecinde kadının fiziksel tabiatına bakılarak da cinsiyet tahmininde bulunulur. Eğer hamile kadının yüzünde çillenme olursa, çirkinleşirse ya da kalçası genişlerse kız; kadın güzelleşir, cildi parlarsa erkek olacak demektir (KK:17).

1.1.1.5. Doğumu Kolaylaştıran Uygulamalar

Akçadağ ilçesinde doğum, günümüzde hastanelerde yapılmakta iken eskiden evlerde köy ebeleri diye bilinen, daha önce doğum tecrübesi olan kadın ve ona yardımcı olabilecek birkaç kişiyle gerçekleştirilirdi. Ebe kadınların genelde en yaşlı ve en tecrübeli olanı tercih edilirdi. Doğum sancuları başlayınca ebe kadına haber gönderilir ya da ebe kadın evinden alınarak doğum yapılacak eve getirilirdi. Doğumun başlamasıyla zorlukların aşılması için bazı pratikler devreye girer. Amaç anneye ya da bebeğe gelebilecek herhangi bir zararın önüne geçebilmektir (KK: 60).

Akçadağ yöresinde doğum yapacak kadının doğumunun kolay olması için hamile kadın merdiven inip çıkartılırdı. Tereyağı eritip içirilir, bakır tasın içinde kaynananın elini

ve ayağını yıkadığı su içirilir. Çünkü doğumun zor olmasının sebebi gelinin daha önce kayınvalidesinin kalbini kırdığı içindir. Bu suyu içerek kalp kırıklığı tamir edilmiş olur ve doğum kolay bir şekilde gerçekleşir (KK: 45; KK: 60).

Ayrıca Akçadağ ilçesinde günümüzdeki gibi hamilelik çevre komşulara ve akrabalara ilan edilmez, mümkün olduğu kadar saklanırdı. Saklanmasının sebebi hem utanıldığı için hem de nazar değmesi korkusundandı. Hamilelik yaşları yakın olan evde bulunan elti veya görümceyle hamile olduğu paylaşılırken, özellikle kayınpederden ve kayınbiraderlerden de saklanırdı. Bu yüzden hamile kadınlar tarafından geniş pileli elbiseler hamileliği saklamak için tercih edilirdi. Yörede hamile kadınlara hamile misin diye sorulmaz. Bunun yerine tek misin çift misin diye sorularak hamile olup olmadığı öğrenilirdi. Ayrıca hamile kadın çirkin şeylere bakmaz çünkü çocuğunda çirkin olacağına, ayva yiyen kadının çocuğunun güzel olacağına hurma yiyen kadının çocuğunun tatlı olacağına inanılır (KK: 14; KK: 60).

1.1.2. Doğum Sonrası İnanışlar

Doğum öncesi için var olan inanç ve uygulamalar format değiştirerek doğum sonrasında da kendini göstermektedir. Anne ve bebeğin doğum esnasında ve doğum sonrasında ruhsal ve bedensel sağlıkları açısından bu ritüeller uygulanmaktadır.

1.1.2.1. Doğum Sonrası Yapılan İlk Uygulamalar

Akçadağ yöresinde doğum yapan kadının plasentası asla ortaya atılmaz, ayak basılmayan ve erişimi kolay olmayan bir yere bir beze sarılarak gömülürdü. Bunun sebebi plasantanın hem necis olarak görülmesi, hem de bunu köpek gibi bir hayvan yediğinde yiyen hayvanın kuduz olacağına inanılırdı. Belli bir süre sonra çocuğun düşen göbeği ise okuması isteniliyorsa okul bahçesine, dindar olması için cami bahçesine, sağlık sektöründe olması isteniliyorsa hastane bahçesi gibi yerler gömülür (KK: 14).

Akçadağ yöresinde doğum esnasında evin erkek bireyleri evi terk eder, çocuklar evden uzaklaştırılırdı. Doğum gerçekleştikten sonra köyün ebe kadını dedeye veya babaya doğumu müjdelere karşılığında hediye alır. Çocuğu olan aileler yakınları tarafından tebrik edilir, yakınlık derecelerine göre altın, para, kıyafet gibi hediyeler getirilir. Doğum yapan kadının vücudunun daha çabuk toparlanabilmesi için pekmez

tereyağında eritilerek içirilir. Anne sütünün çabuk gelmesi için kuymak⁷⁹ diye bilinen yemek yedirilir. Çocuğun vücudu büyüdüğünde kötü kokmasın diye banyo suyunun içerisine tuz, şeker, süt, eklenerek çocuğun el, ayak ve koltuk altına sürülür. Bir gün bekleldikten sonra ertesi gün saf su ile yıkanır. Çocuk doğunca tereyağı eritilir çocuğun ağzına parmakla sürülür. Bu sayede nefesinin kuvvetli olacağına inanılır. Yine çocuk tatlı sözlü olsun diye ağzına bal sürülür (KK: 7).

Akçadağ ilçesinde yeni doğan bebek yıkama işleminden sonra önceden hazırlanan el emeği göz nuru işlemlerle süslenen kundağa sarılır. Kundaklanmayan bebeğin engelli olacağına inanılır. Yine çocuğun sancısı olmasın rahat uyusun kemikleri kuvvetli olsun diye höllük denilen toprak ısıtılarak çocuğun altına bez içinde sarılır. Ayrıca bebek sarılık olmasın diye yüzüne sarı renkli tülbent örtülür. Sarılık olmuşsa anneye yumurtanın sarısı yedilerek sarılığın geçeceğine inanılır. Yeni doğan bebek doğar doğmaz yıkanırsa öleceğine inanılır, bu yüzden bebek sadece temiz bir bez saf su ile ıslatılarak silinir (KK: 5; K: 7; KK: 14; KK: 17; KK: 60).

1.1.2.2. Bebeğin Adının Konması

Akçadağ ilçesinde yeni doğan çocuğun adının belirlenmesinde ailenin geçmişleri ile alakalı durumlar göz önünde bulundurulur. Dedelerin babaanne ve anneannelerin isminin konulduğu gibi ailede genç yaşta kaybedilen amca, dayı, hala, teyze gibi yakın akrabaların da ismi verilir. Çocuğun ismi ailenin erkek üyelerinden veya aile büyüklerinden birinin çocuğun sağ kulağına ezan sol kulağına kamet getirerek konulacak ismi üç defa tekrarlar ve ardından kısa bir dua etmesiyle verilir. Ad konma töreni bitince o an orda bulunanlara aile tarafından ikramda bulunulur ad koyan kişiye gömlek havlu veya çamaşır gibi küçük hediyeler verilir (KK: 30; KK: 34).

1.1.2.3. Kırk Çıkarma

Kırk çıkarma doğumdan sonraki kırk günlük süreç loğusa dönemidir. Bu dönemdeki kadın için kırklı kadın çocuk için ise kırklı çocuk ifadesi kullanılır Bu dönemde kadın ağır iş yapmaz, kendisini sıcak tutar eğer bunları yapmazsa bir sonraki

---

⁷⁹ Akçadağ ve çevresinde yeni doğum yapan kadının yaralarının iyileşmesi ve bol miktarda sütünün olması için tereyağında unu kavurup şekerli su karışımı ilave edilerek yapılan bir tatlıdır. Loğusa kadına geçmiş olsun ve göz aydınlığı dileklerini iletme için gidenlerin evlerinde hazırlayıp götürdüğü şifa deposu olan bir yiyecektir (KK: 7).

hamileliği gerekleſmeyebilir. Yörede loğusanın mezarı açıktır denilerek bu dönemin hayati tehlikesi olduğu ifade edilmiſtir. Banyo suyuna elle temas edilmez, her tahıldan kırkar tane banyo suyunun içine konulur. Bu kırk tahıla ocuk doğduğu günden itibaren dualar okunur. ocuk bu su ile banyo yaptırılır. Çocuğun üstüne kırk delikli süzgeçten bu su dökülerek banyo yaptırılır ve abdest aldırılır. Aynı ſekilde banyo suyu hazırlanarak anne de banyo yapar ve abdest alır. Bu su asla lavaboya dökülmez muhakkak تنها bir bölgede toprak üstüne dökülür. Çünkü suya dua okunmuſtur. Ayrıca kırk çıkarılırken sarılığı çıksın diye altın, bereketli olsun diye gıda, güzel koksun diye iek, sağlam olsun diye taſ banyo suyunun içine atılır (KK: 30; KK: 60; KK: 78).

1.1.2.4. Al Basması

Akçadağ yöresinde al karısının eſitli silüetlere girebilse de genelde insan suretinde görüldüğüne inanılır. Halk arasında al basması olarak bilinen kötü ruhlardan anneyi ve bebeği korumak için eſitli inanıſlar vardır. Doğum yapan kadın loğusa döneminde karanlıkta bulunmaz ve yalnız bırakılmaz. Anne ve çocuğun başına su ile ekmek konulur. Amaç gelen al karısının bebeği büyük sanması kalkıp yiyip içiyor düſüncesiyle bebeğe zarar vermekten vazgeçmektir. Loğusa kadının yattığı odada küçükte olsa bir erkek çocuğunun bulunması gerekir. Çünkü al karısı denilen bu kötü varlığın erkeklerden korktuğuna ve erkeklerin bulunduğu ortama giremediğine inanılır. Ayrıca yörede doğan çocuğun kötü varlıklardan zarar görmemesi için çocuğun hırkasına Ayet-el Kürsi okunarak çocuğa giydirilmekte, çocuğun başucuna Kur'an-ı Kerim konulmakta ve ocuk kapı eſiđinde durdurulmamaktadır. Çünkü kötü ruhların özellikle kapı eſiklerinde olduğuna inanılır. Akçadağ yöresinde al karısı adı verilen kötü ruhtan korunmak için kuru soğana iğne ya da uvaldız batırılarak loğusa kadının başucuna konulmakta, yatağın altına su konulmakta ve evin babasının atleti odada bulundurulmaktadır. Ayrıca ot süpürge lohusa kadının başucuna çevrilerek bırakılır. Ayrıca yörede İri ağaç mevkiinde bulunan al ocağı diye bilinen yer ziyaret edilir, oradan getirilen kül çocuğun yastığının içine konulur. Kadın doğum yaptıktan sonra ilk lokmayı ağzına koyup tekrar çıkarır, çünkü o lokmada al karısı vardır (KK: 4; KK: 5; KK: 30; KK: 33; KK: 60; KK: 61; KK: 78).

1.1.2.5. Kırk Basması

Kırk basması loğusa kadının ve kırklı çocuğun kırk gün içerisindeki hastalıklarını ve buna bağlı gelişim bozukluklarını ifade eder. Yörede kırk basması olup olmadığını anlamak için bal mumu eritilir ve suyun içine atılır. Çıkan şekil yorumlanarak kırk basıp basmadığı tahmin edilir. Akçadağ ilçesinde kırk basmasına engel olmak için kırklı kadın ve çocuk dışarıya çıkarılmaz. Ayrıca aynı anda doğum yapan loğusa kadınlar birbirini kırk gün ziyaret etmez, eğer ederlerse çocuğu kırk basacağına ve çocuğun çelimsiz olacağına inanılır (KK: 64).

Akçadağ yöresinde kırklı kadınların bir araya gelme mecburiyeti olması halinde, ancak birbirleriyle çengelli iğne değiştirme şartıyla gelebilecekleri söylenir. Loğusa kadın yeni evlenen çifti ziyaret edemez. Eğer ziyaret ederse yeni evli çiftin çocuğunun olmayacağına inanılır. Yine cenaze evinden doğum yapan kadına göz aydınlığına gelmez. Şayet böyle bir durum gerçekleşirse cenazenin kırkı çocuğun kırkını basar çocuk başını tutamaz. Bu durum gerçekleştiği takdirde komşudan bir odun çalınır, bu odunla su ısıtılır, çocuk bu su ile banyo yaptırılır ve sağlığına kavuşur. Yine yere basmayan çocuğa kırk basması olduğu düşünülür. Bu durumdan kurtulmak için çocuğun tekrar kırkı çıkarılır ve çocuk kırk gün sonra yere basmaya başlar (KK: 1; KK: 17; KK: 64; KK: 75).

1.1.2.6. Beşik Götürme

Akçadağ ilçesinde bebek doğmadan önce kız annesi bebek için bir takım hazırlıklar yapar. Bu hazırlıklarda bebeğin ihtiyacı olabilecek her şey mevcuttur. Bebeğin beşiği, kundak, kıyafet ve ailenin maddi durumuna göre altını getirilir. Getirilen bütün hediyeler odada sergilenir. Bu hediyelerin getirildiği gün yakın eş ve dost ve akrabalar çağrılır yemek verilir. Gelen akrabalarda hediyelerini getirerek takdim ederler. Bebeğe hediye getirme merasimine bebek görmesi denir (KK: 15).

1.1.2.7. İstenmeyen Gebelik

Çocuk sahibi olmak isteyenler olduğu gibi aksi durum yani çocuk sahibi olmak istemeyenlerinde başvurdukları yöntemler olmuştur. Yörede ebem gömeci otunun rahme yerleştirilmesi ile birkaç gün içerisinde gebeliğin son bulacağına inanılır. Başka bir

yöntem olarak çördük otu rahme konulur. Yine soğan kabuğu kaynatılarak veya kına suda eritilerek anneye içirilir (KK: 14; KK: 28; KK: 60).

1.1.3. Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamaların Değerlendirilmesi

Eski Türklerde bir ailenin çocuk sahibi olamayışı hoş görülmemiş ve bundan dolayı çocuk sahibi olmayan ailelere gerekli itibar verilmemiştir. Hatta daha ileri giderek bu ailelere karşı negatif bir ayrımcılık yapılmıştır. Çocuk sahibi olan ve olamayan aileleri ayrı çadırlarda konaklamasını emreden Bayındır Bey'in tutumunu buna örnek verebiliriz. Oğuzların beyi Bayındır Beyin, çocuk sahibi olamayan Dirse Han'ı ak otağ yerine kara otağda ağırlaması tarihi verilerde karşımıza çıkmaktadır.⁸⁰ Akçadağ bölgesinde çocuğu olmayan kadınların kutsal mekânları ziyaret etmeleri tarih boyunca Türk topluluklarında görülen uygulamalardan biridir. Çocuk sahibi olmak için kutsal mekânların ziyaret edilmesinin ilk izlerini Orta Asya Türklerinin inanış ve uygulamalarında da görmekteyiz. Manas'ın babası Yakup Han'ın eşinin mezarları ziyaret etmediği, elmalı yerlerde yuvarlanmadığı kutsal pınarların yanında gecelemediği için çocuk sahibi olamadığından şikâyet etmiştir.⁸¹ Çocuk sahibi olamayan kadınların ziyaret yerlerine çocuk sahibi olmak amacıyla gitmeleri kutsal gücün söz konusu yerlerde tezahür ettiğinin kabul edilmesiyle ilgilidir. Kutsalın kadına yansısıyla kadın kısırlıktan kurtulmuş olacağına inanılır. Eski Türklerde doğada bazı gizil güçlerin varlığına olan inanç Orhun kitabelerinde “yer-sub” olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakeza Uygur Türklerinde de “yir-suv” olarak “iduk” yani kutsal olarak varlığını devam ettirmektedir. Göktürklerde ise hem koruyucu ruhlar hem de yaşadıkları yurt “iduk-yersub” (mukaddes yer-su) ile tabir edilmektedir. “Eşumiz apamız tutmuş yer-sub” (atalarımızın idare ettiği yer-su) cümlesindeki yer-su vatan kültü olan yer-su dur.⁸² Yine Türklerde kısırlığı gidermek için adaklar adanır, açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir ve zamanın veli kişilerinden dualar alınır.⁸³

Akçadağ'da doğum vakti gelen kadının evine köy ebesi ve ebeye yardım edecek tecrübeli kadınlar toplanarak doğumu gerçekleştirirler. Bu uygulamayı Altaylı boylarda ve Kırgızlarda da görmek mümkündür. Doğum saati yaklaşınca oba yahut oymak kadınları loğusanın evine toplanırlar, tecrübe görmüş bir kadın ebe (ineci) görevini

⁸⁰ Günay Ünver - Harun Güngör, *Türklerin Dini Tarihi* (İstanbul: Berikan Yayınevi, 2007), 102.

⁸¹ Abdulkadir İnan, *Manas Destanı* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1972), 7.

⁸² Abdulkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi* (İstanbul: Altınordu Yayınları, 1976), 31.

⁸³ Zeki Ö. Defne, *Dede Korkut* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988), 62.

üstlenir.⁸⁴ Plasenta Orta Asya Türk geleneğinde saygı duyulan ve gömülmesi gereken kutsal bir parça olarak kabul görmüştür. Yine aynı inanca göre eş toprağa gömülürken yanına yiyecek konulması plasentanın canlı bir varlık olarak kabul edildiğini, bundan dolayı da saygı gösterilmesi gerekmektedir.⁸⁵ Ayrıca plasenta ve bebeğin kaderinin aynı olduğuna inanıldığından dolayı geleneksel Türk toplumundaki uygulamalarda plasenta hayvanların yiyememesi ve kokusunu alamamaları için bir bezin içine saklanarak toprağa gömülür.⁸⁶

Akçadağ'da çocuğu olup yaşamayan aileler bazı önlemler alır. Çocuğun komşuya verilmesi tekrar ondan satın alınması gibi. Başkurlarda çocuğun yaşaması için çocuk doğduğunda ebe çocuğu alıp dışarı çıkar birkaç ev çocuğu gezdirdikten sonra çocuğun baba evine seslenerek “yabancı yerlerden çocuk getirdim satın alan var mı” diye sorar. Pazarlığa başlanır çocuğun ağırlığı kadar demir verip çocuk satın alınır Urenha-Tubalar çocuğu kazanın altına saklarlar arpa unundan bir bebek yaparlar. Kam bu bebek üzerinde ayin yapar daha sonra hamur bebeğin karnını yarar, parçalar uzak bir yere gömer böylece kötü ruh aldanır. Çocuğu rahat bırakıp yoluna gider.⁸⁷ Yaşamayan erkek çocukların saçlarını kesmeyerek Azrail'i aldatma pratiği Orta Asya Türk topluluklarında da kendini göstermektedir.⁸⁸ Ayrıca Kazaklarda kötü ruhları yanıltmak amacıyla kız çocukları 6-7 yaşına kadar evli kadınlar tarafından giydirilmektedir.⁸⁹ Çocuğu yaşamayan ailelerin çocuklarının yaşaması için türbe ve yatır ziyaretine gidilmesi ve doğan çocuğa yatırın adının verilmesi Anadolu'nun birçok yerinde rastlanan bir uygulamadır.⁹⁰

Akçadağ'da doğum yapan kadının 40 gün süresince yalnız bırakılmaması inanişinde Türklerdeki “albastı” veya “al karısı” adı verilen kötü ruhların etkisinden korunmak içindir.⁹¹ Eski Türklerden bu yana çeşitli Türk topluluklarında “al karası, albastı, albis, almıs” gibi isimlerle kötü ruhlara rastlanmaktadır. Loğusalara tesir eden, ciğerini alıp götüren bu ruhun tüfek sesinden, ocaklı kişilerden ve demircilerden

---

⁸⁴ Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm* (Ankara: Türk Tarik Kurumu Basımevi, 1986), 168.

⁸⁵ Ali Selçuk, *Tahtacılar* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2004), 158.

⁸⁶ Orhan Türkdoğan, “Doğu Anadolu'da Ana-Çocuk Bakımı İle İlgili Kültür Kalıpları” (1982), 42.

⁸⁷ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 174.

⁸⁸ Selçuk, *Tahtacılar*, 160.

⁸⁹ Harun Güngör, *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları* (İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2005), 271.

⁹⁰ Ünver Günay vd., *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri* (Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 1996), 88-92.

⁹¹ Ünver - Güngör, *Türklerin Dini Tarihi*, 85.

korktuğuna inanılmaktadır. Kazan Türklerinin inancına göre “albastı” şerli bir ruhtur.⁹² Gagavuzlar albastının kötü tesirinden kurtulmak için erkek çocuklarını mavi kundağa, kız çocuklarını kırmızı kundağa sarmaktadır.⁹³ Orta Asya Türklerinden Kırgız, Kazak ve Başkurt Türklerinde iki çeşit albastı mevcuttur. Bunlardan birincisi “kara albastı” ötekisi “sarı albastı”dır. Kara albastı ciddiyeti olan ve ağırbaşlı bir ruh olarak ocak sahibi kimselerden çekinirler. Sarı albastı ise doğum yapan anneye ve bebeğe musallat olur. Annenin ve bebeğinin ciğerini çıkarıp suya atar. Sarı tenli bir kadın suretinde gözüktür. Kara albastının aksine sarı albastı hileci, oyunbaz ve şarlata bir ruhtur. Kimseye zarar vermeyeceğine söz verdiği halde eline geçen fırsatları değerlendirir. Sarı albastı Hocanın veya Şamanın efsun yapmasıyla ortamı terk eder.⁹⁴ Albastının kötü bir ruh olduğu bütün Türk toplulukları tarafından kabul edilmektedir. Albastının ortak özellikleri yeni doğan yapmış kadınlara zarar vermesi, Ocak sahibi insanlardan ve tüfeğin patlama sesinden kaçması sayılmaktadır. Kazak ve Kırgız Türklerinde keçi olarak görünen albastı Uranha-Tuba Türklerinde keçi sesi olarak duyulmaktadır. Bütün bunlarla beraber Türk topluluklarında bu kötü ruh cinsiyet olarak dişi kabul edilmektedir.⁹⁵ Çocuğun doğumunun kırkinci gününde gerçekleştirilen Kırk çıkarma merasimine benzer bir uygulamaya Gagavuz Türklerinde rastlamaktayız. Gagavuzlarda çocuk dünyaya gelişinin kırkinci gününde vaftiz edilmektedir.⁹⁶

1.2. Evlilik İle İlgili İnanç ve Uygulamamalar

İnsanın hayatı boyunca karşılaştığı önemli geçiş dönemlerinden ikincisi olan evlilik; bir kız ve bir erkeğin, yasaların onayladığı bir şekilde, ruh ve beden olarak hayatlarını birleştirerek, bir ömür boyu aynı çatı altında yeni bir aile kurmasıdır. Evlilik sadece iki kişinin hayatlarını birleştirdiği ve onarı etkileyen önemli bir olay gibi görülse de aslında herkesi ilgilendirmekte ve toplumun en küçük yapı taşının oluşmasını sağlamaktadır.⁹⁷ İslam dininde evlenme özendirilmiş ve teşvik edilmiştir (Nisa, 4/3; Nahl, 16/72). Kur’ân-ı Kerim’de “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler

---

⁹² İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 170.

⁹³ Güngör, *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*, 183.

⁹⁴ Abdulkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987), 259.

⁹⁵ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, 262.

⁹⁶ Güngör, *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*, 183.

⁹⁷ Muharrem Parlayan, *Tunceli ve Çevresinde Halk İnanışları* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 9; Salih Cinpolat, *Karaçay Halk İnanışları ve Uygulamalarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 12.

yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır” (Rum, 30/21) ayeti aile bağının sevgi ve şefkat üzerine kurulmasının ifade edildiğini görmekteyiz. Ancak din tarafından teşvik edilen evlenme sırasında dinin çizmiş olduğu çerçevenin dışında pratiklere de rastlanmaktadır.

Doğum döneminde, bir insanın dünyaya gelmesi ve yaşayışının nasıl olacağı ile ilgili gelecek beklentileri ön planda iken evlilikte ise iki insanın hatta iki ailenin uyum sağlaması, evliliği oluşturan tarafların gözettiği en önemli husustur. Ancak uyum sağlandığında mutlu bir evlilik düşünülebilmektedir. Uyum; kültürel, duygusal ve töresel özellikler ile bağdaştırılmaktadır. Pek çok etkene bağlı olan ve her aşamasında kurallar ve kalıplar bulunan ailenin başlangıç basamağı evlilik, içeriğinde birçok âdet, gelenek, görenek ve inanış barındırmaktadır.

En ilkel medeniyetler için bile önemli bir yere sahip olan evlilik, Türklerde de birçok âdet, töre, tören ve inanış ile bütünleşerek Türk kültürünün önemli bir parçası haline gelmiştir. Eski Türk devletlerinde ailenin sembolü “ev”, evin sembolü ise “ocak”⁹⁸ olarak kabul edilmiştir. Ocağı tütme⁹⁹, ocağını yeşertme¹⁰⁰ gibi atasözleri, evliliğin, aile kurmanın, soyun devamlılığının önemini ortaya koyarak günümüze kadar ulaşmıştır.¹⁰¹

Türklerde aile kutsal bir kurum kabul edilmiş ve aileler ne kadar sağlam olursa toplumunda o kadar sağlam olacağı düşüncesiyle daha ilk adım olan eş seçiminden başlayarak düğünün sonuna kadar olan her aşamada dikkatle hareket edilmeye önem verilmiştir. Hatta evliliğe bu kadar önem veren Türk devletlerinde ailenin huzurunu bozacak, birlikteliğini zedeleyecek her türlü hareketi de en ağır şekilde cezalandırmışlardır. Hiyong-nular (Hunlar) evli bir kadını kirleten kimseyi ölüme mahkûm ederler, genç bir kız iffal edeni (bir kadının ırzına geçeni) ise büyük bir fideye

---

⁹⁸ Türkçede ısınma, pişirme vb. amaçlarla ateş yakmak için düzenlenmiş yer anlamına gelen ocak, değişmeceli olarak da soy, boy, kök, dirlik, düzenlik anlamlarında kullanılmaktadır. İnsanoğlu kendisi için bu kadar değerli olan ateşin sönmemesi ve kontrollü biçimde yakılabilmesi için ilk ocakları meydana getirmiştir. Zamanla ocak, ev ve mekânla özdeşleşerek evin vazgeçilmez birimi haline gelmiştir. Ocağın yanması bir anlamda da ailenin devam etmesi şeklinde algılanmış ve aile bir ocak olarak görülmüştür (Şahin; 2007: 316).

⁹⁹ Soyu devam etmek, yaşamını sürdürmek

¹⁰⁰ Birinin aile yuvasını canlandırmak

¹⁰¹ Hüseyin Şahin, “Ocak” (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2007), 316.

vermeye ve hemen o kızla evlenmeye zorlardı.¹⁰² Oğuzlar ise zina diye bir şey bilmezler. Böyle bir suçu işleyen birini ortaya çıkarırlarsa onu iki parçaya bölerler. Şöyle ki: Bu kimseyi iki ağacın dallarını yere yaklaştırarak bağlarlar. Sonra bu dalları bırakırlar. Çalılıkların eski durumuna gelmesi neticesinde o kimse iki parçaya bölünür.¹⁰³ Kutluklar'da ise kadınlar ömürleri boyunca sadece bir erkekle evlenir. Kocası ölen kadın bir daha evlenmez. Kutluklar idarecileri ve kendine has kanunları olan bir boydur. İçlerinde zina eden kadın veya erkeği yakarlar. Onlar arasında boşanma yoktur. Evlenen bir erkek bütün malını mihr (başlık) olarak verdiği gibi kızın velisine de bir sene hizmet eder¹⁰⁴

Dünyanın dört bir yanında önemli bir yere sahip olan evlenme geleneği; evlenme şekilleri, eş seçiminde dikkat edilen özellikler, kız isteme, söz, nişan, çeyiz, kına, düğün vb. aşamalarda pek çok farklı uygulamalar ile devam ettirilmektedir. Akçadağ ve çevresinde de evlenme sürecinde eş adayı seçiminden düğün sonrasına kadar yapılan pek çok inanış ve uygulama bulunmaktadır.

Akçadağ ve çevresinde eskiden beri farklı şekillerde evlilikler görülmüştür. Günümüzde daha çok kız ve oğlanın tanışıp görüştüğü, anlaşabilirlerse ailelerin araya girdiği ve evliliğin gerçekleştiği görülmektedir. Bunun dışında başka bir şekil ise görücü usulü ile yapılan evliliklerdir. Görücü usulü evliliklerde görücülerin kız bakmaya gidip kızı ve ailesini beğendikleri takdirde evlenecek oğlanı götürüp kızla oğlanı birbirlerine göstererek gerçekleşen evliliktir. Bu usuller dışında en çok karşılaşılan evlilik türü ise akraba evlilikleridir. Kızın başka bir aileye gitmemesi, mirasın bölünmemesi, aile bireyleri arasındaki bağı güçlendirmek, ailelerin birbirini daha yakından tanıyor olması vb. birçok nedenden dolayı tercih edilen evlilik çeşitlerinden birisidir. Hatta bu evlilik türünü teşvik etmek için “bilmediğin yoğurdu bildiğin ayrana değişmeyeceksin” diye de atasözü mevcuttur. Günümüzde akraba evliliğinden olan çocuklarda bazı rahatsızlıkların görülmesinden dolayı doktorların uyarıları neticesinde akraba evliliklerinde azalma görülse de hala varlığını devam ettiren evlilik türlerinden birisidir. Bir başka evlenme yöntemi ise kaçarak gerçekleştirilen evliliklerdir. Kız ya da erkek tarafından herhangi birinin evliliğe izin vermemesi durumunda yapılan evliliklerdir. Çok hoş karşılanmayan

---

¹⁰² Ramazan Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri* (Ankara: Türk Kültürün Araştırma Enstitüsü, 1985), 12.

¹⁰³ Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, 31.

¹⁰⁴ Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, 12.

bu evlilikler ailelerin evliliği kabul edip barışla sonlanacağı gibi husumetle de sonlanabilmektedir. Ancak bazı kız kaçırma durumlarında kızın ve ailesinin rızası olmadan bir erkek tarafından zorla ya da hile ile kızın kaçırılıp evlenmek zorunda kalındığı durumların olduğu da bilinmektedir Eski dönemlerde çok fazla görülen ancak günümüzde yok olmak üzere olan evlilik çeşidi beşik kertmesidir. İki aile daha yeni doğmuş çocuklarını beşikteyken büyüdüklerinde birbiri ile evlenmeleri için bebek iken nişanlanmaları şeklinde olan evlilik türüdür. Günümüzde eskisi gibi rastlanmasa da ara ara karşılaşılan bir diğer evlenme şekli de ailenin kız ve erkek çocuğunun başka bir ailenin kız ve erkek çocuğuyla karşılıklı olarak aynı zaman diliminde evlendirilmesi yani berdel evliliğidir.¹⁰⁵ Akçadağ ilçesinde bu tür evlilikler eskiden gerçekleşmişse de günümüzde pek tercih edilmemektedir. Evliliklerde bir kısım inanç ve ritüellerin yoğun olarak varlığını hissettirdiği gözlemlenmektedir.

1.2.1. Evlenecek Kişilerde Aranılan Özellikler

Akçadağ yöresinde evlenmek “baş göz etmek, başını bağlamak” deyimleriyle ifade edilebilmektedir (KK: 61). Evlenme çağına gelmiş kız veya erkek evlat sahibi olan ailelerin kendilerine gelin ya da damat seçerken dikkat ettiği bazı durumlar vardır. Damat adayı için kötü alışkanlıkları olmayan, düzgün bir işi olan, evini geçindirebilecek, ailesini kimseye muhtaç etmeyecek, yuvasının kıymetini bilen, tutumlu olması aranılan kriterlerdir. Gelin adaylarında ise eli becerikli, tertipli düzenli, eli yüzü güzel, çalışkan adaylar tercih edilir. Kızın annesi de önem arz etmektedir. “anasına bak kızını al” sözü de bu amaçla yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak son zamanlarda gelin adayının özellikle bir devlet kurumunda çalışıyor olması da aranılan başka bir özellik haline gelmiştir (KK: 55; KK: 58).

Evlilik konusunda dikkat edilen başka bir özellik ise evlenme yaşıdır. Eskiden evlenme yaşı kızlarda 16-18 yaşları iken erkeklerde ise 18-20 yaşlar olarak kabul görmüştür. Ancak günümüzde ailelerin hem erkek hem de kız çocuklarını eğitime teşvik etmesi sebebiyle üniversite okumak gibi sebeplerden dolayı evlilik yaşı kızlarda 26 ve üstü yaş erkeklerde ise 30’lu yaşlara kadar çıktığını görmekteyiz. Erkek için başka bir kıstas ise askerliğini yapmış olmasıdır. Eskiden askerliğini yapmayan kız verilmediği

---

¹⁰⁵ Behruz Bekbabayi - Mina Dolati Darabadi, “Türkler ve Faraslardaki Evlilik Adetlerinde İslam Öncesi İnanç İzleri” (Bildiri, 2016), III/154.

bilinmektedir. Ancak günümüzde ücretli askerlik sebebiyle bu kriter eski önemini kaybetmiştir. Yaşları geçtiği halde evlenmeyene kız ya da erkeğe iyi gözle bakılmaz, evlenmesi için aile baskı kurmaktadır. Evlenmeyen kızların kaderinin bağlı olduğuna inanılır ve kaderinin açılması için çeşitli yollara başvurulmaktadır. Türbelere gidip dualar etmek ya da adaklar adamak, üç Cuma boyunca cumadan çıkan ilk kişiye kapı köçeği açtırmak, nişanlı kızların yüzük kurdelesinden küçük bir parça yutmak, evlenen kızın düğün günü giydiği ayakkabının altına ismini yazmak ve eğer silinirse kaderinin açılacağına, düğün günü gelin çiçeğini yakalayan kızın da yine en kısa sürede evleneceğine inanılmaktadır. Başka bir uygulama ise evlenemeyen genç iki rekât namaz kılıp mahalleye çıkar. Hiç kimseyle konuşmadan yoldan geçen herhangi birinin konuşmalarına göre yorumlar. Mesela motor kırılmış ne yaptıysam tamir olmadı diyorsa bir süre daha evlenemeyeceğine ya da bugün çarşıda işlerim çok kolay halloldu diye bir konuşma duyarsa kısa süre içinde kısmetinin açılacağı şeklinde yorumlamak gibidir (KK: 38; KK: 47; KK: 64).

Evlenecek ailelerin maddi yönden birbirine denk olması da dikkat edilen bir diğer husustur. Özellikle erkek tarafının kız tarafına göre üstün olması önemli bir kriterdir. Evlilik süreçlerinde önemli konulardan biriside ailedeki sıradır. Eğer evlenecek kızdan büyük abla varsa o evlenmeden küçük kız evlenemez. Erkeklerde ise bu durum çok gözetilmez. Eğer küçük erkek ağabeyinden önce evlenmişse “motorun küçük tekeri önde gider” diye şakayla karışık bir ifade kullanılmaktadır. Ancak günümüzde bu kural çok uygulanmamaktadır (KK: 17).

Evlenecek kişiler arasında yaş farkı da önemli konulardan bir diğeridir. Erkeğin kızdan büyük olması gözetilmektedir. Ancak nadirde olsa kızın da erkekten büyük olduğu evlilikleri görmek mümkündür. Kızın erkekten büyük olduğu evliliği tolere edebilmek için çiftlerin “engin olacağı” ifade edilmektedir. Evlenecek çiftlerin arasında on beş yirmi yaş fark olması hoş karşılanmaz (KK: 79).

1.2.2. Kız Beğenme

Eski zamanlarda gençlerin evlenmek istediğini söylenmesi hoş karşılanmadığı için bu isteği belli eden bazı davranışlar vardır. Erkek ise bu durumu pilava kaşık dikmek, evde kavga ve huzursuzluk çıkarmak, varsa evdeki yengeyi dövmek, bıyık bırakmak, çeşitli sebeplerle işe güce gitmemek, pişirilen yemeği beğenmemek gibi davranışlar

sergiler. Bu davranışlar oğlan yüze çıktı ya da oğlanın kaydına düşme zamanı geldi diye evlenme isteğine yorumlanır. Eğer oğlanın bir sevdiği varsa giyimine özen gösterir, her gün tıraş olup bakımlı gezer. Ayrıca evde bir yenge varsa ve oğlanla arası iyiyse evlenme isteğini yengesi ile de aileye bildirebilir. Genç kızların erkekler gibi aleni şekilde evlenme isteklerini belli etmeleri hoş karşılanmaz ve pek rastlanabilen bir durum da değildir. Ancak bu isteklerini ima yoluyla belli ederler. Olmayacak anlarda yakınmalar, serzenişte bulunmalar, içe kapanıklıklar görülür (KK: 76). Ancak günümüzde bu uygulamalara pek rastlanılmamaktadır. Gençler anlaşıp karar verdikten sonra aileden birine söylemesi ve ailelerin devreye girip tanışmasıyla evlilik işlemleri başlamış olmaktadır (KK: 29; KK: 79).

Evlenme geleneklerine göre ailesi genci evlendirmeye kararlıysa, "görücü gezme" başka bir ifadeyle "kız bakma" işlerine başlar. Evlenecek oğlana "bir bildiğin var mı" diye sorulur, eğer oğlan "hele bekleyin" derse bir sevdiği var demektir. Eğer "siz buldunuz da ben mi evlenmedim" derse kız arama işi başlar (KK: 79). Evlendirilecek gencin ailesi çocukları için temiz süt emmiş, kendilerine lâyık bir kız bulmak için düğün, nişan komşu gezmeleri, akraba ve tanıdıklarının tavsiyeleri vb. vesilelerle kız beğenirler. Erkek tarafı bir kız beğendiğinde kızın ailesini tanımıyorsa kız tarafını iyi tanıyan, insanlara sorarak bilgi alırlar. Eğer kız tarafı hakkında kötü bir şey duymazlarsa kızın ailesine hatırını saydıkları birisini aracı olarak göndererek hayırlı bir iş için ziyarete gelmek istediklerini haber verirler. Kız evine gidildikten sonra, genç kız el öper ve misafirlere kahve ikram eder. Bu ziyarette kız yakından incelenir. Kızın becerikli olup olmadığına, evini temiz tutup tutmadığına, oturuşuna kalkışına, insanlara karşı tavırlarına, konuşma tarzına, fiziksel özelliklerine, herhangi bir rahatsızlığı olup olmadığına bakılır. Bu görücü gezmelerinde, kız beğenilmişse durum aile içerisinde tekrar görüşülür, danışılır. Kız istemeye karar verilir. Kız evine haber gönderilir. Aile kız vermeye niyetli ise, "Kız evi naz evi" deyiminden hareketle kendilerini naza çekerler. Hele bir danışalım-görüşelim hayırlı ise olur, derler, neticede kız evine gidiş-gelişler birkaç sefer tekrarlanır. Bu esnada eğer kız tarafı kızını vermeyi düşünüyorsa erkek tarafı hakkında bir bilgiye sahip değilse erkek tarafının yaptığı gibi kız tarafı da ailenin maddiyatını, oğlanın kötü alışkanlığı olup olmadığını, oğlanın nasıl birisi olduğunu, toplumda nasıl bilindiklerini sorup öğrenirler. Eğer olumsuz bir şey duyarlarsa nasiplerini başka yerde aramaları söylenir. Olumsuz bir durumla karşılaşmazlar ve kızlarını vermeye

karar verirlerse aracılık yapan kişiyle erkek tarafına tekrar gelmeleri için haber gönderilir. Gün kararlaştırılır daha sonra kızı istemeye giderler (KK: 41; KK: 76; KK: 79).

Akçadağ yöresinde eğer tanıdık birine kız bakılmaya gidilirse oğlanın annesi yanında da kızları ile gider. Kızın annesine biz sizden hısımlık, akrabalık umuyoruz, Allah'ın emrini anmaya geleceğiz. Kızınıza, kendinize bir danışın bize bir haber edin denir. Aradan birkaç gün geçtikten sonra kız evinden haber yollar. Nasip kısmet varsa buyurun gelin der. Eğer kızı vermeye niyetleri yoksa bu defa araya başka bir aracı koyarak “bu iş olmuyor, Allah her iki tarafa da hayırlı kısmetler versin” denilir (KK: 50; KK: 79).

1.2.3. İsteme

Kız isteme genelde akşam yapılır. Kız isteme de hem erkek tarafının hem kız tarafının yakın akrabaları kızın evinde toplanır. İstemeye damat gitmez. Görücü usulü evliliklerde damat ve gelin birbirini genel olarak düğünden sonra gelin eve geldiğinde görürler (KK: 55). İsteme esnasında hem kızın babası hem erkeğin babası büyüklere saygı gereği köyün önde gelenlerine vekâletini verir. Vekâlet verilen kişiler aileler ile daha önceden anlaştıkları şekilde isteme sırasında konuşur. Erkek tarafını temsil eden kişi günlük konuşma faslını tamamladıktan sonra “Allah'ın emri peygamberin kavliyle kızınızı oğlumuzu istiyoruz” der. Kız tarafı da “bizde hayırlısıyla verdik gitti” der. Ardından kız ve oğlanı temsilen iki genç vekâlet verilen kişiden başlayıp ortamda bulunanların elini öper ve aile büyüklerinden veya dini kimliği ile öne çıkan biri hayırlı, mutlu bir evlilik olması için dua eder. Erkek tarafının getirdiği şerbet adı verilen tatlı içecek hazırlanır, kız tarafının hazırladığı yemekle birlikte misafirlere ikram edilir. Şerbet “şerbet boyası” olarak bilinen güzel kokulu, kırmızı renkli bir boyadır. Büyük kazanlarda su ile karıştırılarak ikram edilmektedir. Genelde Akçadağ'a özgü olan “Akçadağ pilavı” en çok tercih edilen yemektir. İsteme sonrasında genellikle imam nikâhı da kıyılır. İsteme esnasında “kalın” olarak adlandırılan başlık parası alınır. Bu parayla kızın çeyizi dizilir. Çeyiz dışında hiçbir harcama için kullanılmaz (KK: 31). Ancak günümüzde bu pratiklerin birçoğu uygulamadan kalkmıştır. İstemeye giderken çiçek, çikolata götürülür kız verildikten sonra birbirlerinin anne ve babalarının, ardından kendi anne -babalarının ve ortamda bulunan büyüklerin elini öperler. Kıza bir yüzük takılır ve bu yüzük çevreye karşı artık kızın verildiğinin sembolüdür. Yüzükler takıldıktan sonra oğlan tarafının

getirdiği tatlı ve meyve suyu kız tarafının da hazırladığı kurabiye ya da pasta türü şeyler orda bulunan misafirlere ikram edilir (KK: 31; KK: 50).

Kız isteme işi yapıp kız verildikten sonra diğer uygulamalar çok hızlı bir şekilde yapılır. Bunun sebebi ise “hayır işini uzatmak doğru değildir” düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Arada fesatlık yapıp, dünürlerin arasının bozulmasına sebep olacak laf söz getirilip götürülmesi ya da olmuş işi bozarlar korkusuyla da hızlı bir şekilde gelinlerini almaya çalışırlar. Gelin alma işinin hızlı olmasında bir başka etmen ise ekonomik güçtür. Maddi yönden iyi olanlar gelinlerini 20 yahut 30 günde alırken, maddi yönden sıkıntılı olanlar da süre biraz daha uzayabilir (KK: 12; KK: 19).

1.2.4. Söz Kesmek

Söz kesmenin iki farklı zamanda yapıldığını görmekteyiz. Birincisi kız istemenin yapıldığı gün aynı zamanda söz kesmede birlikte yapılmaktadır. Kız verildikten sonra oğlan tarafının getirdiği lokum ya da tatlı ikram edilir, kolonya dökülür, şerbet içilir, kızın sözlendiğinin belli olması için kızın parmağına yüzük takılır. Böylece kızın başka bir aile tarafından istenmesinin önüne geçilmiş olunur. İkinci bir usul ise kız isteme yapıldıktan sonra bir gün belirlenip komşular, akrabalar da davet edilerek söz kesme yapılmaktadır. Her iki usulü de uygulamakta sıkıntı yoktur. İkinci usulde erkek tarafı kız evine bu defa daha kalabalık gider. Bu merasime yakın akrabalarla birlikte komşular da davet edilmektedir. Erkek tarafı kız evine beraberlerinde hediyeler, şeker, kolonya, söz yüzüğü, bilezik, giyim eşyası vb. şeylerde götürürler. Gecede gelin ve damadın söz yüzükleri aile büyüklerinden birisi tarafından mutlu olmaları temennisiyle takılır. Yüzük takma töreni bittikten sonra yiyecek ve içecekler ikram edilir. Yiyeceklerin tatlı olmasına özen gösterilir. Sebebi ise tatlı tatlı geçinilmesi içindir. Yapılan bu törene söz kesme veya şerbet içme denilmektedir. Bu merasimde erkek misafirler ayrı bir yerde sohbet ederler. Bayanlar da kendi aralarında eğlenirler. Günümüzde her iki yöntem de kullanılmaktadır (KK: 12; KK: 79).

1.2.5. Nişan

Akçadağ yöresinde söz kesmeden sonraki uygulama nişandır. Nişan söz kesmeye göre daha kalabalık olur ve bu tören kızın evinde yapılır. Günümüzde ise nişan için evlerden ziyade düğün salonları tercih edilmektedir. Nişan merasimi yapılmadan bir hafta

önce yakın akrabalar ve komşular davet edilir. Nişan merasimi genelde davetlilerin daha kolay gelmesini sağlamak için hafta sonuna denk gelecek şekilde yapılmaktadır. Davetliler arasında yası olan varsa gidip müsaade alınarak nişana davet edilir. Bu kural düğün içinde aynı şekilde uygulanır. Davetlilerin katılımıyla birlikte nişan töreni başlar. Eskiden evlenecek gelin ve damat birbirini düğünden sonra gördüğü için nişanda damat olmazmış. Hatta nişandan sonra gelinin oturduğu mahalleye bile gidemezken bu adet de artık uygulanmayan pratikler arasında yerini almıştır. Oğlan tarafının ekonomik gücüne göre aldığı takılar geline takılır getirilen hediyeler davetlilere gösterilmektedir. Ardından yemek ikramı başlamaktadır. Yemek ikramı ailelerin maddi durumuna göre değişmektedir. Erkek tarafı “hısim bir şey hazırlama” derse yemeği getirecek demektir. Eğer kız tarafı yemeği verecekse erkek tarafına “takımı, misafirine al falanca gün gel der”. Ancak Akçadağ yöresi için önemli bir yere sahip olan “Akçadağ pilavı” ikram listesinin olmazsa olmazı olarak görülmektedir. Bu pilav biraz sulu şekilde bulgurun pişirilip üzerine özenle pişirilmiş etin dökülmesi şeklinde ikram edilir. Düğün, nişan, ölüm gibi özel günlerde muhakkak ikram edilir. İkram edilmediği takdirde aile ayıplanmaktadır. Yiyecek ve içecek ikramından sonra kadınlar kendi arasında erkekler ise kendi arasında eğlenip muhabbet etmektedirler. Son zamanlarda kadın ve erkeklerin birlikte eğlendikleri görülmektedir. Başka değişen bir uygulama ise nişan düğünden hemen bir gün önce kına ile birleştirilerek yapılmaktadır. Bu durum farklı şehirlerden yapılan evliliklerin artması nedeniyle mesafenin gidış gelişi zorlaştırması zamanı daha verimli kullanmak, masrafı azaltmak gibi etkenlerden dolayı yapılmaktadır (KK: 20; KK: 68; KK: 73).

Nişanlılık süresi ailelerin maddi durumuna göre değişmektedir. Maddi yönden güçlü olan aileler nişanlılık sürecini uzatmadan en kısa sürede gelini alırlar. Maddi açıdan zayıf olanlar ise düğün masraflarını karşılayacak ekonomik güce sahip olana kadar beklemek durumunda kalırlar. Ayrıca “hayr işlerinizde acele edin” ya da “uzun işe şeytan karışır” diyerek erkek tarafı en hızlı şekilde gelini çıkarmaya çalışır (KK: 9; KK: 50).

Nişan süresince bayramlarda erkek tarafı kıza hediyeler getirmektedir. Erkek evinde yaşayan her bir fert gelin için bohça hazırlar. Ayrıca kızın ailesindeki her bir birey için de bohça hazırlanmaktadır. Kayınvalide bohça hazırlamaya ilave olarak altın takı da götürmektedir. Kurban bayramına denk gelirse bütün bunlara ilave olarak kurbanlık küçükbaş hayvan götürülmektedir (KK: 12).

Nişan töreninden sonra düğünden önce damat tarafı gelinin amca, dayı ve erkek kardeşinden müsaade almak, onların da gönüllerini hoş tutmak için çeşitli hediyeler götürür. Amcaya giden hediyeye “emmi yolu”, dayıya verilen hediyeye “dayı yolu” denmektedir. Kahve, şeker lokumla birlikte cüz-i bir miktar para verilir. Parayı hediye götürən kişi oturduğu minderin altına koyarak kalkar. Kardeş yolu ise maddi olarak biraz daha masraflıdır. Baldız yüzüğü de gelinin kız kardeşine alınan bir hediyedir. Günümüzde hale devam eden bir uygulamadır (KK: 45; KK: 79).

1.2.6. Çeyiz

Akçadağ ilçesinde eskiden yeni evlenenler genellikle kayınvalide ile oturdukları için çok eşya almaya ihtiyaç duyulmamıştır. Ancak her çeyizin olmazsa olmazı diyebileceğimiz eşyalar mevcuttur. “Kız beşikte çeyizi sandıkta” sözü ile her genç kızın dantel, nakış, lif yazma gibi kullanacağı el emeği göz nuru dediğimiz çeyizler hazırlanır. Kanaviçe yatak örtüsü işlenir. Bunun dışındaki yatak yorgan gibi ağır işler düğüne yakın köyün genç kızlarıyla toplanarak temizliği yapılır. Kızı çeyiz almak için “kalın” denilen başlık parası alınır ve bu para çeyiz dışında hiçbir şey için kullanılmaz (KK: 31; KK: 50; KK: 79). Yünler temizlenir ve yatak olmaya hazır hale gelince oğlan tarafına “falanca gün yatak köpünecek buyurun gelin” diye haber gönderilir, oğlan tarafı da yanına birkaç yakın akrabasını alarak gelir köpüme işleminde orada bulunur, gelirken de hediye getirir. (KK: 79). Ayrıca yorgan köpüyecek kimsenin ailesiyle huzurlu mutlu olmasına dikkat edilir. Çünkü onun huzurunun yorgan köpüme işi ile yeni evlenecek çifte de bulaşacağına inanılır. Tabi ki aksi durumda huzursuz olan birinin de huzursuzluğunun bulaşacağına inanılmaktadır. Kızın akrabaları çeyizde neyin eksik olduğunu sorup ona göre hediye olarak çeyiz görmeye gelirler. Çeyiz deyince gözlerin aradığı bir başka eşya gelin kızın çeyiz sandığıdır. Sandıksız gelin çıkmaz. Çeyiz hazırlanıp bittikten sonra oğlan evine götürülür. Sandığı götürmeye sıra geldiğinde sandığın üzerine kız tarafından biri oturtulur. Genelde küçük çocuklar oturtulur. Bahşiş alana kadar sandığın üzerinden kalkmaz. Bahşişten sonra kalkar ve sandık da artık oğlan evine götürülür. Ayrıca kızın çeyizinde yemek tepsisi, köfte leğeni bir takım kalaylı tabak ve kaşık da olur. Çeyiz çıkarma davul zurnayla olabileceği gibi sade bir şekilde de kız evinden götürülebilir. Ayrıca çeyiz çıkarken bir kâğıda çeyizde ne varsa yazılır (KK: 38; KK: 46; KK: 48).

Oğlan evine giden çeyiz orda sergilenir. Zaten eskiden geline ait sadece bir oda olduğu için buraya serilir ve komđu, eş, dost, yakın akraba gelip bakmaktadır. eyizde çeşitli bohçalar olur. Kayınvalide ve kayınbaba bohçası, damat bohçası, grmce bohçası, kayınbirader bohçası ve sağdıç bohçası hazırlanır. Bu bohaların içine ise elbiselik kumaş, seccade, takke, teŐbih, gömlek, lif, oyalı yazma, havlu, terlik gibi eşyalar konulur. En çok dikkat edilen bohça sağdıç ve kayınvalide ile kayınbaba bohasıdır (KK: 19; KK: 79).

Oğlan annesi de çeyiz olarak bir kat yatak verir. Bir kat yataktan kastedilen ise; bir döşek bir yorgan ve beş yahut altı tane yastıktır. Ayrıca oğlan tarafının durumu iyiye Isparta halı denilen bir de halı verirdi. Karyola ve üç kapılı gardırop ile dikiŐ makinesi de kıza çeyiz olarak alınır. Hatta en büyük geline alınan dikiŐ makinesi diğer gelinlere de çeyiz olarak verilerek aynı evde kaç tane bekâr oğlan varsa bu Şekilde evlendirilebilir. Geline bir çift siyah ayakkabı, bir çift beyaz ayakkabı, terlik, bir takım elbise alır. Bunları alırken zorlama yapılmaz “ne alıyorsan evine alıyorsun” denilir. Eskiden kanepeler, koltuk olmadığı için pamuk veya yönden minder yapılmaktadır (KK: 78).

Zaman ilerledikçe ekonomik durumların ve Şartların deđiŐmesi, imkânların geliŐmesi nedeniyle yeni evlenen çiftler erkek tarafıyla birlikte yaşamak yerine ayrı eve çıkmaya, kendilerine göre bir düzen kurmaya başlamışlardır. Akçadağ yöresinde de ayrı eve çıkan çiftlerin evini hazırlarken eşyalarını aileler alırlar. Kız tarafı bulaŐık makinesi, mutfak eşyaları ve yatak odasına ait eşyaları alırken; erkek tarafı da salon, oturma odası, yemek masası, televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi gibi eşyaları alır. Düğünden birkaç gün önce çeyiz çıkarılır. Erkek evinden akrabalar, arkadaşlar toplanıp bir kamyonla erkek tarafının almış olduğu eşyaları yerleŐtirir ve kız evine giderler. Burada biraz eğlendikten sonra gelin kızın çeyizi baba evinden çıkarılıp kamyonla yerleştirilir. Kız evindeki tanıdıkları, komşuları, arkadaşları da eşyaların döŐeneceđi eve gidilir. Evin eşyaları yerleŐtirilirken kızın eyizleri de sandıktan çıkarılıp yatağın üzerine düzenli bir Şekilde serilir (KK: 19; KK: 41; KK: 59).

Ancak günümüzde çeyiz serme âdeti pek uygulanmamaktadır. Hatta kız ve oğlan çalıŐıyorsa çeyizi ortaklaŐa almakta ve aileye yk olmamaya çalıŐmaktadır. Ortak alınan büyük eşya denilen yatak odası takımı, beyaz eşyalar, salon takımı, oturma grupları direk mağazadan yeni evlenen çiftin yaŐayacađı eve gelmekte ve kurulumu yapılmaktadır.

Geriyeye kalan küçük parça denilen dantel, pike takımları, yataklar mutfak eşyası ise küçük bir kamyonetle getirilmektedir (KK: 41).

Akçadağ ilçesinde çeyiz döşenirken dikkate edilen bazı hususlar bulunmaktadır. Bunların başında çeyiz serileceği gün eve giren ilk eşyanın Kur'an-ı Kerim olmasına dikkate edilir. Çeyiz süresi boyunca özellikle yatak odasının güvenilir birileri tarafından düzenlenmesine dikkate edilir. Özellikle de aile bireylerinden biri olması önem arz eder. Kötü niyetli kimselerin evlenecek olan çiftlere zarar vererek, aralarına soğukluk girmesine neden olacak büyü, muska gibi şeyleri koymalarına engel olmak için azami ölçüde tedbirli davranılır (KK: 51).

1.2.7. Davetiye

Düğünün ne zaman olacağını konuklara bildirilmesi işi seçilen okuyucu tarafından belli başlı hediyelerle gerçekleştirilir. Hediyelerin çeşidini değişik etmenler belirlemektedir. Davet için gönderilen hediyelere "okuntu" denmektedir. Akçadağ ilçesinde düğün sahipleri yakınlık derecelerine göre okuntu olarak bir takım hediyeleri belirlenen birisi tarafından konukları düğüne davet etmek amacıyla dağıtımını yaptırmaktadır. Okuntu olarak birer adet çay bardağı, su bardağı, havlu, en az üç metre olacak şekilde elbiselik kumaş, gömlek türü hediyeler gönderilmektedir. Günümüzde ise; özel basım süslü kartlara gelin ve damadın adı yazdırılarak güzel sözlerle düğün tarihi, yeri ve gelin ile damadın anne ve babasının adı yazılarak zarfa konulup konuklara verilerek düğüne davet edilmektedir (KK: 54).

1.2.8. Bayrak Dikme

Akçadağ'ın bazı yörelerinde düğünün başladığını gösteren bayrak dikme diye tabir edilen bayrağı oğlan evinin balkonuna ya da dam denilen çatısına herkesin görebileceği bir yere Türk bayrağımızı asmaya denilmektedir. Ayrıca bu davranış Türk Milleti'nin bayrağa olan saygısını da ortaya koyması bakımından önemlidir. Bayrak dikme düğüne davet ve çağrı anlamı da taşımaktadır. Bayrak dikme, herkesin düğüne davetli olduğunu göstermektedir (KK: 72).

Gelin almaya giderken Türk bayrağı alınır, atın en önünde bayrak tutan kişi olur. Bu şekilde gelin alınıp getirilmektedir. Günümüzde atla gelin almanın yerini araçlarla konvoy oluşturarak gelin alınmaktadır (KK: 48).

1.2.9. Kına Gecesi

Kına yakma Türk milletinin kültürü arasında önemle yerine getirilen uygulamalardan biridir. Kına, Arapça “hınna” kelimesinin dilimize kına olarak geçmiş biçimidir. Kına, kına ağacı denilen bir bitkinin kurutulmuş yapraklarının tozudur. Yurdumuzda Adana, Antalya, Mersin yöresinde yani Akdeniz bölgesinin bazı yerlerinde yetiştirilir. Türk kültüründe ve halk inanışlarında kınanın üç şey için yakıldığı görülür. Bunlardan birisi Allah yoluna kurban edileceği için kesilecek kurban, ikincisi vatan uğruna kurban olması için askere giden delikanlı, üçüncüsü de evlenen gelin ve damat. Bu üçüne (kurban, gelin ve askere giden genç) kına yakma uygulaması Akçadağ ve çevresinde yaygın bir şekilde görülmektedir. Türk milletinde, bilhassa kadınların kına kullanması oldukça eskiye dayanır. Bayram, nişan, düğün ve diğer sevinçli günlerde kadınların ellerine kına yaktıkları bilinir.

Ülkemizde evlenmeyle ilgili yaygın uygulamalardan birisi de “Kına gecesidir”. Kına gecesi genç kızların hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Kına gecesinin hem güzel bir anı olarak hatırlanacak bir günü temsil etmesinin yanı sıra gelin kız için baba evinde geçireceği son gece olması yönüyle de duygusal bir yönü bulunmaktadır. Kına gecesi, düğünden bir önceki gece genellikle kız evinde kadınlar arasında düzenlenir. Önceleri kına geceleri sadece kız evinde yapılırken, günümüzde düğün salonlarında veya kır bahçelerinde yapılır. Kına gecesi geline kına yakmak için düzenlenen merasimdir. Erkek evinin akrabalarından “Yengeler” denilen kadınlar, gelini süslemek ve eline kına yakmak için giderler. Önceden hazırlanan kına gecesi malzemeleri kına, mum, tepsi, kırmızı elbise, kırmızı tülbent vb. ufak tefek hediyeleri de kız evine götürürler. Oğlan evinden gelen yengeler kız tarafıyla birlikte oturur, sohbet eder, türküler ve maniler söyler ve çalıp oynayarak eğlenirler. Kınalar tepsiye top top dizerler, üzerine mumlar yakarlar. Yengeler kadınların halka vaziyeti aldıkları odanın ortasına gelin kızı getirirler ve bir sandalyeye oturturlar. Başına kırmızı bir tülbent örterler. Sonra genç kızlar mumlarla süslü kına tepsisini kızın etrafında maniler söyleyip oynayarak dolaştırırlar. Kınayı evliliği yolunda giden bir hanıma yaktırırlar. Gelinin kınası yakılırken, gelin elini kapatır. Kayınvalide altın getirip avucunun içine bırakınca gelin elini açar ve kına yakılır. Geline kına yakılırken onu ağlatmak için çeşitli mani ve türküler söylenir. Eğer gelin bu esnada ağlamazsa ayıplanır, hoş karşılanmaz. Bu türkülerden bazıları şunlardır;

Yüksek eyvanlarda bülbüller öter
Bülbülün figanı âleme yeter
Benim çektiklerim ölümden beter
Gel anam ge bacım gelin olasın

Perşembe gecesi bize gelesin
Elinin kınası al eylemişler
Gözünün sürmesi bol eylemişler
Seni bir yiğide yar eylemişler

Gel anam gel bacım gelin olasın
Perşembe gecesi bize gelesin

Anan pıriñ aşı pişirdi mi ola
Aklını başına döşürdü mü ola
Kızım nerde diye şaşırđı mı ola
Gel anam gel bacım gelin olasın
Çarşamba Perşembe bize gelesin

Pencereden çıkmış ayvanın dalı
Gelin sen niyniyen bu kadar malı
Daha görünüyor dünyanın hali
Gel anam gel bacım gelin olasın
Çarşamba Perşembe bize gelesin

Nereye nereye gelin nereye?
Sakın sırlarını yavrum sen verme ele
Düşürürler seni dilden de dile
Vururlar da seni yerden yere
Dayım biz ağlayak da eller mi güle
Bizi kınayanın başına gele (KK: 79).

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar
Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler
Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Uçan da kuşlara malum olsun
Ben annemi özledim
Hem annemi hem babamı
Ben köyümü özledim
Babamın bir atı olsa binse de gelse
Annemin yelkeni olsa açsa da gelse
Kardeşlerim yollarımı bilse de gelse

Uçan da kuşlara malum olsun
Ben annemi özledim
Hem annemi hem babamı
Ben köyümü özledim¹⁰⁶

Akçadağ yöresinde kına türküleri söylendiği zaman gelinin bacıları, annesi, akrabaları ve komşuları hüzünlenir. Komşular ve arkadaşlar gelinin ailesini dünyanın böyle kurulduğu, alıyla duvağıyla gelin çıkacağı için gurur duyması gerektiği gibi sözlerle teselli ederler. Kına yakma işlemi tamamlandıktan sonra misafirlere çerez, içecek ve kendi ellerine de yakmaları için kına hediye olarak verilir. Bundan sonra yakın akrabalar dışındaki misafirler ayrılırken oğlan tarafından gelen yengeler o gece gelinin yanında kalır. Böylece kına merasimi tamamlanmış olur. Eskiden kınaya damat getirilmezken günümüzde bu uygulama kalkmıştır. Gelinin yanında bir sandalye de damat için konulmakta gelin ve damada aynı anda kına yakılmaktadır. Gelinin avucunun içine ve parmaklarına yakılırken damadın sadece sağ serçe parmağına yakılır. Ardından eğlenip oyunlar oynanır ve gecenin ilerleyen saatlerinde evlere gidilmektedir. Ertesi gün düğün için yeniden toplanılmaktadır (KK: 70; KK: 74).

---

¹⁰⁶ "Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar" isimli türkü Edirne yöresine ait bir türküdür. Bestecisi ve söz yazarı Muammer Sun'dur.

1.2.10. Baskın

Kına töreninden sonra kız ve oğlan evinde eğlencelere ayrı ayrı devam edilir. Oğlan evi kız evine göre daha neşeli ve mutludur. Çünkü aileye yeni bir birey katılacaktır. Kız evi ise kızlarını gönderecek olmanın hüznüyle biraz daha mahzundur.

Akçadağ ilçesinde gecenin belli bir vaktinde yorgunluktan bazı akrabalar eğer evleri yakınsa kendi evlerine çekilerek bazıları ise düğün evinde dinlenmeye çekilirler. Ancak damadın arkadaşları için eğlence henüz bitmemiştir. Uyuyanlardan bazıları su dökülerek uyandırılırken bazıları ise yüzüne kazan karası sürülerek uyandırılır. Ardından yörede “dümbelek” diye bilinen darbuka ile yoksa da bir tenekeye vurarak ahaliyi uyandırıp onlardan bahşiş alırlar. Aldıkları bu bahşişle çerez yahut da içecek alarak eğlenmeye devam ederler. İşte bu olaya baskın denilmektedir (KK: 68).

1.2.11. Düğün

Geleneksel kültürümüzün bir parçası olan düğün, kına gecesinin ertesi günü gelin alayıyla birlikte gelin alma günü olarak bilinir. Sabah erkenden kalkılır. Kız evi kızını yeni yuvasına uğurlayacağı için hüznü; erkek tarafı da aileye yeni birisi katılacağı için sevinçli ve heyecanlıdır. Bu nedenle kızın evinde sessizlik hâkim iken erkek evinde eğlence hâkim olmaktadır. Düğün, evlenme dediğimiz geçiş döneminin en belirgin özelliğidir. Bundan dolayı düğünün geleneksel değerlere ve kurallara uygun bir şekilde kutlanması için gayret edilir. Düğüne mümkün olduğunca çok kimse davet edilmesi arzulanır. Yüz yüze bakan toplumlarda kimsenin unutulmamasına ve küstürülmemesine özen gösterilir. Düğün, çağrılıların dışında, başkalarına da açıktır.

Düğün toplumla birlikte gerçekleştirilen bir durumdur. Genç erkekle genç kızın ve dolayısıyla onların ailelerinin yeni bir bağla birbirine bağlanmalarının bütün toplulukça bilinmesi ve topluluğun da katıldığı törenlerle bu bağın pekiştirilmesi gerekir. Gelenek, daha dar bir çevre içinde geçmiş olan önceki kesimlere karşılık, asıl düğün gösterilerine mümkün olduğu kadar çok insanın katılmasını ister.

Akçadağ ilçesinde düğün hazırlıklarına günler öncesinden başlanmaktadır. Düğüne gelen misafirleri en iyi şekilde ağırlamak, mahcup olmamak, herhangi bir olumsuz söyleme yer bırakmamak için üstün bir gayret gösterilmektedir. Akçadağ yöresinde ikram çok önemlidir. Her gelen misafirin yemek yemesi gözetilir. Bunun için

ilk iş olarak insan boyundan yüksek yufka ekmekler komşu ve akrabaların desteğiyle pişirilmektedir. Düğünde Akçadağ pilavı ana yemek olarak yer alır. Akçadağ pilavının farklı isimleri de vardır; şorikli pilav, kürne pilavı, Arga pilavı da denilmektedir. Hatta halk arasında evlilik zamanı geldiği düşünülen genç erkeklere “bize ne zaman pilav yediriyorsun” diye sorularak evlilik ile ilgili fikirleri hakkında bilgi sahibi olunmaya çalışılır. Yemeklerin etli olmasına özen gösterilmektedir. Bunun için herkes gücünün yettiği oranda küçükbaş ya da büyükbaş hayvan keser. Akçadağ pilavı ile birlikte fasulye, nohut, et sulusu vb. yemekler de pişirilir. Her şeyin bol olmasına dikkat edilir. Pişen yemeklerin tadına bakması için damat, sağdıç, kayınbaba çağırılır. Yemeğin tadına baktırılır ve yemek pişirene teşekkür mahiyetinde bahşiş verilmektedir. Köylerde yapılan düğünlerde bu uygulamalar devam etmektedir. Kent merkezlerinde ise bütün ikram işlerini düğün salonu personeli üstlenmektedir. Ancak ikramlıkların tadına bakmak için aşçı düğün sahibini çağırıp yine bahşişini almaktadır. Düğün salonlarında ikram ise kavurma pilav ve ayran şeklinde olmaktadır. Ailenin maddi gücüne göre bunlara ilave olarak meyve ve tatlı ikramı da yapılmaktadır. Köylerde yapılan düğünlerde düğün evi muhakkak temizlenir, misafirlerin ağırlanacağı masa ve sandalyeler hazır hale getirilmektedir. Günümüzde ulaşım olanaklarının ve şartların uygun olması sebebiyle düğün için daha çok düğün salonları tercih edilmektedir. Düğün salonlarında ikram ise kavurma pilav ve ayran şeklinde olmaktadır. Ailenin maddi gücüne göre bunlara ilave olarak meyve ve tatlı ikramı da yapılmaktadır. Düğün eğer çalgılı olacaksa önceden ayarlanmaktadır. Genelde davul ve zurna çalgı olarak tercih edilmektedir. Son yıllarda orkestra grubunun da getirildiği görülmektedir. Eğer düğün mevlitli yapılacaksa önceden mevlit okuyacak bir hoca ayarlanır. Günümüzde düğünlerde önce mevlit ardından çalgılı ve ses sanatçılarının getirilerek düğünlerin yapıldığını görmekteyiz (KK: 20; KK: 36; KK: 68).

Evlenecek her genç çiftin sağdıcı vardır ve bu sağdıç düğünden önce hazır bulunur. Sağdıçlık, düğünü yapılacak gençlere düğün öncesi, düğün esnasında ve düğün sonrası gelenek ve göreneklerin eksiksiz uygulanması için yol gösteren, bunları gelinle damada öğretmek için düğünün sorunsuz geçmesini sağlayan kimselere denir. Gelinin sağdıcı genellikle kendine yakın hissettiği, gelinin çok samimi olduğu bir yakını olur. Gelin sağdıcı, söz gününden itibaren düğünün her aşamasında gelinin nasıl davranması gerektiği konusunda bilgi verir. Gelin sağdıcı düğün günü gelin ile birlikte erkek tarafına

kadar gelinin yanında bulunur. Damadın evinde gelinin uyması gereken kuralları öğretir. Gelinin gittiği yerde yalnız olacağı için kendini kötü hissetmemesi için, istenirse düğün günü akşam vaktine kadar gelinin yanında bulunur (KK: 10; KK: 16; KK: 22).

Damadın yakın bir arkadaşı ya da bir akrabası sağdıçlık yapabilmektedir. Sağdıç kız istemeden itibaren düğün tamamlanana kadar damada ve damadın ailesine her türlü yardımda bulunan kimsedir. Genel olarak gelin ve damadın giyimi, kuaföre götürülmesi, gelin arabası, düğün yemeği vb. bütün durumlardan sağdıç sorumludur. Sağdıç olarak genellikle eş olan kimseler tercih edilir (KK: 19).

Eğer düğün davullu ve çalgılı ise davulcu davulu çalmaya başlayarak düğünün başladığını bildirir. Bu arada düğüne katılan misafirler en iyi şekilde karşılanır ve en özel şekilde ağırlanır. Gelen davetliler ise çeşitli hediyeler ile düğüne iştirak ederler. Oyunlara katılarak düğün eğlencesinin bir parçası olurlar. Düğünlerde halaylar çekilir, çiftetelli tarzı oyun havaları oynanmaktadır. Kadın ve erkeklerin ayrı eğlenmesine dikkat edilmektedir. Kadınlar kendi arsında eğlenirken def çalarak eğlenmektedir, şayet def yok ise evdeki herhangi bir tepsi ya da teneke davul niyetine çalınarak eğlenceye devam edilmektedir. Ancak günümüzde karma eğlenceler yaygındır. Eğer köyde bir taziye yoksa gelin babasının evinden davul zurna eşliğinde çıkarılmaktadır (KK: 68). Düğünlerde oynanan diğer oyunlar da şunlardır: Ceviz ve düğme, simsimi, tura, yastık, Cirit, sepa (ölü taşı), çelik ve yüzük oyunudur. Düğünlerde eğlence amacıyla “mendil saklama, üstten atlama, uzuneşek, güreş, bilek güreşi” gibi yöreye ait eğlenceler gerçekleştirilir. Bu eğlencelerin gerçekleştiği sırada herhangi bir kalp kırıklığı veya olumsuz bir durum yaşanmadığı gibi düğüne katılan misafirler bu durumdan son derece mutludur. Düğün günü hava şartlarından kaynaklanan talihsiz olaylar için bazı yorumlar yapılır. Düğün günü yağmur veya kar yağarsa gelin ve damattan birinin ya da her ikisinin birden küçükken kazanın veya tencerenin dibinde kalan yemeği çok yediği iddia edilmektedir (KK: 47; KK: 52).

1.2.12. Nikâh

Akçadağ'da "dinî nikâhlar" ya da diğer bir deyişle "imam nikâhı" veya “hoca nikâhı” gerdek gecesinin olacağı gün gerdekten hemen önce yapılabileceği gibi kız verme işi bittikten sonra da yapılabilmektedir. Bu işi bilen ve dinî kimliği olan bir kişi ya da mahalledeki caminin imamı nikâh kıymaktadır. İslami esaslara göre kıyılan bu

nikâhlardan sonra nikâhı kıyan kişiye çeşitli hediyeler verilir. İmam nikâhının her evlenme töreninden önce mutlaka yapılmasına özen gösterilmektedir. Bazı yörelerde gelin ve damadın birine vekâlet vermesi yoluyla yapıldığı bazı yörelerde ise gelin ve damadın bir odaya alınıp imam ve iki şahidin huzurunda yapıldığı da olabilmektedir. Nikâha katılanlar abdest alıp katılmaktadır. Geline verilmesi gereken mehir ailelerin maddi durumuna göre belirlenir. Mehir, İslam hukukunda erkeğin evlenirken kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para, mal veya menfaat hediyesidir. Mehir kadının mal varlığına dâhil olur ve üzerinde dilediği tasarrufta bulunabilir. Resmi nikâh ya da diğer bir adıyla “belediye nikâhı” ise eski dönemlerde hiç kısılmadığı gibi duruma göre yapıldığı da görülmektedir. 15 yıl sonra resmi nikâhlananlar olduğu gibi çocuklar okula başlayınca okul kaydında nüfus cüzdanı ihtiyaç olduğundan bu sebeple nikâhlananlar da bulunmaktadır (KK: 55). Günümüzde ise resmi nikâh mutlaka yapılmaktadır. Bazı düğün törenlerinde düğün yapılan mekâna belediyenin nikâh görevlisi gelip davetlilerin huzurunda nikâh kıymaktadır. Bazen ise belediyeden nikâh tarihi alınıp belirlenen gün ve saatte belediye nikâh salonunda anne baba hala amca dayı teyze kuzen gibi yakın eş ve dostların katılımıyla da gerçekleştirilmektedir. Nikâh töreninde herhangi bir takı töreni yapılmaz. Gençlerin mutlu günlerinde yanlarında olmak destek olmak için bulunulur. Nikâhtan sonra evlenen çiftler tebrik edilir, güzel temennilerde bulunulur. Nikâhtan sonra daha önceden erkek tarafının hazırladığı çikolata davetlilere ikram edilerek tören tamamlanmış olmaktadır (KK: 56).

1.1.13. Gelin Alma

Akçadağ ilçesinde gelin alma günü genellikle pazar günüdür. Davetliler kahvaltılarını yaptıktan sonra düğün evinde toplanırlar. Genel olarak kız evine yaya olarak veya at sırtında gidilir. Günümüzde ise araçlardan oluşan düğün konvoyu ile gelin evine gidilmektedir. Gelin atın üzerine bindirilerek damadın evine getirildiğinden dolayı, gelinin bineceği atın bakımlı ve süslenmiş olmasına özen gösterilmektedir. Gelini getirmek için genellikle sabah erkenden ve kalabalık olarak gidilir. Düğün alayı yol boyunca davul ve zurna çalarak oyunlar oynamaya devam etmektedir. Düğün alayı kız evine yaklaştıkça davul daha coşkulu çalar. Kız evine ulaşınca, düğün alayını gelinin aile büyükleri karşılar. Kız ve erkek tarafı birlikte meydanda bir halaya tutuşurlar. Gelin baba evinden ayrılmadan önce bazı pratikler vardır ve bu esnada bu pratikler devreye girer.

Akçadağ ve çevresinde düğün günü gelinin erkek kardeşi varsa o yoksa da dayısı yahut amcası “kardaş kuşağı” adı verilen kırmızı ipek şeridi, misafirlerin şahitliğinde gelinin beline üç defa çözüp düğümler. Gelinin ayakkabısının altına bekâr kızlar adlarını yazarlar. Yazılan isimlerden hangisi silinirse onun evleneceğine inanılmaktadır. Gelin evden ayrılmadan evvel orada bulunan büyüklerin ellerini öperek herkesle helalleşir. Anne ve babasının elini öper, helalliklerini alıp dua ister. Gelinin hazır olduğu haberi alınınca, gelinin erkek kardeşi veya gelinin bir akrabası gelin evinin dış kapısını kitler, içeriye oğlan tarafından kimseyi kabul etmez. Damadın sağdıcından bahşiş ister ve istediği bahşişi alınca kapıyı açar. Gelinin üzerine duvak denilen kırmızı bir örtü atılarak yüzü kapatılır. Gelinin babası ve erkek kardeşi gelinin kollarına girerek dualarla birlikte gelinin bineceği ata kadar getirirler. Gelin ata bindikten sonra baba evinden telli duvaklı gelin çıkmış kabul edilmektedir. Köyün gençleri tarafından gelinin geçeceği yol taş veya sopalarla kapatılır. Sağdık tarafından bahşiş verilinceye kadar gençler yolu açmaz. Bahşiş aldıktan sonra silahlarında ne kadar mermi varsa havaya ateş edilir. Buna sapanalık denir. Bu pratik günümüzde de gelin arabasının önü kapatılarak devam ettirilmektedir. Günümüzde atın yerine araçlar kullanılmaktadır. Araçlar sağdık tarafından çiçeklerle süslemesi yaptırılır. Misafir araçlar da gelin arabasının arkasında konvoy oluşturarak kız evine gidilmekte ve gelin alınmakta düğünün yapılacağı mekâna getirilmektedir (KK: 19; KK: 29; KK: 31; KK: 49). Gelin araba ile alınmışsa damadın evinin önüne gelince gelin ve damadın arabadan inmesine izin verilmez. Damadın babası gelin arabasının yanına çağırılır. Kapıların açılmadığı açılmasını istiyorsa bahşişi vermesi söylenir. Damadın babası da bahşişi vererek kapıları açtırır. Kapılar açıldıktan sonra evliliğin hayırlı ve bereketli olması için dualar edilir ve gelinle damat arabadan indirilir. Gelin eşinin evine girmeden kalın bir bardak yere konulur ve gelin topuğuyla bu bardağı kırar. Evin çatısına ya da balkonuna çıkan damat, eşi ile aralarının tatlı olması için şeker atar. Gelinin elinin bereketli olması için bulgur serper. Gelinin ağzı dualı olsun diye gelin kapıdan içeri girerken kayınvalide gelinin başında Kuran tutar. Yine kayınvalide gelinin bahtının aydınlık olması için yüzüne ayna tutar. Gelinin güçlükler karşısında dimdik durabilmesi için duvara çivi çakılır. Gelinin ilk çocuğunun erkek olması için kucağına erkek çocuğu verilir. Bundan sonra gelin ve damat uygun olan bir odaya konulur ve odaya kimse girmez. Bir müddet gelin ve damat baş başa kalır. Eski zamanlarda gelin ve damadın ilk kez birbirini gördüğü zaman da bu andır (KK: 51; KK: 67).

Akçadağ yöresinde eğer düğün mevlit okutularak yapılacaksa gelin ve damat eve geldikten sonra mevlit hoca tarafından okunarak mevlit merasimi gerçekleşmiş olur. Erkek tarafı gelen davetlilere düğün yemeği ikram eder. Davetliler yemek yedikten sonra takı merasiminde, gelin ve damada takılarını takarlar. Takılar takılırken herkesin görmesi sağlanır. Çünkü bu hediyeler borç olarak görülür. Verilen bu hediyeye göre hediye verenin oğlu ya da kızı evlenince ona göre hediye götürülür. Damadın aile büyüklerine, takı takarken gelin ve damada güzel dilek ve temennilerde bulunarak düğünden ayrılırlar. O gün akşam damat evinde yemek yapılmaz. En yakın akraba yemek yaparak düğün evinin bireylerini davet eder, hep birlikte yemek yenir. Düğünden bir gün sonra gelin takılan altın ve paraları bir tepsiye koyarak varsa kayınbabasına yoksa da en büyük kayınbiraderine götürür. Kayınbaba paraları alırken altınları da bilezik yapıp koluna takması için gelini tembihler. Şayet ekonomik olarak zor durumda ise aile hem altını hem de parayı gelinden alır. Takı töreni de bitip misafirler ayrıldıktan sonra damat sağdıç ve gençler tarafından gelinin odasına yollanır. Bu sırada damadın sırtına yumruklar vurulur. Gelin odasına giren damat gelinin duvağını açmadan önce “yüz görümlüğü” takar. Eskiden damat ve gelinin birbirlerini ilk olarak gördükleri an genellikle bu andır. Daha sonra iki rekât namaz kılıp hayırlı evlatlara sahip olmak, ömür boyunca mutlu olmak için dua etmektedirler. Böylece düğün töreni tamamlanmaktadır (KK: 19; KK: 66; KK: 73).

Düğünden üç gün sonra kız tarafı erkek tarafına baklava yollar. Bir hafta sonra gelin ailesini ziyarete gider, el öper. Giderken baklava götürülür. Gelinin ailesi yemekler hazırlar. Gelin babasının evine ilk defa gittiği için ailesi tarafından altın takılmaktadır. Eğer mesafe uzaksa gelin bir gece baba evinde kalır, yakınsa kalmasına gerek görülmez. Düğünden 15 gün sonra ise gelinin ailesi kızlarını ziyarete gelir. Yine baklava alınır. Damat tarafı analıkızlı, Akçadağ pilavı yöreye özgü en güzel yemekleri hazırlar. Düğüne ait uygulamalar bittikten sonra “sağdıç” ziyareti yapılır. Düğün boyunca bütün masrafları karşılayan sağdıç damadın babası tarafından gözetlenir. Ne kadar harcama yaptıysa iki katı olacak şekilde sağdıca ve ailesine hediyeler götürülür. Ancak günümüzde sağdıç gelin ve damadın yanında bulunmaktadır. Harcama yapılmasına müsaade edilmektedir (KK: 76; KK: 79).

1.1.14. Gelinlik Etme

Akçadağ yöresinde gelini yeni evinde bazı kaideler beklemektedir. Bu kuralların tamamına gelinlik etme denir. Bu kurallar gereği gelin bir müddet evde yaşayan kimse ile konuşmaz zorunlu hallerde kayınvalide ile kısa konuşmalar yapabilir. Aile bireyleri ile aynı sofraya oturmaz ve onların yanında hiçbir şey yiyip içmez. Toplum içerisinde gelin ve damat birbiriyle konuşmaz. İlerleyen süreçte çocuk sahibi olduklarında yine aile büyüklerinin yanında çocuklarını kucaklarına almazlar ve sevemezler. Gelinlik etme ailelerin uygun gördüğü bir vakitte aileler tarafından sonlandırılır. Bu durum yabancı birinin aileye kabul süreci gibi düşünülebilir (KK: 79).

1.1.15. Evlenme İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Aile toplumun temeli olarak kabul edilmektedir. İnsan hayatının en önemli geçişlerinden ikincisini oluşturmaktadır. Bu nedenle evlilik törenlerinin öncesi ve sonrasında birçok uygulama ve inanışlar mevcuttur. Özellikle Türkler aileye tarih boyunca çok önem vermiş ve bu yolda atılacak her adıma özen göstermiştir.

Akçadağ ve çevresinde nadir olarak görülen kız kaçırma yoluyla evlilik Eski Türklerde de görülmektedir. Yakutlarda ve Altay Türklerinde son zamanlara kadar kız kaçırmak suretiyle yapılan evlilikler “meşru izdivaç” olarak kabul edilmiştir. Fakat daha sonraki dönemlerde kız kaçırmanın yerini görücü usulü evlilik almıştır. Eski Türklerde dünür olma ve nişan törenleri görülmektedir. Kızın ailesine bir aracı gönderilerek niyetler bildirilmektedir. Kız tarafı bu duruma olumlu bakarsa cevaplarını yine bu elçi aracılığı ile erkek tarafına bildirir.¹⁰⁷ Kara Han’ın, Oğuz adına kız istemek için Kur Han’a adam gönderdiğini tarihten bilmekteyiz.

Akçadağ ve çevresinde rastladığımız “kalın” ya da yöre ağzıyla “galın” olarak da bilinen para şerbet günü belirlenir. Aynı uygulamanın Oğuzlarda da “kalın” veya “başlık parası” verme âdetine sıklıkla rastlanmaktadır. Eski Türklerde damadın ailesi gelin tarafına aracı göndermekte, gelinin ailesi elçinin getirdiği teklife olumlu karşıladığında “kalın (başlık parası)” belirlenmektedir. Akçadağ çevresindeki başlık parası pratiği, eski Türk geleneğinin devamı olarak yaşatılmaktadır. Eski Türklerde gelin tarafına verilen kalının miktarı, ailelerin maddiyatına göre farklılık göstermektedir. Maddi olarak güçlü

¹⁰⁷ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Arkam Yayınları, 1995), 202-203.

olan aileler çok miktarda hayvan veya eşya verebilmekteydi.¹⁰⁸ İslam dininde ise Mehir verilmektedir. Mehir nikâh kıyılırken damadın geline vermekle mükellef olduğu mal demektir. Başka bir bakış açısıyla İslam dininde Mehir bir bakıma başlık parası olarak gelinin ailesine verilmesini yasaklayarak, mehiri bir karşılık olarak değil, geline hak olarak eşi tarafından verilmesini buyurmuştur.¹⁰⁹

“Sağdıç” sözcüğü Oğuz Türklerinden günümüze kadar evlilik adetlerinde “damada eşlik eden” manasıyla varlığını muhafaza etmiştir. Ebu-Hayyam “saptuçsağdıç” sözcüğünü “damadın arkadaşı olarak düğün boyunca davetliler hizmet eden kimse” şeklinde tanımlamıştır.¹¹⁰ Anadolu’nun hemen hemen her bölgesinde düğün boyunca güveye refakat eden arkadaşına isim olarak verilen “sağdıç” sözcüğü, Akçadağ ve çevresinde eski Türk adetlerinden ayrılarak, düğün hazırlıkları başladığı andan itibaren gelin ve damada her türlü konuda destek olup rehberlik eden kişi olarak ifade edilmektedir.

Akçadağ ilçesinde gelinin, eşinin aile büyüklerine karşı bazı davranışlarında kısıtlamalara gidilmektedir. Buna “gelinlik etme” denir. Gelinlik etme anlayışını Geleneksel Türk kültüründe de görmekteyiz. Eski Türklerde gelin için bazı tabular vardı. Kocasının ve onun soyuna mensup erkeklere ismiyle hitap etmek, büyük baba çadırının ocağından yukarıya geçmek, belli bir süre kayınbaba ve kayınbiraderiyle hatta ihtiyar kadınlar ile konuşmak yasaktır.¹¹¹ Kuzey Yakutlarında gelin, büyüklerin karşısına başı açık çıkmaz ve onlar arasında çorapsız dolaşmaz, büyüklere ismi ile hitap etmezdi. Ailede bir huzursuzluğa sebep olmamak için kendi kıyafetini kocasının kıyafetinin üzerine asmazdı. Şayet asarsa kadın ve kocasının elbiseleri Alas... Alas diye tütsülenirdi. Evin hanımı uyumakta olan eşinin ayağının üstünden geçerse özellikle avcı erkekler için uğursuzluk kabul edilirdi. Ava çıkan erkekler bu uğursuzluktan kurtulmak için kutsal otlardan toplayıp yakar, onun tütününü ile ayaklarını “Alas... Alas” diye tütsülerdi. Damat kayınvalidesinin yerine oturmaz, onun içtiği bardaktan çay bile içmezdi. Damat düğüne

---

¹⁰⁸ Mahmut Tezcan, *Ülkemizde Başlık Parası Uygulaması ve Değişme Eğilimleri* (Ankara: Ankara Basımevi, 1977), 248.

¹⁰⁹ Osman Ateş, *İslam’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri* (Ankara: Beyan Yayınları, 1996), 295.

¹¹⁰ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, 295-304.

¹¹¹ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 167.

kadar kayınbabasının karşısına çıkmazdı. İlk karşısına çıktığında ise kayınbaba ve kayınvalidesinin önünde eğilir, elini öperdi.¹¹²

Eski Türk geleneklerinde gelin gelirken damada, günümüzde çeyiz olarak adlandırdığımız mal ve eşya getirmesi geleneği mevcuttu. Bu çeyizi Orta Asya Türkleri “koşantı” olarak ifade etmişlerdir. Ancak koşantı, “kalın” gibi evlenebilmenin mühim bir şartı değildi.¹¹³ Arap dilinden “cihaz (cehiz=çeyiz) kelimesinden dilimize geçen çeyiz kelimesi, evlenecek kızlar için yeni hayatı için hazırlanan mal ve eşya anlamına gelmektedir. İslam Dininde ise evlenecek kıza kendi ailesi ya da damadın ailesi tarafından çeyiz hazırlanması yeni evlenecek çiftlerin hayatlarının başlangıcında önemli bir yer almıştır.¹¹⁴ Anadolu’nun birçok yerinde de çeyiz ile ilgili uygulamalara hala rastlanmaktadır. Akçadağ’da çeyiz ile ilgili inanış ve uygulamaların devam ettiğini görmekteyiz.

Türkler düğün törenlerinde evlenecek gelin ve damada kırmızı renkli kıyafetler giydirirlerdi. Bu rengin kullanılmasının nedeni ise kırmızının mutluluk, murat ve mürüvvet anlamlarına gelmesinden kaynaklanmaktaydı. Gelinliğin temsili olarak kabul edilen “kırmızı renkli duvak” ise, damadın karşılığı olarak kabul edilmekteydi. Bunun sebebi Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan Banı çiçek, nişanlısı Beyrek kaybaldığında “al duvağımın iyesi” “al duvağımın sahibi” diyerek ağlamaktaydı.¹¹⁵ Günümüzde Akçadağ’da gelinin giydiği düğün elbisesi olarak kırmızı elbiselerin yerine beyaz gelinlikler kullanılmaktadır. Ancak düğün günü gelinin beline bağlanan kırmızı kuşak ve yüzüne örtülen kırmızı duvak eski Türk inancının izleri olarak varlığını devam ettirmektedir.

Akçadağ’da yapılan kına gecesi ile ilgili inanışlara paralel eski Türk topluluklarında görülmektedir. Geline yakılan kına Türk inanışlarında seçilmiş, adak edilene temsil etmektedir. Bu inanışa göre adak edilende kınanın oluşturduğu işareti bulunduran bütün varlıkların kutsallığına inanılır ve onlara zarar verilmez. Bu işareti taşıyan varlıklara zarar vermek, saygıda kusur etmek uğursuzluğa ve felaketlere neden

---

¹¹² Güngör, *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*, 111.

¹¹³ Tezcan, *Ülkemizde Başlık Parası Uygulaması ve Değişme Eğilimleri*, 248.

¹¹⁴ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 340.

¹¹⁵ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978), 409.

olacağı inancı mevcuttur.¹¹⁶ Eski Türklerde düğünlerde yakılan kına, gelinin damada kurban ve adak olduğunun temsili bir uygulamasıdır.¹¹⁷

Akçadağ'da gelin, yeni evine geldiğinde evden içeri girmeden önce başına “saçı atma” geleneği bütün Türk toplumlarında uygulanan bir pratikti. “Saçı” her dönemde toplumda sahip oldukları kıymetli olan mahsullerden oluşmuştur. Avcılığın ön planda olduğu dönemlerde avcılıktan elde edilen ürünler, çobanlık ön planda olduğu dönemlerde çobanlıktan elde edilen ürünler, çiftçiliğin ön planda olduğu dönemlerde çiftçilikten elde edilen ürünler saçığı olarak kullanılmıştır. Saçı, farklı soydan gelen bir gelinin damadın soyu, ecdadı ve koruyucu ruhları tarafından kabul görmesi temennisiyle gerçekleştirilen bir kurban töreninin uzantısıdır.¹¹⁸

Peygamber efendimizin (sav) sünneti seniyyesinde “saçı” sadece bir eğlence olarak uygulanmıştır. Hz. Muhammed (sav), sahabe-i kiramdan birinin nikâhında yer almış, dua edip güzel temennilerde bulunduktan sonra bir tepsi içinde bulunan şeker, hurma ve meyveyi nikâh merasimine katılan insanların halkın üzerine doğru atarak ve orada bulunanlarında kapışmasını istemiştir.¹¹⁹ Ayrıca İslam dini, müminlerin evliliğini ilan edecekleri yapılacak bir düğün töreni ve bu törene katılan misafirlere ikram edilecek yemekle duyurularını öğütlemiştir.¹²⁰

1.3. Ölümle İlgili Halk İnanç ve Uygulamalar

Geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölüm bir yandan ürkütücü gibi gelse de bir yandan da kaçınılmaz sondur. Ölüm bir yok oluş değil dünya hayatının bir daha başlamamak üzere bitmesi ve yeni, sonsuz bir hayat için bir kapıdır. Bu geçiş döneminde doğum ve evlilikteki mutluluğun yerini ağır bir hüznün alır. Ölüm, insanın sevdiklerinden ayrıldığı travmatik bir olaydır. Bununla beraber Ahirette yeniden kavuşacak olmanın umudu insanın kalbine bir nebze olsun ferahlık vermektedir. Zamanla zor da olsa insanın alıştığı kabullenmek zorunda olduğu bir durumdur. İnsanın psikolojik dünyasında ölüm ne zaman gelirse gelsin hep beklenmeyen bir durumdur ve hep erkendir. Ölüm, ölen kişinin yakınları tarafından kabullenmesi zor bir süreçtir.

¹¹⁶ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançının İzleri* (Ankara: Berikan Yayınevi, 1990), 91.

¹¹⁷ Kalafat, *Anadolu'da Eski Türk İnançının İzleri*, 91.

¹¹⁸ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 167.

¹¹⁹ Nebi Bozkurt, *Hadiste Folklof-Eğlence* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1997), 66.

¹²⁰ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 340.

Geçiş döneminin sonuncusu olan ölümden bazı adetler ve inanışlar mevcuttur. Akçadağ ve yöresinde ölüm ile ilgili halk inanışları oldukça zengin bir uygulamaya ev sahipliği yapmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünü ölüm öncesi halk inanışları ve ölüm sonrası halk inanışları şeklinde iki başlık altında işlenmiştir.

1.3.1. Ölüm Öncesi İnanış ve Uygulamalar

Ölüm bütün canlılar kaçınılmaz bir sonudur ve yaşam evremizin üçüncü evresini oluşturmaktadır. Ölümle birlikte dünya hayatı bitmiş olur ve ahiret hayatı başlamaktadır. Tabiatı gereği sonsuzluğu isteyen insan için ölüm hüznü bir olaydır. Bu hüznü olay karşısında birçok uygulama oluşmuştur.

1.3.1.1. Bazı Eşyaların, Hayvanların ve Tabiat Olaylarının Ölümüne İşareti

Halk inanışlarında gelecekte haber alma isteklerinden biri de ölüm korkusudur. Bundan dolayı ölümden önce kişide bedensel ve ruhsal dönüşümler, kişinin veya yakınlarının gördüğü rüyalarındaki bazı işaretler, görülen çevre ve tabiat olayları, bazı nesnelere beliren değişimler, hayvanların hareketleri ve çıkardığı sesler ölüm habercisi olarak kabul edilmektedir.¹²¹

Akçadağ ve köylerinde evin önünde uzun süre köpek uluması yakın zamanda o evden bir cenaze çıkacağına yorumlanır. Bir evin damına yani çatısına baykuş konarsa yine o evden cenaze çıkacağına tabir edilir. Zira yörede baykuş uğursuz bir hayvan olarak kabul edilmektedir. Şöyle ki baykuşu yöre halkı “yuva yıkan ve orada kendine yuva kuran” şeklinde zikrederler. Yine karganın da bir evin etrafında ötmesi cenazeye işaret eder. Ayrıca yaşayan her insanın gökte bir yıldız olduğuna ve yıldız kaydığı gün birinin öleceğine inanılmaktadır (KK: 3; KK: 4; KK: 7).

1.3.1.2. Rüyaların Ölümüne İşaret Etmesi

Ölümün belirsizliği ve ürkütücülüğü bilinçaltını etkilemektedir. Bu sebeple görülen bazı rüyaların ölümüne işaret etmesi yönünde yorumlanmaktadır. Akçadağ ve çevre yöre halkı ölümü gösteren rüyaları görünce, bunu gizleyerek olumsuzlukları bertaraf etmek için bir yoksula sadaka vermektedir. Bir kimse rüyasında ölen yakınlarından

¹²¹ Ayşe Başçetin Çelik, *Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum Evlenme Ölüm* (Adana: Çukurva Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998), 84.

birisini görür ve ölen kişi bu kimseyi çağırırsa ölünün onu almaya geldiğini ve kısa bir sürede o kişinin de öleceğine inanılmaktadır. Yine rüyada haneyi ayakta tutan direğin veya evin bir bölümünün çöktüğünün görülmesi, bu hanede aile büyüklerinden birinin öleceğinin belirtisi olarak kabul edilmektedir. Bununla beraber görülen bir kısım rüyaların da kişinin ömrünü uzattığına ve o kişiden ölümün uzak olduğuna da yorumlanır. Rüyada bir kimse vefat eden birini görürse şahsın ömrünün uzayacağına inanılmaktadır. Ayrıca rüyalar aracılığıyla ölen kişinin ahiretteki yerinin iyi veya kötü olduğu şeklinde yorumlanır. Örneğin bir kişi ölen birini rüyasında çok güzel yeşillik bir yerde gördüyse onun cennetlik olduğuna eğer ızdırap acı içinde gördüyse de cehennemlik olduğu şeklinde yorumlanır. Kötü bir şekilde görülen kişi ölen kişinin yakın çevresine anlatılarak zor durumda olduğundan ve ölenin hayrına bir sadaka, hayır, hasenat yapılması yönünde telkinlerde bulunulur (KK: 5; KK: 6; KK: 14).

1.3.1.3. Hastada Görülen Bazı Değişikliklerin Ölümüne İşaret Etmesi

Akçadağ ve çevresinde hasta insanın bedeninde veya hallerinde bazı değişimler ölümüne işaret olarak inanılmaktadır. Hastanın eş, dost ve yakınlarını görmek istemesi, doğup büyüdüğü yerleri ziyaret etmek istemesi ölümünün yakın olduğuna işaret olarak kabul edilmektedir. Hasta, çocuklarını ve yakınlarını çağırıp vasiyetini yapması, hastanın elleri beyazlaşarak bedeni solması, gözünün çapaklanması, burnunun büyümesi, kulağının arkasının sararması, hırıltılı bir şekilde nefes alıp vermeye başlaması ölümünün yaklaştığına yorumlanır (KK: 1; KK: 2; KK: 15).

1.3.1.4. Ölüm Anı ile İlgili İnanış ve Pratikler

Bir kişi eğer ölüm döşeği diye tabir edilen son nefesinde ise aile efradı tarafından bir takım ritüel davranışlar uygulanmaya başlanır. Akçadağ yöresi ve çevresinde hastanın evi gelen misafirleri ağırlayabilecek şekilde düzenlenmeye çalışılır. Hastanın etrafına yakınları toplanır. Özellikle çocukları, eşi, dostu, akraba ve komşuları toplanır. Ölecek kişiden helallik alınır. Kur'an okumayı bilen birisi hastanın baş tarafında sürekli Kur'an okur. Yakınları tarafından hastaya sık sık kelime-i şehadet getirmesi için telkinde bulunur. Eğer hasta su içebilecek durumdaysa bardakla su içirilmeye çalışılır. Şayet su içemeyecek durumdaysa varsa pamuk yoksa da temiz bir bez yardımıyla hastanın dudakları ıslatılır. Bunun sebebi ise ölüm anında şeytanın hastayla pazarlık ettiği ve bir yudum su karşılığında kişinin imanını satın alacağına inanılır. Bu sebeple kişi imanıyla

gitsin şeytana kanmasın diye dudaklarının sürekli nemli tutulmasına özen gösterilir. Sekerat anında yanında bulunanlardan biri aniden bağırarak ağlayıp feryat figan ederse can veren kişi aniden ayılabilir. Bu duruma “canını sıçratmak” denir. Bu durumda kişi bazen hemen ölebileceği gibi bazen de birkaç gün koma halinde hayatına devam edebileceği söylenir (KK: 28; KK: 36; KK: 68).

Akçadağ ilçesinde ölümün gerçekleşmesiyle beraber bazı uygulamalar ön plana çıkar. Ruhunu teslim eden kişinin gözleri açık kalmışsa orda bulunan biri tarafından el yordamıyla kapatılır ve beklediği biri varsa onu görmek için gözünün arkada kaldığı şeklinde yorumlanır. Mevtanın çenesi bir yakını tarafından bağlanır, üzerindeki kıyafetler makas yardımıyla kesilerek çıkarılır. Bunun sebebi ise çıkarmaya çalışırken ölüyü rahatsız etmemektir. Ayak başparmakları birbirine bağlanır. Eğer yüksek bir yerde yatarak vefat ettiyse yere döşek atılır, mevta bu döşegin üzerine orda bulunanların yardımıyla indirilir sağ tarafına yatırılır, üzerine şişmemesi için bıçak konulur (KK: 68; KK: 69; KK: 70).

Akçadağ ve çevresinde ölüm olayının gerçekleştiği vakit ve mekâna bakılarak birtakım farklı iddialarda bulunmaktadır. Buna göre hicri Recep, Şaban ve Ramazan aylarında, Müslümanların haftalık bayramı olan Cuma gecesi ve kandil gecelerinde camide veya namazda vefat edenlerin çok iyi kimselerden olduğuna inanılmaktadır. Nahoş durum ve mekânlarda vefat edenlerin kötü tabiatı sebebiyle böyle bir ölüme müstahak olduğu söylenir (KK: 72; KK: 78; KK: 79).

Akçadağ ve çevresinde sekerat anında kişinin gözlerinin açılması durumunda farklı inanışlar mevcuttur: Şayet kişi gözlerini tebessüm ederek açarsa “cennetteki makamını gördü”, korkuyla açarsa “cehennemdeki yerini gördü”, ölmeden görmek istediği biri varsa onu göremediği için “gözü arkada kaldı” şeklinde yorumlanır. Yine cenazenin ten rengi beyaz yahut yüzünde pembelik oluşmuşsa, o kişinin imanı ile ahirete intikal ettiğine inanılmaktadır. Eğer kişi ızdırıp çekerek vefat ettiyse, yüzünün rengi kararmışsa amelinin kötü olduğuna inanılmaktadır (KK: 71; KK: 72; KK: 75).

1.3.2. Ölüm Sonrası İnanış ve Uygulamalar

Akçadağ ve çevresinde kişinin ölümü ile birlikte yas süreci başlamaktadır. Ölen kişiye karşı son vazife dini uygulamalar çerçevesinde yerine getirilir ve ahirete yolcu edilir.

1.3.2.1. Ölüm Haberinin Duyurulması

Akçadağ ve çevresinde ölüm haberini ilk olarak komşular cenaze evinden gelen ağlama sesleriyle duyar, hızlı bir şekilde o eve intikal ederler. İletişim kanallarının çok gelişmediği dönemde çevre köylere cenaze olan köyden haberci gençler gönderilir ve onların da cenazeye katılması sağlanır. Eğer gidilemeyecek kadar uzaksa köydeki en yüksek tepeye çıkılıp toplanan çalılarla ateş yakılır. Şayet iki farklı noktada ateş yakılırsa düğün olduğunun, tek bir noktada ateş yakılırsa o köyde cenaze olduğunun işareti olarak kabul edilmektedir. Çevre köylerin halkı ise dumanı görüp ona göre cenaze ya da düğüne katılım sağlardı. Günümüzde ise ölüm haberinin duyurulması camilerden okunan selalar, belediyeden yapılan anonslarla, son zamanlarda sosyal medya aracılığıyla da ölüm haberi yapılmaktadır (KK: 58; KK: 62).

Akçadağ ilçesinde kişi akşam vakti öldüyse sabaha kadar evde bir odada bekletilir. Cenazenin olduğu odanın camları açık tutulur. Yakınları cenazenin başında ağıtlar söyleyerek ağlar ve sabaha kadar otururlar. Ölen kişinin çocukları kardeşleri gibi birinci dereceden yakınları uzakta ise cenaze onlar gelene kadar bekletilir (KK: 17; KK: 40; KK: 61). Ağıtlarda ölen kişinin hayallerinden, fiziksel özelliklerinden bahsedilerek ezgi şeklinde söylenir. Eskiden ağıt yakmalarıyla bilinen kişiler cenaze evine gider o kişiyle ilgili ağıtlar söylerken günümüzde bunu yapabilen pek kimse kalmamıştır. Akçadağ'da bazı meşhur ağıtlar vardır. Diyarbakır'da şehit edilen polis memuru için kayınvalidesinin yaktığı bir ağıt şöyledir:

O dağında bu dağında
Kan kurumuş dudağında
Aslan'ı da öldürmüşler
Diyarbakır'ın dağında

Oğlanın da okulu yeşil
İçinde Aslan'ım üşür
Ölümün de vakti değil
Aklına başına döşür

Takada kitabı islenmiş
Yazdığı kalem paslanmış
Aslan'ı geri yollayın
Öğretmenleri herslenmiş¹²²

Davulu suya değdirek
Bayrağı kara kaldırarak
Oğlana gelin isteyek
Gelini gece indirek

Birin desem de biri kalır
Hepsin desem akşam olur
Gelinin de beyi ölmüş
Kapıları köslü¹²³ kalmış.¹²⁴

1.3.2.2. Ölünün Yıkanması ve Kefenlenmesi

Akçadağ ilçesinde ölüyü yıkama işlemi önceden cenaze evinin avlusunda yapılmaktadır. Cenazenin yıkanacağı yer bez parçasıyla etrafı çevrilir, kazanla su kaynatılır. Köyün imamı yahut da yıkma işlerini bilen biri bu görevi yerine getirir. Cenaze tenişire ya da yüksekçe bir yere konulur. Avret yerleri örtülür. Yıkama işlemine cenazenin yakınları da isterse katılabilir. Erkek cenazeyi erkekler, kadın cenazeyi de kadınlar yıkar. Babalarıysa oğulları anneleriysa kızları yıkama işlemine dâhil olabilir.

¹²² Yöre ağzında kızmak anlamında kullanılmaktadır.

¹²³ Yöre ağzında kitli kalmak anlamında kullanılmaktadır.

¹²⁴ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 381-382.

Ölüyü yıkayan kişi evinden getirdiği havlusunu boynuna atar yıkamaya başlar. Yıkama sırasında havlu kirlendiği için yerine muhakkak yenisi hediye edilir. Ayrıca ölüyü yıkamak için kullanılan sabun, havlu, lif gibi malzemeler tekrar kullanılmaz. Bazı yaşlılar kefenini ve yıkama esnasında gerekli olacak malzemeleri sandığında bulundururken pek çoğu buna gerek duymaz. Kişi öldükten sonra yakın çevresi hızlı bir şekilde bunları temin eder. Erkekler üç parça kadınlar beş parça beyaz bezle kefenlenir. İki parçalık fark kadınların başına ve göğsüne konulan parçadan kaynaklanmaktadır. Kefenleme bittikten sonra son defa yüzüne bakmak isteyen yakınları için ölünün yüzü açılıp gösterilebilmektedir. Ardından tabut, kilim veya halıya sarılarak orda bulunanlar tarafından gömülme üzere mezarlığa götürülmektedir. Gömülme işlemi tamamlanınca bu kilim camiye, herhangi bir ihtiyaç sahibine ölünün hayrına bağışlanmaktadır. Ölüyü yıkayan köy sakinine ise hayr amaçlı bir hediye verilir. Bir yandan da köyün gençlerinden oluşan bir grup tarafından mezar kazma işlemi yapılır. Mezar erkek cenaze için göbek hizasına kadar, kadın için ise göğüs hizasına kadar kazılır. Mezar kazarken toprağın kolay kazılması cenazenin ahiretteki yerinin güzel olacağına, sert kayalık olursa ya da kazarken yılan, akrep ürkütücü hayvanlar çıkarsa gideceği yerin kötü olacağı şeklinde yorumlanır. Yörede günümüzde belediye mezarlık hizmetleri kapsamında görevliler tarafından yıkama, kefenleme ve defin işlemleri yapılmaktadır (KK: 62; KK:36).

1.3.2.3. Cenaze Namazı ve Cenazenin Kabre Götürülmesi

Akçadağ ilçesinde ölüyü yıkayıp kefenledikten sonra sırada cenaze namazının kılınması ve defnedilmesi vardır. Yıkayıp kefenlenen cenazenin üzerine halı, kilim, battaniye örtülür. Tabuta veya sal denilen tahtanın üzerine konularak yakınları ve köylüleri tarafından omuzlara alınarak cenaze namazının kılınacağı yere götürülüp musalla taşına konulur. Cenaze kadın ise baş tarafına gelecek şekilde bir yazma denilen başörtü serilir. Cenaze namazı caminin avlusunda kılınabileceği gibi mezarlıkta da kılınabilmektedir. Cenaze törenine katılan herkes cenazenin taşınmasına yardımcı olmaya gayret eder. Çünkü bunun çok sevap olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca omuzda taşınırken cenazenin hafif olması kişinin amelinin güzel olduğuna ağır ise amelinin iyi olmadığına inanılır. Musalla taşına konulan cenazenin namazı orda hazır bulunan cemaat tarafından kılınır. Cenaze namazı öncesinde imam 3 defa helallik ister, cemaat de helallik verir (KK: 24; KK: 37; KK: 44).

Önceden hazırlanan mezarlığa getirilen cenazeyi iki kişi mezara inerek alır. Ölen kişiyi mezara indiren kişiler cenazenin oğlu, kardeşi gibi birinci dereceden akrabaları indirir. Yüzü kıbleye gelecek şekilde sağ tarafa hafif meyil vererek cenaze mezara yerleştirilir. Cenazenin bu şekilde yatırılmadığı sonradan fark edilse üzeri toprakla tamamen örtülmedikçe açılarak düzeltilir. Cenaze mezara konduktan sonra üzerine mertek denilen tahtalar dizilir. Bundaki amaç ise örtülecek toprağın cenaze ile direk temasını önlemektir. Mezarı kapatmak için yakınlarından başlamak üzere orda bulunan herkes imece usulü üç kürek toprak atar, küreği yere bırakır bir başkası küreği alıp toprak atmaya devam eder. Kürek asla elden ele alınmaz. Muhakkak toprağa bırakmak gerekir. Bunun sebebi ise kişideki olumsuzlukların bir sonraki kişiye geçmesini önlemek için toprağın temizleyici özelliğinden faydalanmaktır (KK: 7; KK: 74). Mezar tamamen kapatılana kadar toprak atmaya devam edilir. Kapatma işi bitince toprağın sertleşmesi için üzerine su dökülür. Cenaze merasimine katılan cemaat halk arasında “Elham” olarak bilinen Fatıha Suresini okur, cenaze sahiplerine taziyelerini bildirip, kabristandan ayrılarak taziye evine giderler. İmam mezarın başında telkin vermek için bir müddet bekler. Buradaki amaç ölen kişinin sorgu meleklerinin suallerine cevap verirken dilinin dönmesine yardımcı olacağına inanılmaktadır. Telkin verme işlemi şöyle yapılmaktadır: Definden sonra iyi hal sahibi bir kimse ölünün başucunda yüzüne karşı ayakta durarak ona ismi ve annesinin ismiyle (isimleri bilmiyorsa “Ey Havva oğlu Abdullah!” diye) üç defa seslenir. Ardından, “Üzkür mâ künte aleyhi min şehâdeti en lâ ilâhe illallah ...” (“Hayatta iken benimsediğin şu hususları hatırla ...”) ifadesiyle başlayan bir ibareyi okur. Bu ibarede Allah’tan başka ilah bulunmadığı, Muhammed’in O’nun elçisi olduğu, cennet ve cehennem, yeniden dirilişin gerçekliği, kıyametin vuku bulacağı, Allah’ın kabirde yatanları yeniden dirilteceği; ölen kişinin dünyada iken rab olarak Allah’ı, din olarak İslâm’ı, peygamber olarak Muhammed’i, imam olarak Kur’an’ı, kıble olarak Kâbe’yi ve kardeş olarak müminleri seçtiği hatırlatılır. Ardından üç defa, “Ya abdallah! Kul lâ ilâhe illallah” (‘Ey Allah’ın kulu, lâ ilâhe illallah’, de!) sözünden sonra yine üç defa, “Rabbim Allah, dinim İslâm, peygamberim Muhammed’dir. Ey rabbim! Sen onu tek başına bırakma, vârislerin en hayırlısı sensin” anlamındaki Arapça ibareyi tekrar eder.¹²⁵ Telkinden sonra imam da mezarlıktan ayrılır. Akşam olunca mezarın üstünde ateş yakılır. Sebebi ise hayvanların gece mezarı kazıp cenazeye zarar vermesinin önüne geçmektir.

¹²⁵ Hacı Mehmet Günay, “Telkin” (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2011), 404

(KK: 73; KK: 76). Günümüzde ise şehir mezarlığında gasil hanede yıkanıp kefenlenen cenaze, cenaze aracı ile musalla taşına götürülür. Orda bulunları tarafından namazı kılınıp helallik alındıktan sonra yine cenaze aracı ile defnedileceği mezarın yanına götürülür. Önceden görevliler tarafından hazırlanmış mezara defin işlemleri yapılır (KK: 6; KK: 59).

1.3.2.4. Taziye Uygulaması

Akçadağ ve çevresinde insanın ölüsü de dirisi de kıymetlidir. Dolayısıyla cenazeler kalabalık olur. Bir evde bulunan bütün yetişkinler taziyeye gider (KK: 71). Kişi vefat edince yakınları gelen misafirlere ikram etmek üzere hemen bir hayvan keser. Buna *kazma takıntısı* denir. İlk yemek bu kesilen hayvanın eti ile pişer. Bundan sonraki günlerde akraba ve komşular yemek ikramında bulunabileceği gibi cenaze sahipleri de sürekli yemeği hazır bulundurmak zorundadır. İkram oldukça önemlidir. İkramın yapılmaması, eksik yapılması hoş karşılanmaz. Yöreyle özgü olarak bilinen “Akçadağ Pilavı” düğünlerde olduğu gibi taziyelerin de ana yemeğidir. Lahmacun tarzı yemekler kolayca kaçmak olarak adlandırılır. Son zamanlarda ise taziye, belediyenin tahsis ettiği çadırlarda yapılmaktadır. Ancak günümüzde daha çok özellikle şehir merkezlerinde taziye yemeği üçüncü gün değil cenaze defin işlemlerinden sonra hemen verilmektedir. İnsanların gündelik telaşı, hayat şartları bunu gerektirmektedir. Kalabalıklara etli yemekler ikram etmek masraflı olduğundan ücret imece usulü yakın akrabalar tarafından karşılandığı gibi cenaze sahibinin tek başına karşıladığı da olmaktadır (KK: 42). Taziyelerde yemek yapmak, ikram etmek bir şereftir. Taziye boyunca çay servisi aralıksız devam eder. Malatya ve çevresinde Akçadağ halkı için sofrası hazırdır deyimi de yine yöre halkının gündelik hayatta da misafire verdiği değeri göstermektedir. Taziyeye gelenler koyun, kuzu, çay, şeker getirerek taziye evine destekte bulunulmaktaydı. Çevre köyden gelenler eğer evlerine dönecek vakitleri yoksa komşular ve yakınlar tarafından gece misafir edilir. Taziye evine sığmayan misafirleri komşular kendi evlerini açarak misafirlere hizmet ederler. Taziyeye gelen kadın ve erkek ayrı yerlerde oturur. Kadınlar genelde ağıt yakarak sesli sesli ağlarlar. Ölen kişinin kıyafetleri gelen misafirlerin önüne açılır, bu kıyafetlere sarılarak taziyeye gelenle beraber ağlanır. Bir süre sonra toplanır, bohçalanır. Yeni gelen bir misafir olursa tekrar getirilip yine ağlanır. Buna elbise dökme denir (KK: 68; KK: 77; KK: 78).

Taziye evinde temizlik yapılmaz. Herkes dağıldıktan sonra gece geç saatlerde ortalığın dağınıklığı toplanır. Erkekler bir süre sakal kesip tıraş olmazlar. Çamaşır yıkanmaz, yıkanmak zorunda kalırsa dışarıya asılmaz. Cenaze sahiplerinin olduğu ortamda şaka yapılmaz, televizyon açılmaz, radyo dinlenmez. Düğün yapılacaksa ertelenir. Yeni elbise giyilmez. Bu sınırlamalar yaklaşık olarak 40 gün devam eder. Zira yöre halkı tarafından kırk çıkarması olarak da bilinen bu süre sonunda ölen kişinin etlerinin kemiklerinden tamamen ayrıldığına inanılır (KK: 10). Akçadağ ve çevresinde ilk üç gün taziye evi çok yoğun olur. Üçüncü gün cenaze sahipleri mevlit okutup yemek ikram ederler. Misafirler cenaze sahiplerine başın sağ olsun Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun gibi sözlerle taziye vererek ayrılırlar. Bundan sonra taziye evinde yakın akrabalar kalır. Sonradan duyanlar ise ne zaman haberdar olurlarsa o zaman gelip taziyelerini cenaze sahiplerine bildirirler. Taziye boyunca Kur'an okumayı bilenler Yasin-i Şerif okurlar, hatimler yaparlar. Taziye vermeye gelenler Kur'an'dan sureler okuyarak taziyelerini iletirler. Ölenin arkasından günahlarının affedilmesi için dua etmeye, ölüyü güzelliklerle anmaya özen gösterilir. Kötü huyları varsa dillendirilmemeye dikkat edilir (KK: 8; KK: 9; KK: 11).

Akçadağ ve çevresinde ölen kişi genç ise cenazenin kırkinci gün yakın akrabalar taziye evine gelerek bütün evi temizler. Halı, kilim, minder, perde, yatak, döşek, çamaşır vb. her şey yıkanır temizlenir. Ardından eğer geride kalan kadın ise onu da banyo yaptırırlar. Bundan sonra taziye evi için gündelik hayata dönüş yavaş yavaş başlar (KK:68). Ayrıca Akçadağ ve yöresinde ölen kişinin ayakkabısı kapının önüne bırakılır. İhtiyacı olan biri alıp kullanır. Kişi öldükten sonra elbiseleri evde bırakılmaz. Kullanabilecek olan birilerine verilir. Tespih, şapka, saat, şapka gibi eşyaları evlatları, kardeşleri, torunları tarafından hatıra olarak saklanır (KK: 20).

Akçadağ yöresinde vefat eden kişi belirli aralıklarla anılmaktadır. Ölümünün üçüncü gününde mevlit okutulup, bu mevlide cenaze evinin yakın çevresi tarafından çok geniş bir katılım olur. Yedinci, kırkinci ve elli ikinci gününde ve sene-i devriyesinde de ölen kişi okutulan mevlit, tutulan hatimler ve dualar ve ölenin hayrına verilen yemeklerle anılır. Ancak üçüncü gün anmasına göre katılım daha az ve genellikle kadınlar arasında yapılır (KK: 12; KK: 63).

Akçadağ ilçesinde mezar ziyaretleri de yine anma günlerinde, kandillerde ve bayramlarda gerçekleştirilir. Mezar ziyareti sırasında gelen kişilere şeker, çikolata vb. dağıtılır. Mezarın başına bulgur konulur. Kuşlar yediği zaman ölen kişiye sevap yazılacağına inanılır. Mezara su dökülür, üstüne çiçek veya yanı başına ağaç dikilir. Mezarın bakımı yapılır, etrafı temizlenir. Dualar edildikten sonra mezar ziyareti sonlandırılır (KK: 21; KK: 64). Ayrıca ölen kişinin ölümünden sonraki ilk bayramda aileyi yalnız bırakmamak için acısını paylaşmak bir nebze destek olabilmek amacıyla ölen kişinin evinde olurlar. Bu bayram hüzünlü ve yas havasında yaşanır. Ölen kişinin yakınlarına yine taziye verilir. Gelenlere çay ikram edilir (KK: 69).

1.3.3. Ölümle İlgili Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi

Akçadağ ve yöresinde ölüm ile alakalı inanışların birçoğu İslami geleneğe paralellik arz eder. Ölüm anında insanların ruhunu alan meleğin Azrail olduğuna inanılması İslam dininin etkisi ile oluşmuştur. Rüyada görülen bazı durumların ölümü anımsattığına inanılması Kuran'ı Kerim'de ve Hz. Muhammed'in (sav) hadisi şeriflerinde konu ile ilgili inanış ve pratiklere dayanmaktadır. Kuranı Kerim'de Hz. Yusuf'un peygamberin gördüğü rüyanın babasının yorumlanmış olması¹²⁶ buna örnek olarak kabul edilmektedir.

Ölümle ilgili tahminlere konu olan hayvanlarla ilgili inanışlar Anadolu'nun her bölgesinde olduğu gibi Akçadağ ve çevresinde de mevcuttur. Halk arasında bazı hayvanların ölümü önceden hissettiği inancı vardır. Özellikle köpek ile baykuş bu hayvanlar kategorisindedir. Köpeğin sabaha karşı aralıksız ve hüzünlü bir şekilde uluması, yörede olası bir ölümün habercisi olarak kabul edilmiştir. Köpeğin bu şekilde havlamasının sebebi olarak insanlar tarafından “ölüm meleği Azrail'i görüp bildirir” şeklinde yorumlanır.¹²⁷ Gagavuzlarda köpeğin kurt gibi uluması, tavuğun horoz gibi ötmesi ölüme yorulur. Bu durumda belayı defetmek için köpek dövülür, tavuğun ise başı kesilir.¹²⁸ Çatısında baykuş kuşunun öttüğü haneden cenaze çıkacağı inanışı da yaygın olan bir inançtır. Baykuşun bu olumsuz özelliği ile bilinmesi Anadolu'nun birçok yerinde

¹²⁶ Kur'an-ı Kerim, Yusuf süresi, 4-6. ayet.

¹²⁷ Sedat Veyis Önek, *Anadolu Folklorunda Ölüm* (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, 1979), 17.

¹²⁸ Yaşar Kalafat, *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnanışları* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2007), 300.

rastlanılmaktadır. Mesela Tahtacılar, sevmedikleri biri için beddua ettiklerinde “ocağına baykuş tünesin” derler.¹²⁹

Akçadağ ve yöresinde kabristana ağaç dikilme nedeninin ölünün kabir azabını hafiflettiğine inanılmaktadır. Zira bu inanın temeli İslami kaynağa dayanır. Hz. Muhammed’in (sav) bir hadisi şerifine dayanır. İbni Abbas’ın (ra) bildirdiğine göre; Hz. Peygamber iki mezarı ziyaret ederek mezarda bulunanların azap çektiğini ifade eder. Çektikleri azabın şiddetinin azalması için azapları yaş bir hurma dalını iki parçaya bölerek mezarların üzerine diker.¹³⁰ Mezarlıklara ağaç dikilmesini ve oranın yeşillenmesinin sağlanmasını eski Türk inanışlarında mevcut olduğunu da görmekteyiz. Eski Türk inancında cenazenin defnedilmesinin ardından kayın ağaçları dikilir zamanla orman görüntüsü alması sağlanmaktaydı.¹³¹

Akçadağ ve çevresinde bir kimsenin Müslüman olarak ruhunu teslim edebilmesi için vefat anında kişiye kelime-i şهادeti ve kelime-i tevhidi söyletmeye çalışmanın kaynağı, Hz. Peygamberin: “vefat etmek üzere olan bir kimseye Kelime-i Tevhidi anımsatarak Yasin okuyunuz”¹³² hadisi şerifi ile temellendirilir.

Akçadağ’da ölen kişinin karın bölgesinde oluşacak şişliğin önüne geçebilmek amacıyla karnının üzerine bıçak veya bıçak türü metal bir şey konulması demir hususunda usta olan eski Türklerin demire kutsallık ve koruyucu ruh olarak görmelerinden kaynaklandığına inanılmaktadır.¹³³

Akçadağ’da ölüden geriye kalan eşyalar evde muhafaza edilmez, en kısa sürede ölen kişinin hayrına ihtiyacı olan birilerine verilmektedir. Bu durumun bir benzerini korkuya neden olacağına inanıldığından dolayı eski Türklerde Urenhalarda görmekteyiz. Ölen kişiye ait eşyalar dağıtılır ölen kişinin ruhunun bir ot yardımı ile dövülerek “ Neye sahipsen alıp götür! Eşyalarını burada bırakma yanında götür” diye söyleyerek geri dönüşü olmayacak şekilde kovulmasıyla benzerlik göstermektedir.¹³⁴ Bu davranışın temelinde olan düşünce ölen kişinin ardında kalan bıraktığı eşyalar ile ruhun yönlendirileceğine inanma ortak noktadır. Hatta Çin’de yaşayan Sarı Uygurlar “sürü ve

¹²⁹ Selçuk, *Tahtacılar*, 201.

¹³⁰ Buhari, *Cenaiz*, 82, 89/189.

¹³¹ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi I* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010), 94.

¹³² İbrahim Canan, *Kutub-i Sitte* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998), (5416. Hadis) s. 89.

¹³³ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1991), 289.

¹³⁴ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, 184.

servetimize dokunma, çocuklarımızı alma, amacına doğru koş, buralarda eğleşme, güzelliklere ulaş, arzuladıklarına doğru yaklaş”¹³⁵ diyerek ruhları yaşanan ortamdan uzaklaştırmayı amaçlamışlardır. Vefat eden aile büyüklerinin ruhlarının geride kalanlara zarar verebileceği inanişından dolayı onların adına kurban keserek, ruhları memnun etmeye çalışmışlardır.¹³⁶ Hunlar ise genellikle senenin mayıs ayında kurban keserler. Hunlar atalarının anılarını önemsedikleri için onların ruhunu rahatsız etmeye çalışanları ve mezarlara zarar verenleri en ağır şekilde cezalandırdıkları bilinmektedir.¹³⁷

Akçadağ yöresinde ölüyü yâd etme günlerinde kurban olarak hayvan kesilip eti ile yemekler hazırlayıp davetlilere ikram edilmesi, ölünün ruhunun rahat etmesi, ölen kişinin evlatlarının hayırlı evlat olduğunun göstergesi, ölen kişinin ruhuna duyulan saygı gereği yapılan ikramlara geleneksel Türk inanişlarında rastlamak mümkündür. Ölülerin ruhları şad olması niyetiyle yoksulları yedirmek, hayır işleri yapmak İslam dininin önemli öğelerindendir. Ancak bu güzel törenlerin belirli günler olan üçü, haftası, kırkı, elli ikisi gibi günlerde yapılması geleneksel Türk inancından kaynaklanmaktadır. Un, yağ ve sekerle yapılan helva kavurmak ve yemek yedirmek eski Türklere ait bir inançtı. Divan-ı Lügat-it Türk'te “yog, yoğla, yog basan” kelimeleriyle ifade edilen ölü yemeği vermeyi Türkler bir görev olarak kabul etmiştir. Önce yemeğin tamamı veya bir kısmı direk olarak ölen kişinin mezarına dökülür. Kalan yemek ise cenaze törenine katılım sağlayan misafirlere özellikle de fakirlere ikram edilir. Bu yemek töreni için yüzlerce hayvan kesilir. Oğuzlarda ölünün defin işlemlerinin ardından ölen kişinin hayvan sürüsünden iki yüz kadarının kurban olarak kesildiğini, etlerinin yendiğini, ayak, baş deri ve kuyruklarının ayrılmak suretiyle kesilmiş ağaçlar üzerine, mezarının başına asıldığını kaynaklardan öğrenmekteyiz.¹³⁸ Ancak Türklerin İslamiyet'i kabulüyle bu uygulamalar dini bir kisveye bürünmüş Kuran'ı Kerim hatmi yapmak, mevlit okutmak gibi ritüellerle bu pratikler zenginleştirilmiştir.

Çin arşivlerinden bulunan kayıtlara göre Orta Asya'da yaşayan eski Türk topluluklarında Akçadağ'da olduğu gibi yas tutma adetlerinin varlığına rastlanmaktadır. Oğuzların ölen kimsenin ardından yas tutma işareti olarak, karalar giymeleri ve yaslı

¹³⁵ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, 188.

¹³⁶ Yaşar Kalafat, *İslamiyet ve Türk İnanışları* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996), 37.

¹³⁷ İbrahim Kafesoğlu, *Eski Türk Dini* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980), 46.

¹³⁸ Abdurrahman Küçük - Mehmet Alparslan Küçük, *Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik-Bektaşılık Dinler Tarihi Açısından Bir Yaklaşım* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2017), 105.

çadırın üzerine kara bayrak asarlardı. Ancak ölen kimse düşman tarafından öldürülmüşse beyaz bayrak asılırdı.¹³⁹

Akçadağ halkının ölenin ardından acı ve üzüntüsünü gösteren gelenek ve göreneklere eski Türklerde “yuğ törenlerinin” izleri görülmektedir. Çünkü eski Türklerden Oğuzlar cenazelerinin ardından ağlar, tırnaklarıyla yüzlerini parçalayarak kendilerine zarar verirlerdi. Göktürkler, saçlarını ve kulaklarını keser, bağırıp feryatlar ederek ağlardı. Hem oğuz kadınları hem de Göktürk kadınları, saçlarını yolmak ve kendi elbiselerini parçalayarak ağlamaktaydılar.¹⁴⁰ Şunu da ifade etmek gerekir ki Hz. Muhammed (sav) hadislerinde ölen kimsenin ardından feryat figan ederek yüksek sesle ağlamayı, saçları yolarak ağlamayı yasaklamış üstelik en ağır şekilde bu durumu eleştirmiştir. “Ölünün ardından bağırıp çağırarak ağlamanın ölen kimseye azap olur,”¹⁴¹ “Allah, ölünün ardından yüksek sesle ağlayana ve bu şekilde ağlayan birilerini dinleyene de lanet etmiştir.”¹⁴² Hadislerden de anlaşıldığı üzere ölünün arkasından bu şekilde ağlamak, peygamberin sünneti ile yasaklanmıştır.¹⁴³

Akçadağ halkında ölünün yıkanıp kefenlenmesi, mezarının kazılması ve gömülmesi ile ilgili inanış ve pratikler Türklerde de görülmektedir. Eski Türklerin ölümlerini yıkayıp “eşük” denen bir kefene sararak tabuta koyarlar. Tabut iç ve dış olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Tabutu altın veya gümüş bezle örtüp araba ile mezara götürürler.¹⁴⁴ Eski Türklerde mezarın nerenin olması gerektiği de oldukça önem arz etmiştir. Hazarlar ve Oğuzlarda ölümleri nehir yatağına gömme âdeti bulunmaktaydı. Yönü değiştirilen ırmak yatağında sağlam malzemelerle mezar hazırlanır, cenaze buraya defnedildikten sonra ırmak eski yatağına çevrilirdi.¹⁴⁵

Akçadağ ve çevresinde uygulanan bazı yas adetlerini ve benzerlerinin eski Türklerde uygulandığını kaynaklardan öğrenmekteyiz. Sosyal hayata dair getirilen bazı kısıtlamalar mevcuttur. Ölen kişinin ailesinde büyük bir hüzün ve acı hâkimdir. Eski Türklerde de ölen kişi için hissedilen acı ve hüzün bazı ayin ve törenlerle kendini

---

¹³⁹ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, 195-200.

¹⁴⁰ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, 196.

¹⁴¹ Buhari, *Cenaiz*:32.

¹⁴² Ebu Davut, *Cenaiz*:20.

¹⁴³ Ali Çelik, *İslamın Kabul ve Reddettiği Halk İnançları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1995), 126.

¹⁴⁴ Ünver Günay - Harun Güngör, *Türklerin Dini Tarihi / Başlangıçlarından Günümüze* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007), 97.

¹⁴⁵ Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*, 53-54

göstermektedir. Hunlar acılarını göstermek için saçlarını keserler. Ölen kişi bir kahraman ise yüzlerine bir yara açarak kanlarını akıtıp ve bu şekilde kanlı gözyaşı akıtmış olurlar. Orhun Abidelerinde yer alan “Bunca millet saçını, kulağını kesti” ifadesi bu pratiğin Göktürklerde de uygulandığının göstergesidir. Yuğ törenlerinde “yuğcu” ve “sığırtçı” olarak adlandırılan kimselerin ağlayıcılık görevi yaptıkları ifade edilir. Yapılan bütün bu uygulamalar ölen kimseden ayrılmanın ne kadar acı olduğunu ölene anlatmak ve bu şekilde ondan gelebilecek her türlü kötülüğe engel olmaya çalışmaktır.¹⁴⁶

---

¹⁴⁶ Şinasi Gündüz, *Sabiiler* (Ankara: Vadi Yayınları, 1999), 178.

İKİNCİ BÖLÜM

TABIATLA İLGİLİ HALK İNANIŞ VE UYGULAMALARI

2.1. Tabiatla İlgili İnanışlar

İnsan fitratı gereği dindar bir varlık olmasının yanında duygu ve düşüncelerini sembollerle ifade eden bir varlık olarak diğer canlılardan ayrılmaktadır. İnsanın kutsal arama ve yaşama inancı insanı tabiat öğelerinden bazılarını kutsallaştırmaya sevk etmiştir.

2.1.1. Su ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

Akçadağ yöresinde su kutsaldır. Dünyanın her yerinde olduğu gibi bu yörede de su hayati önem arz etmektedir. Su temizleyici, şifa verici ve hayati unsur taşıyan öge olarak kabul edilmektedir. Su insanın varlığının temel kaynağı olarak görülmektedir. Suyu kutsallık atfedildiğinden dolayı su ile ilgili pek çok uygulama karşımıza çıkmaktadır. Suyu ayakta içmemek, suyu temiz tutmak, kirletilmemesine azami dikkat göstermek, su getiren kişiye “su gibi Aziz ol” “ömrün su gibi geçsin” diye edilen dualar suyun kutsiyetini ve insan için taşıdığı önemi bize göstermektedir. Sıcak suyu yere “destur” diyerek dökmek, suya idrar yapılamaması, giden birinin ardından sağ salim dönmesi için su dökülmesi (KK: 60; KK: 65).

2.1.1.1. Su ile İlgili İnanç ve Uygulamaların Değerlendirilmesi

Türkler arasında kült konusu olan su önemli bir yere sahiptir. Suyun arındırıcı oluşu bolluk ve bereket kaynağı olarak görülmesi su ile ilgili inanışların doğuşunda elbette önemli bir etken olmuştur Türkler suyun canlı olduğuna inanarak tasavvur etmişler. Buna bağlı olarak da suyu içiten, evlenip yuva kurarak çoluk çocuk sahibi olan bir varlık olarak görmüşlerdir.¹⁴⁷

Hunlar döneminde kutsal kabul edilen su, Göktürk Kitabelerinden edinilen bilgilere göre devletin resmi kültünden biri olarak önemini korumuştur.¹⁴⁸ Manas Destanı'nda Yakup Han, hatununun kısırlaşmasının sebebini kutlu pınarların yanında

¹⁴⁷ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 50.

¹⁴⁸ İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, 30-31.

gecelememesine bağlamaktadır. Kırgız- Kazakların töresinden şekva eden Molla Gazi Hoca kadınlar kısır ise sahrada tek başına yetmişmiş olan bir ağaç veya su yanında koyun kesip geceyi orda geçirirlerse kısırlıktan kurtulacaklarını söylemektedir.¹⁴⁹ Güneş gözden kaybolduktan sonra evin etrafına su dökülmemesi, akarsulara küçük ve büyük abdestin yapılmaması, suya tükürülmemesi ciddiyetle emredilir. Şayet bu davranışlar yapılırsa Türkler için kutsal ve hayat kaynağı olarak kabul edilen suya yani “hayata” zarar geleceğine inanılmaktadır.¹⁵⁰ Bundan da anlaşılacağı gibi Türkler sadece suyun temizleyici özelliğinden faydalanmakla kalmamışlar aynı zamanda suyu temiz tutmaya da özen göstermişler Kuzey Başkurt Türklerine göre Semrük adlı çift başlı kartal “mengülük suyunu (sonsuzluk suyu) içtiği için ölmemiş ve Kaf dağında yaşamaktadır ifadesi suyun sonsuzluk ve ölümsüzlük verdiği inancını yansıtmaktadır. Türklerde su hayatın verimliliği ve bereketin vesilesi olarak kabul edilmiştir. Yağmur yağdığı zaman rahmet diye sevinilmesi, nisan yağmurlarının bereket ve şifa kaynağı olarak görülmesi suya yüklenen anlamdan dolayıdır. Ayrıca yağmur suyu doğurganlığı ve Tanrı'nın gücünü sembol etmektedir.¹⁵¹ (KK: 73; KK:79).

2.1.2. Yağmur Duası ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

Akçadağ halkı yağmur duası için daha çok kendi çevrelerinde bulunan ziyaret yerlerine veya çevredeki yüksek tepelere çıkarak dua etmektedirler. Akçadağ'da çok kuraklık olmamakla beraber kuraklığın yaşandığı dönemlerde genellikle Cuma namazı sonrasında cami cemaati toplanır, yöredeki yüksek bir tepeye çıkarak hoca iki rekât namaz kılınır ardından imam dua eder. Getirilen kurban Allah rızası için kesilir ve yemek yapılarak yöre halkıyla birlikte tüketilir. Dua sırasında avuç içleri yere bakacak şekilde olur. Yağmur duasına giderken günahsız oldukları düşüncesiyle çocuklar, götürülebilecek olan hayvanlar da götürülerek duaya eşlik ederler (KK: 36, KK: 52).

2.1.2.1. Yağmur Duası ile İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Akçadağ yöresinde yağmur yağması için yapılan ritüeller eski Türklerde karşımıza daha farklı uygulamalar ile karşımıza çıkmaktadır. Türklerde yağmur ve kar

¹⁴⁹ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 168.

¹⁵⁰ Kalafat, *Anadolu'da Eski Türk İnançının İzleri*, 52.

¹⁵¹ Eyüp Akman, “Türk ve Dünya Kültüründeki Su Kültü Üzerine Düşünceler” 10/1 (2002), 2.

yağdırma, fırtınalar estirme “yâda” adı verilen tılsımlı bir taşla ile mümkün olmaktadır.¹⁵² Bu mucizevi taş Türk kamların ve büyük komutanların elinde bulunmuştur. Bu yağmur taşı çeşitli Türk dillerinde, Yakutça dilinde “safa”, Altayca lehçesinde “cada”, Kıpçak grubunda olan lehçelerde ise “cay” olarak kendine yer bulmuştur. İslam kaynaklarında Türklerin tılsımlı taşına “yağmur taşı” veya “cada taşı” olarak ifade edildiğini görmekteyiz. Çağdaş Türk uluslarının inanışlarında “yâda taşı” efsanesi en çok yayılmış efsanelerden biridir. Kırgızların Manas destanının büyük Çin seferi rivayetinde “Almanbet” adlı kahramanın yağmur yağmasını sağlamak için bulutları büyülediği anlatılmaktadır.¹⁵³

Burkut Ata olarak biline eski Türklerde çok yaygın mitolojik ata da yağmur yağdırmaktadır. Rivayete göre çoban sürüsünü otlatacak ot bulamayınca Burkut Ata’ya yağmur yağdırmasını diler. Burkut Ata o kadar çok yağmur yağdırır ki başka bir çoban bu durumdan rahatsız olur ve yağmuru durdurmasını diler. Bunun üzerine Burkut Ata insanların dileklerine göre değil kendi isteğine göre yağmur yağdırmaya karar verir. Elindeki asa veya başka bir inanca göre kamçıyla gökteki bulutları kovalar yağmur yağdırır.¹⁵⁴

2.1.3. Ağaç ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

Ağaç kültü, dinler tarihinin araştırmalarına göre insanlık tarihinin her devrinde varlığını göstermektedir. Çünkü ağaç, birçok toplum ve inanışta, ilahların ve ruhların barındığı kutsal varlıklar olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁵ Akçadağ ve çevresinde ağaçlara önem atfedilmiş, mezarların başına ağaç dikmeye özen göstermişlerdir. Mezarlıkta yetişen ağaçların meyvelerini tüketmeyi hoş karşılamamakla birlikte bu meyvenin kuşlar ile diğer hayvanların hakları olduğunu düşünmektedirler (KK: 16, KK: 18). Ağaç hem Türk kültüründe hem de İslam dininden dolayı önemli kabul edilmiştir. Hz. Muhammed’in (sav) “kıyamet kopacak olsa bile elinizdeki fidanı dikin” hadisinin gereğini yerine getirmek için Müslümanlar gayret göstermişlerdir. Atasözlerinde ağaca zarar vermemek büyükler tarafından öğütlenmiştir. “Yaş kesen baş keser” kurumamış bir

¹⁵² İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 160.

¹⁵³ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 61.

¹⁵⁴ Fuzuli Bayat, *Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022), 164.

¹⁵⁵ Hikmet Tanyu, *Türklerde Ağaçla İlgili İnançlar*, *Türk Folkloru Araştırmaları Yılığ*1975 (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1976), 129.

ağacı kesmek ile bir cana kıymak bir tutularak ağacın muhafazası sağlanmaya çalışılmıştır. Ağaçlara kutsalın sirayet ettiğini düşünerek kutsalla bağ kurmak için kullanılmıştır. Kimi zaman ağaçlara çaput bağlayarak dilek tutmaya çalışmak kimi zaman ise kutsal kabul edilen bir ağacın gölgesinde belli bir vakit uyumak bunlardan bir kaçıdır. Büyükköy’de bulunan Ziyaret Ağacı olarak bilinen asırlık çınar ağacı bulunmaktadır. Yöre halkı “Dilek Ağacı” olarak da adlandırmaktadır. Ağacın gövde kısmındaki deliklerden sızan suların özellikle cilt hastalığına iyi geldiğine inanılmaktadır. Sultansuyu bölgesinde yer alan üç dört asırlık olduğu tahmin edilen çınar ağacının “Çınarlı Ziyareti” de ağaç kültü için verebileceğimiz bir örnektir. Ağacın kök ve dallarına asılan dilekler vardır. “Çimiş Ziyareti” ise ağaca çaput bağlanarak dilekler dilenir ve gelirken yanlarında getirdikleri yiyecekleri burada yiyerek dileklerinin kabul olacağına inanmaktadırlar.¹⁵⁶

Yöre halkı kutsallık atfedilen ağaçlara ve çevresine zarar verenlerin uyanıkken veya uykuda rüyada korkutulduğuna ve eğer ısrar ederlerse bu duruma başlarına gelen felakete maruz kaldıklarına inanılmaktadır (KK: 22; KK: 30).

2.1.3.1. Ağaç ile İlgili İnanç ve Uygulamaların Değerlendirilmesi

Akçadağ ve çevresinde görülen ağaçla ilgili inanışlar Türk topluluklarında ağaç ve orman kültü olarak görülmektedir. Türklerde Ötüken Dağı ormanla kaplı olup Göktürkler ve Uygurlar tarafından kutsal sayılmıştır.¹⁵⁷ Türk mitolojik düşünce sisteminde üç âlemi birbirine bağlayan dünya düzeninin güvenliğini sağlayan ve her biri başka bir anlam ifade eden ağaçlar bulunmaktadır. Bunların içinde önemli bir yere sahip olan “dünya ağacı”dır.¹⁵⁸ Şaman törenlerinde çokça adı geçen bu ağaç şamanın göğe yolculuğu esnasında merdiven olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁹ Şamanizm’de her şaman kendine ait, özel bir ağaca sahiptir. Şaman adayları olan gencin ilk işi bir ağaç dikmektir. Bu ağaç büyüdükçe kendisinin de rütbesi büyümekteydi. Şaman bu dünyadan göçüp gidince ağacı da ortadan kaldırılmaktaydı. Yakut mitolojisinde, Tanrı ilk Şaman’ı gökte yaratarak, gökteki evinin önüne bir ağaç dikmiştir. İlk Şaman’da olduğu gibi bu ilk ağaç ölümsüz olmuş, gökte büyümeye devam etmiştir. Ölen insanlar bu ağacın gökteki

¹⁵⁶ İskender Oymak, *Malatya Ziyaret Kültürü ve Ziyaret Yerleri* (Malatya: Malatya Kitaplığı Yayınları, 2013), 176-177

¹⁵⁷ Ünver - Güngör, *Türklerin Dini Tarihi*, 56.

¹⁵⁸ Ögel, *Türk Mitolojisi I*, 90.

¹⁵⁹ Mircea Eliade, *İmgeler Simgeler* (Ankara: Gece Yayınları, 1992), 24.

dallarının arasında barınmaktadır.¹⁶⁰ Dokuz Oğuz efsanesinde Oğuzların kayın ve çam fıstığı ağacından türediği¹⁶¹, Uygur efsanesinde Uygur Hakanlarının ağaçtan tuedikleri¹⁶² ifade edilmektedir.

Geçmişten günümüze kadar ağaca pek çok anlam yüklendiğini görmekteyiz. Bunun sebebi ağaçların ululuğu, göğe uzanışları mı yoksa sonbaharda yaprak döküp kışın ölüp baharda yeniden canlanması ile ilgili midir bilemiyoruz sebebi ne olursa olsun sonuç itibariyle bir kült olarak geçmişte ve günümüzde kendisine yer bulmayı başarmıştır.

2.1.4. Ateş ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

Eski Türk inanışlar arasında yer alan ocak kültü günümüzde Akçadağ ve çevresinde varlığını devam ettirmektedir. Bu ocaklar çeşitli hastalıkların tedavisi amacıyla kullanılmaktadır. Psikolojik rahatsızlıklar, bazı cilt hastalıklarına çare olması amacıyla ziyaret edilip, ocağın gerektirdiği pratiklere itaat ederek deva bulmaya çalışılmaktadır.

Akçadağ yöresinde bazı ayırt edici özelliklerinden dolayı tarih boyunca da kutsal kabul edilen ateşe su dökerek söndürmek hoş karşılanmamıştır. Eğer bu şekilde söndürmek zorunda kalındıysa besmele çekerek söndürülmelidir. Aksi halde cin çarpacağına inanılmaktadır. Ateşe sövmek, tükürmek günah kabul edilmiştir. Ateşe saç atmak da hoş karşılanmaz. Saçlar ya evler topraktan olduğu için bu kerpiçlerin arasına sıkıştırılır ya da uygun bir yer bularak gömülür. Ateşe soğan, sarımsak kabuğu atmak fakirliğe sebep olacağına inanıldığından bunlar da ateşe atılmaz (KK: 53, KK: 57, KK: 58).

2.1.4.1. Ateş ile İlgili İnanç ve Uygulamaların Değerlendirilmesi

Anadolu'da önemli kültürlerden biri de ateştir. Eski Türk inancına göre insanlar toplayıcılık ile geçindikleri için ateşe ihtiyaç duymamışlardır. Ancak Tanrı et yemelerini emredince ateş ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Tanrı Ülgen ak ve kara taşla gelerek insanlara ateşi nasıl yakacaklarını öğretmiştir. Bir taşın üzerine kurutulmuş ot koyup diğer taşla vurarak ateşi öğretmiştir.¹⁶³ Zerdüştlükte ateşe tapınma ile Göktürklerde ateşi kutsal

¹⁶⁰ Ögel, *Türk Mitolojisi I*, 90-93.

¹⁶¹ Ziya Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi* (İstanbul: Toker Yayınları, 1989), Nşr. Yalçın Toker, 70.

¹⁶² İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 65.

¹⁶³ Murat Uraz, *Türk Mitolojisi* (İstanbul: Mitologya Yayınları, 1992), 165-166.

kabul etme farklıdır. Zerdüşter ateşe tapınmış Göktürkler ise kötü ruhları kovmak yani büyü ögesi olarak kullanmıştır. Bunu destekleyen bir başka bilgi ise 568’de Bizans elçisi ve beraberindekilerin ateşle temizlenmeye mecbur bırakılmalarıdır.¹⁶⁴

Hunlardan itibaren ocak kültürüne rast gelinmektedir. Yakutların bir kısmı Hatan Temieriye’yi ateşin ruhu saymışlardır. İçinde Türklerin de bulunduğu Şamanist Sibirya toplulukları ateş ruhu ocağın alevlerinde yaşlı eğik bir vaziyette oturan kadın olarak anlatmışlardır. Goldlarda gelin yeni evine ulaşmadan önce ateş anaya sunulmuş iyi bir hayat ve çokça çocuk istenir. Ateşe su, çöp dökülmemesi, av hayvanlarının tüyünün ateşe atılmaması eğer atılırsa rahatsız olunacağından dolayı yasaklanmıştır.¹⁶⁵ Ateşi Türkler dışında kutsal kabul eden bazı topluluklar bulunmaktadır. Hinduizm’in kutsal metni olan Upanişadlar’da ifade edilen “ Ey kutsal ateş! Bizi refaha kavuştur. Sen, bizim yaptığımız her şeyi bilensin. Bizi günahlardan koru sana tekrar tekrar selam olsun” sözlerde ateşe Tanrısal bir anlam verildiğini anlamaktayız.¹⁶⁶

2.1.5. Hayvan ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

İnsanlar yaşamlarının pek çok alanında hayvanları farklı amaçla kullanmış olup yaşamlarına bu hayvanlarla birlikte devam etmişlerdir. Bu dünyada beraber yaşadıkları hayvanlara gerek hayvanın yapısından dolayı gerekse onun kendisi için ifade ettiği manadan dolayı iyi ya da kötü roller biçmişlerdir. Bazı hayvanlar iyiliğin, masumiyetin, şansın, gücün ve cesaretin simgesi olarak görülürken bazı hayvanlar ise kötülüğün, şanssızlığın ve uğursuzluğun simgesi durumuna getirilmişlerdir.

Akçadağ yöresinde baykuş ötmesi, ezan okunurken köpeğin uluması, önünden siyah kedinin geçmesi, yılanın rüyada görülmesi iyiye yorulmaz ve insanların endişelenmesine sebep olur. Bazı hayvanların şans, uğur, iyi bir durum meydana getireceğine inanılır. Güvercin evin penceresine konarsa müjdeli bir haber geleceğine, yolda yürürken başa kuş pislerse para geleceğine inanılır. Uğur getirmesi için at nalı evin kapısına asılması, nazardan korunmak için kaplumbağanın kabuğunun uygun görülen bir yere takılması, örümcek Hz. Muhammed’i (sav) müşriklerden koruduğu için eğer örümcek ağı bozulursa o kimsenin yuvasının dağılacağına, koyunların melaike olduğuna

¹⁶⁴ Lev Nikolayeviç Gumilev, *Eski Türkler* (İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1999), 128.

¹⁶⁵ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* (İstanbul: Kabalacı Yayıncılık, 2011), 53.

¹⁶⁶ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2002), 27.

inanılması bu inanışlardandır. Yine karınca Hz. İbrahim ateşe atıldığında tarafını belli etmek için ağzıyla su taşımış bir hayvan olarak bilindiği için karıncanın öldürülmesi hoş karşılanmamıştır. Ayrıca karıncanın olduğu evin bereketli olacağına inanılmaktadır. Baharı müjdeleyen leylekler yöre halkı tarafından korunan ve öldürülmesine müsaade edilmeyen hayvanlardandır. Bununla beraber kertenkeleyi tek bir taş atarak öldürmenin de sevap olduğuna inanılmaktadır. Bunun sebebi ise Hz. İbrahim (as.) ateşe atıldığında kertenkele nefesi ile ateşi harlamaya çalıştığı içindir. Karga ve baykuş bir evin damına konarsa kovulur. Bu hayvanlar kondukları evde felaketler olacağına, evin dağılacağına ve o evde cenaze çıkacağına inanılmaktadır (KK: 22; KK: 39; KK: 50).

2.1.5.1. Hayvan ile İlgili İnanç ve Uygulamaların Değerlendirilmesi

Akçadağ ve yöresinde görülen hayvanlar ile alakalı inanışların pek çoğunun eski Türkler ile ilgili olduğu görülmektedir. Fakat bazı hayvanlar ile ilgili inanışların farklı sebeplerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bunlardan birisi de karıncadır. Karınca yuvasının dağıtılmaması ve üzerine basılmaması gerektiği inancının Hz. İbrahim 'in içine atıldığı ateşin sönmesi için su götüren karınca ile alakalı olduğu düşünülmektedir. Ölüm habercisi olarak kabul edilen hayvan türlerinden bir diğeri de köpektir. Özellikle Altay ve Sibiryta mitolojilerine göre köpek tanrı tarafından kendisine bahşedilen ulvi vazifesini ihmal ederek, şeytana yardım ettiğinden ötürü aldatıcı bir hayvandır. Bu çevrede köpeklerin ölüme işaret eden bir hayvan olmasıyla şeytanın aldatıcı olması şeytan ve köpek arasında bir bağ olduğunu düşündürmektedir. Bayat boyunun sembolü olan baykuşun, Geleneksel Türk inanışında uğursuzluğu ve ölümü temsil ettiği düşünülmüştür. Baykuşun ölüm habercisi bir hayvan türü olarak düşünülmesi Türklere İran veya Çin inanışlarından geçmiştir. Akçadağ ve çevresinde baykuşun evin bacasına konmasıyla o hanede ölüm olacağına işaret olarak kabul edilmiştir. Bu düşüncenin İran ve Çin inanışlarından geldiği anlaşılmaktadır.¹⁶⁷Türk kültür ve inancında koyun melek, keçi şeytan olarak kabul edilir. Cinler, insana keçi şekline girerek gözükebilir ancak koyun şekline giremez. Eğer gece keçi, oğlak yol üzerine insan karşısına çıkarsa dua etmek ve azami dikkatli olmak gerekir.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Selçuk, *Tahtacılar*, 214-219.

¹⁶⁸ Harun Güngör - Bekir Köylü, *Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar* (Kayseri: Kimlik Yayınevi, 2017), 64.

Güvercin kutsallığı ve uğurlu oluşuyla bilinen bir kuş türüdür. Hicret sırasında Hz. Peygamber düşmanlardan gizlenmek amacıyla Sevr mağarasına girmiştir. Güvercin mağaranın girişine yuva yapmış, örümcek de mağaranın giriş kısmını ağlarla örmüştür. Bu sayede düşman orda olamayacağını düşünüp gerisin geri dönmüştür. Bundan dolayı güvercin ve örümcek uğurlu hayvanlar listesine adını yazdırabilmiştir.¹⁶⁹

2.1.6. Taş-Kaya ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

Akçadağ yöresinde taş-kaya, tepe, dağ kültü ile ilgili çok bilgi tespit edilememiştir. Yörede Kozluca köyünün karşısında kutsal kabul edilen ve ismi “Kutsal Tepe” olarak bilinen mevki kutsal kabul edilir. Tepede mezar ya da ağaç gibi herhangi bir şey yoktur. Her türlü dilek, vücutta bulunan herhangi bir rahatsızlık ağrı sızı için bu tepeye çıkılır ve tepede gezilmektedir. Bu şekilde şikâyetlerinden kurtulacaklarına ve dileklerinin kabul edileceğine inanılmaktadır.¹⁷⁰

2.1.6.1. Taş-Kaya ile ilgili İnanç ve Uygulamaların Değerlendirilmesi

Eski Türk inancında yer alan kültürlerden biri de taş-kaya, mağara ve dağ kültürüdür. Dağlar göklere uzanışı ile yüceliği ve ululuğu temsil etmiş, Tanrı’ya daha yakın olunacağı için duaların daha çabuk işitilip buna bağlı olarak da daha çabuk kabul edileceğini düşünülmektedir.¹⁷¹ Bundan dolayı dünya tarihine bakıldığında hemen her ülkenin kutsal kabul ettiği bir dağı veya tepesi olmuştur. VI. ve VII. Yüzyıllarda Tunguzlar ve Mançular dağı kutsal saymış ve bu dağdan geldiklerine inanıyorlardı. Mançulara göre bu dağ beyaz elbiseli tanrıçanın konaklama yeri idi ve üzerindeki bitkiler, ağaçlar, hayvanların hepsi dokunulmazdı.¹⁷² Türklerde taşlarla ilgili en önemli kült mezar başlarına bırakılan “balbal”lardır. Balbal, kahraman kişinin hayatında öldürdüğü kimseleri temsil etmekteydi. Eğer öldürdüğü kişi önemli şahıssa balbal taşına ismi de yazılmaktaydı.¹⁷³ Türklerin dini ve kültürel hayatında taş kültü adı altında görülen bir diğer değerli taş ise “bengü” yani sonsuzluk taşıdır. Türkler ölen kağanları ve devlet adamları için yaptırıkları mezar anıtlarındaki barkların önünde bir kaplumbağa heykeli üzerine

¹⁶⁹ Güngör - Köylü, *Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar*, 64.

¹⁷⁰ Oymak, *Malatya Ziyaret Kültürü ve Ziyaret Yerleri*, 201.

¹⁷¹ Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* (İstanbul: Kabalacı Yayıncılık, 1994), 124.

¹⁷² Ahmet Yaşar Ocak, *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983), 73.

¹⁷³ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 191; Emel Esin, *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu* (İstanbul: Kabalacı Yayıncılık, 2006), 109.

diktikleri yazıtta ölen kişi ve onun dönemi ile ilgili bilgiler ve çeşitli öğütler yer alırdı. Bu şekilde bu sözlerin sonsuza kadar kalacağına inanıldığından dolayı bu taşlara “bengü taşı” demişlerdir. Bunlardan en çok bilineni Bilge Kağan, Kül Tiğın ve Vezir Bilge Tonyukuk adına dikilmiş olan yazıtlardır.¹⁷⁴ Taşın koruyucu ve kurtarıcı özelliğini Türklerde ilk yazılı metinlerinden itibaren görmekteyiz. Uygur Türklerine ait olan Yaratılış ve Türeyiş destanında geçen ifadeye göre suda boğulmak üzereyken Tanrı’dan yardım dileyen er kişinin yardımına Tanrı bir kaya çıkarır ve er kişi bu kayanın üzerine çıkarak ölümden kurtulur.¹⁷⁵ Taşlarla ilgili kutsallık anlayışı diğer dinlerde karşımıza çıkmaktadır. İslam öncesi Cahiliye döneminde Arapların taştan yaptıkları putlara tapmaktaydılar.¹⁷⁶ Hz. Yakup taş üzerinde uyurken rüya görüyor. Taş üzerine zeytinyağı döküp orayı kutsal ilan etmiş ve Allah ile anlaşma yapmıştır.¹⁷⁷ İslam dininde Haceru’l Esved’in¹⁷⁸ kutsallığı taşlarla ilgili verebileceğimiz bir başka örnektir.

2.2. Ziyaret Kültürü ve Ziyaret Yerleri

2.2.1. Kavram Olarak Ziyaret ve Ziyaret Yerleri

Ziyaret kelimesini açıklamaya geçmeden önce konunun daha rahat anlaşılabilmesi için öncelikle kutsal ve kutsal mekân kavramlarına değinmekte fayda görmekteyiz. Gerek ilahi gerekse ilkel dinlerin nerdeyse tamamında kutsal ve kutsal olmayan hemen fark edilmektedir. Kutsalın dinde önemli bir yere sahip olduğu ve tanrı düşüncesinden daha eski bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Budizm gibi dinlerde bir tanrıya gerek duyulmamışken kutsal düşüncesinin önemli bir yere sahiptir.¹⁷⁹

İngilizcede kutsal “sacred veya holy” olarak Latince’de ise “sanctum” ile ifade edilmektedir. İnsanlar tarafından kutsal kabul edilen objeler “sacred” ile Tanrı tarafından kutsal ilan edilenler ise “holy” olarak ifade edilmektedir. “Sanctum” ile ifade edilen durumlar bireylerin davranışları ile ilgilidir. Buna bağlı olarak “aziz, eren, veli “ ile ifade edilen kelime “Saint” de “sanctum” kelimesinden türetilmiştir. Bu sebeple Hristiyanlıkta

---

¹⁷⁴ Hakkı Acun, “Taş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2011), 143

¹⁷⁵ M. Necati Sepetçioğlu, *Yaratılış ve Türeyiş – Türk Destanı* (İstanbul: Berikan Yayınevi, 2010), 22.

¹⁷⁶ Nebi Bozkurt, “Taş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2011), 141.

¹⁷⁷ Tekvin, 28/10-22;35/14.

¹⁷⁸ Acun, “Taş”, 143.

¹⁷⁹ Ahmet Güç, “Dinlerde Kutsallık Anlayışı” (Sempozyum, 08 Kasım 1996), 202.

kutsalla bağdaştırılan birçok mekân azizler ile bağlantılıdır. Eski Ahit'te kutsal kelimesine karşılık olarak “godos” veya “godes”, Yeni Ahit'te ise “hogies” ve Kur'an'da “kuddüs, mukaddes, harem, bareke, mübarek” kelimeleri kullanılmıştır.¹⁸⁰

Türkçede “birini veya bir yeri görmeye gitmek, gezmek” manasında kullanılan ziyaret kelimesi Arapça “ziyaret” kelimesinden dilimize geçmiştir. Bu kökle alakalı “zevr” sözcüğü de ziyaret etmek, ziyaret eden anlamında kullanılmaktadır. ‘ziyaret eden sözcüğü için “zair” sözcüğü daha sık kullanılmaktadır. “Zuvar” ile “mezar” sözcükleri birini görmeye gitme anlamında kullanılmakla birlikte, mezar Türkçede “kabir” kelimesi olarak kullanılmaktadır.¹⁸¹

Süleyman Uludağ'ın tanımıyla ziyaret; mübarek ve kutsal olduğuna inanılan ermişlere ait kabir ve türbelerin ziyaret edilmesi, buralarda dua ve ibadet edilmesi, kurban kesilmesi anlamına gelir. Ziyaret edilen yere “ziyaretgâh”, ziyaret edenlere de “zâir” (zuvvâr) denir.¹⁸² Ziyaret, dini, sosyal ve kültürel başta olmak üzere çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Ziyaret fenomen olarak onlarda bulunduğu inanılan kutsiyet sebebiyle, kutsalın bir tür tezahür ve yaşanış biçimidir.¹⁸³

Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sav) hayatına baktığımızda kabir ziyaretleri ile ilgili iki farklı uygulama karşımıza çıkmaktadır. Bunların birincisi kabir ziyaretini kadın ve erkek herkese yasaklaması, “yanakları yumruklamak, elbiselerini yırtmak ve ağıt yakarak ağlamak...”¹⁸⁴ gibi İslam'a uygun olmayan davranışların terk edilmesi, mezarda yatan kimseye ibadet edilmesinin bırakılması için bir dönem kabir ziyareti yasaklanmıştır. Müslümanların bunların cahiliye âdeti olduğunu fark edip yaptıkları yanlıştan dönünce ise Peygamber kabir ziyaretlerinin ahireti hatırlattığı için¹⁸⁵ ziyarete müsaade etmiştir.

Burada ifade etmeye çalıştığımız ziyaret kavramı, normal mezar ziyaretlerinden farklıdır. Çünkü söz konusu ziyaretten amaç, yatır, türbe, tekke, dede mezarı, evliya, eren, ermiş, sofı, şeyh, dede, baba, şehit gibi çeşitli isim ve sıfatlarla adlandırılan; manevi güç

¹⁸⁰ Everett F. Harrison, *Bakers Dictionary Of Theology* (Usa, Michigan, 1988), 269-270; Güç, “Dinlerde Kutsallık Anlayışı”, 337-340.

¹⁸¹ M. Yaşar Kandemir, “Ziyaret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1993), 620.

¹⁸² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalacı Yayıncılık, 1991), 66.

¹⁸³ Günay vd., *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, 104.

¹⁸⁴ Buhari, Cenaiz: 19.

¹⁸⁵ Müslüm, Cenaiz: 106; Ebu Davud, Cenaiz:77-102

ve becerileri olduğuna inanılan kimselerin yattıkları kabul edilen yerlere dilek, hacet ve istekler için edilen ziyaretler ve bu alanda oluşmuş bulunan inanç ve pratiklerdir.¹⁸⁶ Bu yerleri diğerlerinden ayıran özellik ise olağanüstü güçleridir. Olağanüstü güçlere efsaneler, menkıbeler de eklenince tam bir cazibe merkezi haline gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Bir bakıma kutsalın bu mekânlarda tezahür ettiğine inanmaktır. Bu kutsallık hem insanları cezbetmiş hem de onlardan korunma ihtiyacı hissetmelerine sebep olmuştur. Kutsalın tezahür ettiği yere ulaşmak kutsala da ulaşmak demektir. Dolayısıyla sadece istek ve arzular için gidilmez. Bazen sadece dua etmek bazen ise psikolojik rahatlama bazen de kutsala yakın olma ihtiyacıyla da ziyaret edilmektedir. Ziyarete beklenen faydanın görülmesi için, ziyaret edilen yerin durumuna göre bir bakıma onunla iletişime geçebilmek için bir takım ritüeller yapılmalıdır. Dua etmek, adakta bulunmak, ağaçlara çaput bağlamak, ziyaret mekânında bir müddet uyumak, yanında götürdüğü yiyeceği orda bulunanlara dağıtmak, suyu varsa içmek veya duruma göre o suyla banyo yapmak, namaz kılmak, Kur'an okumak, mezar veya türbenin etrafında belli sayıda dönmek, yılın belli zamanlarında ziyarete gitmek, doğacak çocuğa mezarda yatan kimsenin adını koymak, kutsal kabul edilen suyun içine bozuk para atmak, türbenin anahtarı ile konuşamayan çocuğun ağzına koyup kapı kilidini açar gibi çevirmeye çalışmak kutsalla iletişime geçebilmek için yapılan bazı pratikleridir. Bütün bu pratikler yapılırken fayda görebilmek için oranın adap ve usullerine uyulması gerektiğine, uyulmadığı takdirde herhangi bir fayda göremeyeceği gibi zarara da uğrayabilir. Ziyaret yerlerinde her ne kadar kadınlar ön plandaymış gibi gözükse de erkeklerinde oldukça aktif olduğu bilinmektedir.

Ziyaret kelimesi yerine adak veya adak yerleri ifadeleri kullanıldığı için bu kelimelere de kısaca değinmekte fayda görmekteyiz. Adak; kutsal tanınan bir şahsa, bir şeye, herhangi bir dileğin olması için adı söylenilerek yapılan nezir ve nezir edilen nesnedir. Pratikte ise adak, Tanrı'ya, kutsal kabul edilen bir şahsa, bir yere (ağaç, su, taş, kuyu, tekke vb.) bir şeye herhangi bir dileğinin olması, yerine getirilmesi şartıyla adı bildirilerek yapılan şartlı bir vaat, şartlı bir söz, bazen şartlı, bazen peşin (mum yakma,

---

¹⁸⁶ Günay vd., *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, 10.

tuz serpme vb.) bir ant olarak, ferden veya toplulukça yapılan bazı hallerde de (gün dönümü zamanında) temini için yapılan bir hareket, bir davranış veya dua demektir.¹⁸⁷

Kutsalın kaynağına baktığımızda iki çeşit kutsallık karşımıza çıkmaktadır. Birincisi Allah tarafından kutsal olduğu belirtilen mekânlar (Hac, Beytül Harem, Hacerul Esved, Beytül Makdüs) ikincisi ise insanlar tarafından kutsallık atfedilen mekânlar. Allah tarafından kutsallık verilen mekânlarda herhangi bir tapınma söz konusu değilken sadece kutsalla daha yakın olmak amaçlanmıştır. İnsanların kutsallık atfettikleri mekânlarda tapınma veya tanrıya daha yakın olmak için aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Akçadağ ve çevresinde veli yahut da iyi bir kimse olduğuna inanılan zatlardan ötürü ziyaret fenomeni önemli kabul edilen halk inanışlarındandır. Yörede otuz civarı türbe olarak bilinen ziyaret yerleri vardır. Ancak biz bu çalışmamızda halk arasında en çok bilinen ve en çok ziyaret edilen yerlerden bazılarına değinmeye çalışacağız.

2.2.1.1. Budela Baba

Budela veya Budala Baba olarak bilinen türbe Akçadağ ilçesine bağlı Güzyurdu ve Mihmanlı köyleri arasında bulunan bir düzlüktedir. İsmi Arapça “abdal” kelimesinden aldığı ancak zamanla halk arasında Budela’ya dönüştüğü rivayetler arasındadır.¹⁸⁸

Türbe betondan yapılmış, kare bir yapıdan oluşan üstü örtülüdür. Kimin yattığı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Genellikle çocuk sahibi olmak isteyenler, psikolojik rahatsızlıkları olanlar ve çeşitli dilekleri olanların ziyaret ettikleri bir mekândır. Ziyaretçiler genelde Fatiha okuyarak başlayıp mezarın çevresinde dönüp taşına yüzünü sürerler. Getirilen hastalar şifa bulması içinde burada bir müddet uyutmaya çalışırlar (KK:25, KK:34). Ayrıca yöre halkı yağmur duasını bu türbede yapmaktadır. Burada yaşayan halk geceleri türbenin etrafında bir ışık yanığını, türbede yatan zatın geceleri kalkıp abdest alıp namaz kıldığını ve sıkıntısı olan kimselerin yanına yardım etmek için gittiğini anlatırlar.¹⁸⁹ Dilekleri kabul edilenler bir koyun veya keçi getirip türbenin yanında kurban olarak keserler (KK: 27, KK: 46).

¹⁸⁷ Hikmet Tanyu, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967), 8-9.

¹⁸⁸ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 407.

¹⁸⁹ Oymak, *Malatya Ziyaret Kültürü ve Ziyaret Yerleri*, 64.

2.2.1.2. Terzi Koca (Terzi Baba)

Akçadağ Ören kasabasında dere kenarında taşlardan yapılmış bir türbedir. Türbe içerisinde Terzi Baba'ya ait mezar olduğuna inanılmaktadır. Özellikle Alevi inancına sahip vatandaşlarımızın ziyaret ettiği bir mekândır. Genellikle bedensel rahatsızlıklara sahip olanların ve çocuk sahibi olmak isteyenlerin ziyaret ettiği bir türbedir. Kurban olarak koyun, keçi, horoz kesilmektedir (KK: 26; KK: 55).

Terzi Baba'nın Horosan erenlerinden olduğu söylenmektedir. Rivayete göre ihtiyar bir terzi olan bu şahıs Rışvan denilen aşiretin köylerinden geçerken askerleri öldürdüğü ve ardından köyü talan ederler. Terzi Baba'yı da yakaladıklarında mesleğinin terzi olduğunu öğrenince Rışvan Beyi makas kullanmadan, iğneyle dikmeden bir palto dikmesini ister. Üç gün sonra palto hazır olmayınca ceza vermeye karar verir. Terzi Baba'ya ceza vereceği sırada Rışvan Beyinin gözleri kör olur. Yaptığı hatayı fark eder. Terzi Baba kimseye daha fazla zarar vermeden köylerini terk temek şartıyla kendisine dua edeceğini ve tek gözünün açılacağını söyler. Anlaşmayı kabul eden Rışvan Bey'in duadan sonar tek gözü açılır, özür dileyerek askerlerini toplayıp köyü terk eder.¹⁹⁰

2.2.1.3. Şeyh Hacı Ali Kara

Şeyh Ali Kara 1900 yılında Akçadağ'ın Örüşkü köyünde dünyaya gelmiş ve 29 Nisan 1971 doğduğu köyde dünya hayatına veda etmiştir. Mezarının üstüne yapılan türbe ve yapılan çevre düzenlemeleri ile ziyarete gelenlerin her türlü ihtiyacını karşılayabilecek donanımlı bir yapıdır. Şeyh Ali Efendi'nin ailesi ibadete düşkünlüğü ile bilinen, çevresi tarafından saygı duyulan bir ailedir. Böyle bir ailede yetişen Şeyh Ali Efendi cehaletle mücadele etmiş, haksızlıklar karşısında durmuş, etrafında toplanan insanları eğitmek için çaba sarf etmiştir (KK: 30; KK: 32; KK: 79).

Şeyh'in türbesine her türlü rahatsızlığı olanlar gelmekle birlikte özellikle çocuk sahibi olmak isteyenler, çocukları olup fakat yaşamayanlar, çocukları hasta olanların ziyaret ettikleri bir türbedir. Buraya gelenler dileklerinin gerçekleşmesi ve hacetlerinin giderilmesi için Fatiha okurlar, iki rekât namaz kılıp adaklarda bulunurlar. Duaları gerçekleşince de gelip burada kurbanlarını kesip etiyle de yemek yapıp o vakit orda

---

¹⁹⁰ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 412.

bulunan kimselere ikram edilir. Bunun dışında türbede her gün etli Akçadağ Pilavı pişirilmekte ve ziyarete gelenlere ikram edilmektedir (KK: 14; KK: 33).

Şeyh'in ölüm yıl dönümlerinde çeşitli yerlerden gelen binlerce ziyaretçi tarafından ziyaret edilir. Bu günlerde yüzlerce kurban kesilip misafirlere çeşitli yemekler yapılarak ikramlarda bulunulur (KK: 45, KK: 54; KK: 60).

2.2.1.4. Diken Dede (Tiken Dede)

Akçadağ Kotan gölü Mahallesi'nde yer alan bir türbedir. Kabrin bulunduğu yer önceleri dikenlerin arasında kaldığı için ismini buradan alındığı rivayet edilmektedir. Mezarda yatan zat hakkında kesin bilgi yoktur. Ziyaret kayısı bahçelerinin arasında büyük taşlarla etrafı kapatılmış, yerden tahminen bir metre kadar yükseklikte ortası toprak olan bir kabirdir.¹⁹¹

Buraya gelenler romatizmal rahatsızlıklar ve sinir hastalıkları için gelmektedir. Bununla beraber çocuk sahibi olmak isteyenler de ziyaret etmektedirler.

Bu türbeye gelenler çevrede bulunan ağaçlara ki bu ağaçlar genelde kayısı ağacıdır bez parçası bağlayıp kenarlarında bulunan taşların arasına sıkıştırırlar. Çocuk sahibi olmak isteyenler bu bez parçalarına çocuk şekli vererek mezarın etrafında bulunan taşların arasına sıkıştırırlar. Buraya getirilen hastaların ise kısa bir süre de olsa mezarın çevresinde uyumaları sağlanır ve mezar toprağından bir parça yedirilir. Ziyarete gelenler evlerine dönerken yanlarında bir miktar toprak götürürler. Ayrıca mum yakma, taş yapıştırma, mezar taşlarına isteklerini belirten yazılar yazmaları, mezarın etrafında beş veya yedi kez dönmeleri de yapılan uygulamalardır. Duaları kabul olanlar ya da sıkıntılılarından kurtulanlar buraya gelerek kurban keserler ya da "çırıttik köfte"¹⁹² denilen yöreye has olan köfte yapılarak burada yenilir ve orada bulunanlara ikram edilir. Bundan dolayı "çırıttik köfte" ziyaret köftesi olarak da bilinir (KK; 38, KK: 41; KK: 48).

2.2.1.5. Gal Hasik Türbesi

Akçadağ Taşevler köyü ile Darende'ye bağlı Yenipınar köyü arasında bulunan taşlardan yapılmış bir yapıdır. Rivayetlere göre Gal Hasik köylüler için bir değirmen yapamaya karar verir ancak karşısına çok büyük bir kaya çıkar. Bütün çabasına rağmen

¹⁹¹ Oymak, *Malatya Ziyaret Kültürü ve Ziyaret Yerleri*, 57.

¹⁹² Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 408.

kayayı yerinden kıpırdatamaz. Bir gece rüyasında tekrar kazmasını ve kayanın ortasından büyük bir çukur çıkacağını, suyu bu kayanın ortasından geçirip değirmeni tamamlamasını söylerler. Bunun üzerine rüyasında söylenenleri yapar ve değirmeni faaliyete geçirmeyi başarır. Halkın büyük bir ihtiyacını giderdiği için halkın sevgisine mazhar olmuş bir zattır.¹⁹³ Yöre halkı her türlü istek ve hastalıklar için ziyaret etmektedirler (KK: 13; KK: 35; KK: 43).

2.2.1.6. Dur Abdal

Bu türbe Akçadağ'a bağlı Doğanlar köyü civarındadır. Türbe taşlarla örülmüş üstü toprakla kapatılmıştır. Türbenin yakınında herhangi bir ağaç, ev, su kaynağı yoktur. Mezarda yatan zat hakkında kesin bilgi yoktur. Halk İslam ordusunda şerefli bir asker olduğunu ve Romalılar tarafından şehit edildiğini anlatır (KK: 44; KK: 58).

Türbeye gelenler zatın ruhuna Fatiha okuyarak başlarlar. Devamında dua edip isteklerini belirtirler, türbenin etrafında dönerek dua ederler. Ayrıca türbenin etrafında bulunan taş parçalarını vücutlarında ağrıyan yerlerine sürerek ağrılarından kurtulacaklarına inanırlar. Yağmur duası için yöre halkı bu türbeyi ziyaret etmektedir. Ziyaretçiler su getirip kabre dökerek etrafında döner ve dua ederler (KK: 35; KK: 58; KK: 68).

2.2.1.7. Sultan Yusuf (Hacı Yusuf)

Akçadağ ilçesi Aksaray köyü civarında bulunmaktadır. Türbe kerpiçten yapılmış eski bir köy evini andırmaktadır. Türbe iki bölümden oluşur. İlk bölümde sekiz adet mezar ikinci kısımda ise Sultan Yusuf'un kabri yer almaktadır. Ayrıca dilek çaputlarının bağlanması için bir direk yer almaktadır. Ev şeklide döşenmiş olan türbe gelen hasta kimselerin uyutulması için döşek ve yorgan da mevcuttur. Türbenin arka tarafında bir çeşme bulunmaktadır. Sultan Yusuf'un kabrinin üzeri yeşil örtü ve Türk bayrağı ile sarıdır. Türbenin ilerisinde yaklaşık ton ağırlığında olduğu tahmine edilen bir kaya ve yakınında bir oyuk mevcuttur. Bu taşın kenarında bulunan el izinin Sultan Yusuf'a ait olduğu rivayet edilmektedir.¹⁹⁴

¹⁹³ Ali Helvacı vd., *Malatyalı Gönül Sultanları* (Ankara: 1991), 47.

¹⁹⁴ Demir, *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*, 58-61.

Türbe her daim ziyaretçilere açıktır. Genellikle Perşembe ve Pazar günleri ziyaret edildiği bilinmektedir. Ziyaretin temizliği ve bakımı bir aile tarafından yapılmaktadır. Gelen ziyaretçiler de emeklerinin karşılığı olarak para, yiyecek gibi hediyeler bırakırlar. Türbeye her türlü istek için gelinmekle beraber çocuğu olmayanlar, çocuk sahibi oldukları halde çocukları fazla yaşamayanlar, ruhsal sıkıntıları olanlar ziyaret etmektedir. Türbe ziyareti sonrası çocuk sahibi olanlar doğan çocuk erkek ise Yusuf, kız ise Sultan ismini koymaktadır.

Bu türbeye gelen ziyaretçiler türbede dua ederler, mezarların üzerinde mum yakarlar, yeşil örtü, seccade gibi bir takım eşyalar bırakırlar. Ayrıca ziyaret sırasında mezarı öperler, mezarların üzerinde bulunan taşları ağrıyan bölgelerine sürerler, türbede bulunan büyük taneleri olan tespihi yine vücutlarının ağrıyan bölgelerine sürerler. Dilek dileyenler duvarlara ve muhtelif yerlere dileklerini ifade eden yazılar yazarlar, ziyaret esnasında namaz kılarlar. Kabrin yanındaki oyuğa el uzatıp toprak almaya çalışırlar, aldıkları bu toprağın bir kısmını yerken kalan kısmını da evlerine götürürler. Ziyarete koyun, keçi, horoz gibi hayvanları kurban olarak kesip eti ile yemek yaparak orda bulunanlara ikram ederken kendileri de yerler (KK: 76; KK: 77; KK: 79).

2.2.1.8. Ortegaze (Hayrullah Ziyareti)

Sarihacı köyünün üst tarafında bulunan ziyaret yeridir. Üç asker görevi gereği başka bir köye giderken ağır kış şartları nedeniyle hastalanıp burada vefat eder, vefat ettiği yere de defnedildiğine inanılır. Diğer iki askerin ise biri Kol köyünde bulunan Haydar Baba ile diğeri de Yenipınar köyünde yakınlarında bulunan Pir Hüseyin olduğuna inanılmaktadır. Ortagazi olarak da bilinen ziyaret yeri köy mezarlığını da içine alan büyük bir alana sahiptir. Ziyarete gelenlerin kullanabileceği her tür eşya mevcuttur. Alevi ve Sünni vatandaşlarımız tarafından burası kutsal bir mekân olarak kabul edilir ve buna bağlı olarak ziyaret edilmektedir. Özellikle ilkbahar mevsiminde mevlit okutulur, şehir dışından gelenlerle katılım geniş çaplı olmaktadır (KK: 70; KK: 72; KK: 76).

2.2.2. Ziyaret Yerleri ile İlgili Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi

İslam'ı kabul eden Türkler eski inanışlarına İslam figürleri ekleyerek inanışlarını devam ettirmişlerdir. Devam eden bu inanışlardan biri de ziyaret yerleridir. Sadece Türk

kültüründe olmayan ziyaret diğer dinlere inanan insanlar arasında da farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Ziyaret amacıyla gidilen türbeler “Orhun Kitabelerinde” “bark” adıyla görmekteyiz.¹⁹⁵ Türklerde devlet büyüklerine ve yüce kimseler için yapılan barkların duvarlarına bu insanların katıldıkları savaşlar resmedilmiştir. Ayrıca kabrin ya da mezarın çevresine taşlar yığılmış, balballar dikilmiştir.¹⁹⁶ Türbe ziyaretlerini “atalar kültü” ile bağlantısı olduğu da bilinmektedir. Tapınma şeklinden ziyade ataların ruhuna saygı göstermek, zor zamanlarda onların yardım edeceğine inanmak şeklinde algılamak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.¹⁹⁷ Bu inanç sayesinde zor durumda kaldığı vakit atalarının ruhunun yardıma geleceğine ve kendilerini içinde buldukları zor durumdan kurtaracaklarına inanmaktadırlar. Bundan dolayı Asya Hunlarının mayıs aylarında atalarının ruhları için kurban kesmeleri, Tabgaçların da atalarının mezarlarını ziyaret ettikleri ve onların ruhları için kurban sunumunda buldukları rivayet edilir.¹⁹⁸ Türklerin İslamlaşması ile birlikte atalar kültünü mezar, türbe ziyareti şekline dönüştürmüşlerdir. İslami kimlik verilen atalar kültü anlatılan rivayetlerle daha da zenginleştirilmiş ve ziyaret kültürü olarak günümüze kadar ulaştırılmıştır.¹⁹⁹ Ziyaret kültürünün oluşmasının bir başka sebebi olarak şunu da söylemek mümkündür; Türklerin Anadolu’ya yerleşme süreci 1071 Malazgirt Zaferi ile başlamış devamındaki süreçte hızlı bir şekilde İslam kültürü yerleşmiştir. İşte bu süre zarfında Anadolu’nun İslamiyet’i kabul etmesinde etkisi olan tarikat liderleri ile ve erenler de içinde yer aldığı Doğu Anadolu bölgesini bir geçiş yolu olarak kullanıp, yöre halkıyla etkileşim kurmuşlardır. Liderlerin kabul ettiği inanış ve değerleri, bölgede veli ve ziyaret kültürünü etkilemiştir.²⁰⁰

İnsanlar tarafından kutsiyet atfedilen ve kutsal mekânlar olarak kabul edilen ziyaret yerleri, her zaman kendilerinde maddi ve manevi güçlerin olduğuna inanılan ve bundan dolayı birtakım faydalar umularak ziyaret edilen mekânlar olarak kabul edilir. Velilerin sağlıklarında gösterdikleri kerametler, öldükten sonra da kabirlerinde yahut kendilerinden geriye kalan eşyalarda devam eder; hatta çevrelerindeki ağaçlara, taşlara,

---

¹⁹⁵ Talat Tekin, *Orhun Yazıtları* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010), (KT G12/ KT K13/BK D32), 22-62.

¹⁹⁶ Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*, 53; Tekin, *Orhun Yazıtları*, (KT D16/ KT D25), 28-30.

¹⁹⁷ Yusuf Ziya Yörükkan, *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm* (Ankara: Ötüken Neşriyat, 2005), 32.

¹⁹⁸ Ünver - Güngör, *Türklerin Dini Tarihi*, 6.

¹⁹⁹ Güngör - Köylü, *Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar*, 114,

²⁰⁰ M. Cengiz Yıldız, “Bir İnanç Merkezi Olarak Eğil” (Bildiri, 2004), Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri, Türksev Yayınları, 372.

dağlara, tepelere dahi sirayet edebilir. Kerametler artıp yaygınlaştıkça halkın onlara olan rağbeti de artmaktadır.²⁰¹

---

²⁰¹ Günay vd., *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, 87.

SONUÇ

Yaratılışından itibaren “dindar” bir kimliğe sahip olan insanoğlu hayatı boyunca bir şeylere inanma güdüsüyle yaşar. Dolayısıyla onun bu dini kimliği, yaşadığı dini ve kültürel çevreye ve karşılaştığı bir kısım olaylara göre şekillenir. İnsanların ortak coğrafyada benzer şartlar altında sahip olduğu bu kimlik toplumsal kimliğin de bir yansımasıdır. Bu toplumsal kimliğin en önemli payelerinden biri de dindir. Bu da göstermektedir ki uzun tarihsel tecrübelerin sonucu oluşan toplumun dini ve kültürel yapısına esas şeklini veren şey toplumların sahip olduğu inanç şekilleridir. Türklerin İslamlıktan önce getirdiği bir kısım inanç ve kültür unsurlarını İslami bir kisveye büründürmesi neticesinde oluşan halk inanışları insanların hayatında oldukça önemli bir etkiye sahip olmuştur. Dolayısıyla Anadolu halkının dini ve kültürel yapısının şekillenmesi İslam öncesi Türk topluluklarının sahip olduğu inançların İslami kalıplara sokularak yeni bir hüviyet kazanmasıyla oluşmuştur.

Anadolu'nun eski yerleşim yerlerinden biri olan Akçadağ, Malatya şehrine bağlı bir ilçe olup, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve ev sahipliği yaptığı medeniyelerin dini ve kültürel yapılarıyla karşılıklı etkileşimde bulunmuştur. Bu etkileşimin sonucu olarak din ve gelenek adı altında bir takım uygulamalar geliştirerek hayatını sürdürmüştür. Uzun tarihsel süreci içerisinde Akçadağ ilçesinin Türk topluluklarının hâkimiyet sahasında yer almasının bir sonucu olarak halk inanışlarının büyük çoğunluğunun geleneksel Türk kültürü ve inanç yapısıyla benzeştiği görülür.

Akçadağ ve yöresinde doğumla ilgili inanışların ilk izlerini eski Türklerde de görmekteyiz. Yörede çocuk bereket olarak görülmekte hatta kısır olan kadına yer öptürülerek bereketin sembolü olarak kabul edilen toprak temas ettirilip kısırlığın giderilmesi ümit edilmektedir. Eski Türklerde de çocuk sahibi olamayan ailelere gerekli itibar gösterilmediği gibi bu ailelerin çocuğu olan ailelerden farklı çadırlarda konaklatılmıştır. Yine Akçadağ ilçesinde çocuk sahibi olmak için ziyaretlere gidilmesi uygulamalarını eski Türk topluluklarında da görmekteyiz. Eski Türklerde çocuk sahibi olmak için bir kısım mezarların ziyaret edilmesi, elmalı yerlerde yuvalanma ve kutsal pınarların yanında geceleme uygulamaları bunun en güzel örnekleridir. İlçede doğum sonrası plasenta ve eşin kutsal kabul edilip temiz yere gömülmesi geleneği benzer şekilde

Orta Asya Türk geleneğinde de mevcuttu. Akçadağ yöresinde doğum yapan kadının kendini ve çocuğu kötü ruhların etkisinden korumak inancıyla kırk gün süreyle her türlü sosyal ve kültürel aktivitelerden sınırlaması inancını geleneksel Türk inanışlarında da görmekteyiz. Türkler de “albastı” veya “alkarası” adı verilen kötü ruhların etkisinden korunmak amacıyla bir kısım inanışları sergilemişlerdir.

Akçadağ yöresinde evlilikle ilgili inanış ve uygulamaların büyük oranda geleneksel Türk kültürüyle benzerlik gösterdiği görülür. Mesela Akçadağ ilçesinde kız isteme, şerbet günü (galın), düğün ve nişan gibi eğlencelere eski Türklerde özellikle de Oğuzlarda rastlamaktayız. Hatta Akçadağ yöresindeki başlık parası uygulaması Oğuzlarda “kalın parası” adı altında görülmektedir. Evlilik sonrası gelinin aile büyüklerine bir süre gelinlik etme uygulamasını da eski Türklerde açık bir şekilde görmekteyiz. Yine sağdıçlık uygulaması, Oğuz Türklerinden günümüze kadar evlilik adetlerindedir. Gelinin damat evine getirdiği çeyiz de Orta Asya Türklerinde “koşantı” adı altında karşımıza çıkmaktadır.

Akçadağ yöresinde ölümle ilgili inanışlar İslami usullere göre yapılsa da bu uygulamaların bir kısmını eski Türklerde de görmekteyiz. Akçadağ yöresinde ölen kişinin ardından acı ve üzüntüsünü gösteren gelenek ve göreneklere eski Türklerde “yuğ törenleri” adı altında rastlamaktayız. Nitekim Türklerde de cenazelerinin ardından ağlandığı ve adeta bir yas havasının hâkim olduğu görülmektedir. Akçadağ yöresinde İslami usullere uygun olarak cenazenin kefenlenip gömülmesi olayını ritüel farkları olsa da Türklerde de görmekteyiz.

Akçadağ ve çevresinde tabiat ile ilgili inanış ve uygulamalarda geleneksel Türk dinindeki yer-su kültü çerçevesinde inanç ve uygulamaların etkisi görülmektedir. Bölgede özellikle ziyaret amacıyla gidilen türbeler, Türk kültürü ile ilgili ilk yazılı belgeler olan Orhun kitabelerinde “bark” adı altında zikredilmekte ve Türklerdeki “atalar kültü” arasında doğrudan olmasa da bir kısım benzerlik ve paralelliklerin olduğu bir gerçektir.

Akçadağ’da sosyal yaşamın hemen her aşamasında dini inanç ve uygulamaların etkileri bulunmaktadır. Doğum öncesinden ölüm sonrasına kadar sosyal yaşamın her alanında kutsala karakteristik bir özellik verildiği, bu özelliklerin toplum içerisinde inanç

ve uygulamaları şekillendirdiği görölmüştür. Özellikle birçok inanış ve uygulamanın temelinde “Eski Türk Dini” ne dair inanç, pratik ve uygulamaların varlığını görmekteyiz.

KAYNAKÇA

1. KAYNAK ESERLER

Abu'l Farac, Gregory. *Abu'l Farac Tarihi*. çev. Ömer Rıza Doğrul. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

Abu'l farac, Gregory. *Abu'l Farac Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

Acıpayamlı, Orhan. *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1974.

Acun, Hakkı. "Taş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2011.

Ahmed B.Mahmud. *Selçuknâme*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2011.

Akman, Eyüp. "Türk ve Dünya Kültüründeki Su Kültü Üzerine Düşünceler" 10/1 (2002), 1-10.

Alptekin, Coşkun. "Türkiye Selçukluları" 7 (1992).

Andreasyan, Hrant D. vd. *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi(952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli(1136-1162)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019.

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı. *Geçmişten Günümüze Malatya Uluslararası Sempozyumu : Kent, Kültür, Kimlik*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 2017.

Ateş, Osman. *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*. Ankara: Beyan Yayınları, 1996.

Başçetin Çelik, Ayşe. *Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum Evlenme Ölüm*. Adana: Çukurva Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Bayat, Fuzuli. *Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 7. Basım, 2022.

Bekbabayi, Behruz - Dolati Darabadi, Mina. "Türkler ve Faraslardaki Evlilik Adetlerinde İslam Öncesi İnanç İzleri". Bildiri, Türkoloji, 2016.

- Belâzuri. *Fûtûhu'l-Bûldan*. çev. Mustafa Fayda. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Bozkurt, Nebi. *Hadiste Folklof-Eğlence*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1997.
- Bozkurt, Nebi. "Taş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2011.
- Canan, İbrahim. *Kutub-i Sitte*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.
- Çay, Abdulhaluk. *II. Kılıç Arslan*. Ankara: Kültür ve turizm Bakanlığı, 1987.
- Çelik, Ali. *İslamın Kabul ve Reddettiği Halk İnançları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1995.
- Çetin, Altan. *Memlük Devleti'nin Kuzey Sınırı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2009.
- Çoruhlu, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalacı Yayıncılık, 2011.
- Çulcu, Sami vd. *Malatya İl Yıllığı 1989*. Malatya: Malatya Valiliği, 1989.
- Darkot, Besim. "Malatya". 7/227. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1997.
- Defne, Zeki Ö. *Dede Korkut*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988.
- Delaporte, M. Louis (F). *Malatya*. Paris: E. de Boccard, 1940.
- Demir, Süleyman. *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*. Ankara: DH Basın Yayın, 2016.
- Demirbağ, Hasan - Fırat, Fahrettin. *Medeniyetin Beşiği Malatya*. Malatya: Malatya Kitaplığı, Malatya Valiliği, 2013.
- Demirkent, Işın. *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Arkam Yayınları, 1995.
- Eliade, Mircea. *İmgeler Simgeler*. Ankara: Gece Yayınları, 1992.
- Elibüyük, Mesut. "Geçmişten Günümüze Malatya İli Yerleşmeleri". Malatya, 2009.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet. "Halk İnanışlarına Giriş". *Halk İnanışları El Kitabı*. ed. Durmuş Arık - Ahmet Hikmet Eroğlu. 21. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Erol, Salih. *Pehlivan İbrahim Paşa Vakayi'-nâmesi(Baba Paşa tarihi)*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Anadolu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

- Ertem, Hayri. *Boğazköy Metinlerinde Geçen Coğrafya Adları Dizini*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1973.
- Esin, Emel. *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu*. İstanbul: Kabalacı Yayıncılık, 2006.
- Eyince, Semavi. *İstanbul Yazıları: Semavi Eyice Armağanı*. İstanbul: Turing, 1992.
- Göğebakan, Göknur. "Malatya". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 27/468-473. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2003.
- Göğebakan, Göknur. *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası 1516-1560*. Malatya: Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, 2002.
- Gökalp, Ziya. *Türk Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Toker Yayınları, 1989.
- Grigor, Aknerli. *Okçu Milleti Tarihi*. çev. Hrand D. Andreasyan. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 1954.
- Gumilev, Lev Nikolayeviç. *Eski Türkler*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1999.
- Güç, Ahmet. "Dinlerde Kutsallık Anlayışı". Sempozyum program adı: Dinler Tarihi Araştırmaları-I, Ankara, 08 Kasım 1996.
- Gül, Muammer. *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hakimiyeti*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005.
- Günay, Hacı Mehmet. "Telkin". C. 40. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2011.
- Günay, Ünver vd. *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 1996.
- Günay, Ünver - Güngör, Harun. *Türklerin Dini Tarihi / Başlangıçlarından Günümüze*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007.
- Gündüz, Şinasi. *Sabiiler*. Ankara: Vadi Yayınları, 1999.
- Güngör, Harun. *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*. İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2005.
- Güngör, Harun - Köylü, Bekir. *Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar*. Kayseri: Kimlik Yayınevi, 2017.
- Güngör, Yıldırım vd. *Ansır Mağaraları Envanter ve Fizibilite Çalışma Projesi*. Malatya: Yazihan Köylere Hizmet Götürme Birliği, ts.

- Hamevî, Yakut el-. *Mucemû'l-Büldan*. Beyrut: Dâru İhyâ, 1971.
- Harrison, Everett F. *Bakers Dictionary Of Teology*. Usa, Michigan, 1988.
- Hebraeus, Bar. *Târîh-i muhtasari'd- düvel*. çev. Şerafeddin Yaltkaya. İstanbul: Maarif Matbaası, 1941.
- Helvacı, Ali vd. *Malatyalı Gönül Sultanları*. Ankara: 1991.
- Hild, Friedrich. *Kappadokien : Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos : mit 20 Abbildungen im Text und vier Karten / von Friedrich Hild und Marcell Restle*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1981.
- Honigmann, Ernst. *Bizans Devletinin Doğu sınırı*. çev. Fikret Işıltan. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970.
- İbn Bîbî. *el- Evâmirü'l- 'Alâiyye fi'l- umûri'l- 'Alâiyye*. çev. Mustafa Öztürk. Ankara, 1987.
- İnan, Abdulkadir. *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Altınordu Yayınları, 1976.
- İnan, Abdulkadir. *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.
- İnan, Abdulkadir. *Manas Destanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1972.
- İnan, Abdulkadir. *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarik Kurumu Basımevi, 3. Basım, 1986.
- Kadı Ahmed Gaffârî. *Târîh-i Cihân-ârâ*. ed. Nşr. Mücteba Minovî. Tahran, ts.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Eski Türk Dini*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1991.
- Kalafat, Yaşar. *Anadolu'da Eski Türk İnançının İzleri*. Ankara: Berikan Yayınevi, 1990.
- Kalafat, Yaşar. *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnanışları*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2007.
- Kalafat, Yaşar. *İslamiyet ve Türk İnanışları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Kalânîsî, İbnü'l. *Târîhu Dimaşk*. ed. Nşr. Süheyl Zekkâr. Dimaşk, 1403.
- Kandemir, M. Yaşar. "Ziyaret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 13. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1993.

- Kara, Murat. *XI. ve XIV Yüzyıllarda Anadolu ve Civar Bölgelerde hastalıklar*. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Kazvîni, Kâdî Ahmed Gaffârî. *Târîh-i Cihân-ârâ*. ed. Nşr. Mücteba Mînovî. Tahran, 1343.
- Kesik, Muharrem. “Türkiye Selçukluları ile Dânişmenliler Arasındaki İlişkiler”. *Türkler*. C. 6. Ankara, 2002.
- Khoniates, Niketas. *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*. çev. Fikret Işıktan. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.
- Koca, Selim. *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211- 1220)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.
- Küçük, Abdurrahman - Küçük, Mehmet Alparslan. *Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik-Bektaşılık Dinler Tarihi Açısından Bir Yaklaşım*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2017.
- Malatya Kültür Envanteri*. Malatya: Malatya Büyükşehir Belediyesi, 2021.
- Mélikoff, I. “Dânişmendids”. *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Brill, 24 Nisan 2012. https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/danishmendids-SIM_1690?lang=en
- Metin, Tülay. *Selçuklular Döneminde Malatya*. Malatya: Malatya Kitaplığı Yayınları, 2013.
- Mihail, Süryani. *Süryani Patrik Mihail'in Vekayinamesi II (1042-1195)*. Neşr. Hrant D. Andreasyan. İstanbul: Basılmamış Nüsha, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Kütüphanesi, 1994.
- Nişaburi, Zahiraddin. *Selçukname*. Neşr. İsmailhan Afşar Hamidül Mülk. Tahran: H.Ş., 1332.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983.
- Oğuz, Mevlit. *Malatya Tarihi ve Sosyo Ekonomik Durumu*. İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 2000.

- Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.
- Oymak, İskender. *Malatya Ziyaret Kültürü ve Ziyaret Yerleri*. Malatya: Malatya Kitaplığı Yayınları, 2013.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültür Tarihine Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010.
- Önek, Sedat Veyis. *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, 1979.
- Parlayan, Muharrem. *Tunceli ve Çevresinde Halk İnanışları*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Procopius. *History of the Wars*. çev. H. B. Dewing. MA: Harvard University Press, 1914.
- Ramsay, William Mitchell. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1961.
- Roux, Jean Paul. *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. İstanbul: Kabalacı Yayıncılık, 1994.
- Runciman, Steven. *A History of The Crusades*. Cambridge, 1953.
- Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi-I*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Sakaoğlu, Necdet. *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*. İstanbul: Tarih Vakfı yurt Yayınları, 1998.
- Salih Cinpolat. *Karaçay Halk İnanışları ve Uygulamalarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Sarıçioğlu, Ekrem. *Din Fenomenolojisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2002.
- Selçuk, Ali. *Tahtacılar*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2004.
- Sepetçioğlu, M. Necati. *Yaratılış ve Türeyiş – Türk Destanı*. İstanbul: Berikan Yayınevi, 2010.
- Sevim, Ali. *Ünlü Selçuklu Komutanları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990.

- Solmaz, Sefer. “Dânişmendliler”. *Türkler*. C. 6. Ankara: Teni Türkiye Yayınları, 2002.
- Sturtevant, Edgar H. *Eti Dili Sözlüğü*. çev. Münire Bâkır Çelebi. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1946.
- Şahin, Hüseyin. “Ocak”. C. 33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2007.
- Şeşen, Ramazan. *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. Ankara: Türk Kültürün Araştırma Enstitüsü, 1985.
- Tanyu, Hikmet. *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967.
- Tanyu, Hikmet. *Türklerde Ağaçla İlgili İnançlar, Türk Folkloru Araştırmaları Yılığ* 1975. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1976.
- Tekin, Talat. *Orhun Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010.
- Tezcan, Mahmut. *Ülkemizde Başlık Parası Uygulaması ve Değişme Eğilimleri*. Ankara: Ankara Basımevi, 1977.
- Turan, Osman. *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1973.
- Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1971.
- The Chronicle Theophanes*. çev. Harry Turtledove. Philadelphia, 1982.
- Türkdoğan, Orhan. “Doğu Anadolu’da Ana-Çocuk Bakımı İle İlgili Kültür Kalıpları”. program adı: II. Milletlerarası Türk Folklor Bildirileri, Ankara, 1982.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalacı Yayıncılık, 1991.
- Umar, Bilge. *Türkiye’de Tarihsel Adlar*. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1993.
- Uraz, Murat. *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Mitologya Yayınları, 1992.
- Uyumaz, Emine. *Sultan I. Alâaddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.
- Ünver, Günay - Güngör, Harun. *Türklerin Dini Tarihi*. İstanbul: Berikan Yayınevi, 2007.

Yavuz, Mehmet. “Anadolu Selçukluları Devrinin Arapça Yazan Önde Gelen Müellifleri”
3/2 (2003), 7-21.

Yıldız, M. Cengiz. “Bir İnanç Merkezi Olarak Eğil”. Bildiri program adı: Uluslararası
Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri, Türksev Yayınları, Ankara,
2004.

Yinanç, Mükrimin Halil. *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I: Anadolu'nun Fethi*.
İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1944.

Yörükkan, Yusuf Ziya. *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*. Ankara: Ötüken
Neşriyat, 2005.

“Başbakanlık Osmanlı Arşivi”. Dosya No: 186 Gömlek:5640 İ.MVL, ts.

KATILIMCILAR LİSTESİ

KK:1 A. A., 1963 Keklikpınarı, Serbest Meslek

KK:2 A. A., 1967 Büyükköy, Ev Hanımı

KK:3 A. A., 1976 Akçadağ, Çiftçi

KK:4 A. Ç., 1956 Akçadağ, Emekli

KK:5 A. K., 1942 Akçadağ, Okur Yazar değil

KK:6 A. S., T., 1959 Bahri Köyü, Mühendis

KK:7 B., Ç., 1939 Güzyurdu, Ev hanımı,

KK:8 B., T., 1980 Akçadağ, Ev Hanımı

KK:9 D., K., 1980 Ilıca Köyü, Öğretmen

KK:10 D., K., 1980 Ilıca Köyü, Öğretmen

KK:11 E., K., 1981 Derin boğaz, Ev Hanımı

KK:12 E., P., 1980 Akçadağ, Çiftçi

KK:13 E., T., 1965 Doğanlar Köyü ,Aşçı

KK:14 E., Y., 1947 Yukarı Örüşkü, Ev Hanımı

KK:15 E., Y., 1948 Yukarı Örüşkü, Ev Hanımı
KK:16 F., G., 1980 Kotan gölü, Ev Hanımı
KK:17 F., K., 1945 Güzyurdu, Ev Hanımı
KK:18 F., K., 1948 Keklik Pınarı, Ev Hanımı
KK:19 F., K., 1974 Fatih Köyü, Çiftçi
KK:20 F., Ş., 1981 Doğanlar, Esnaf
KK:21 F., T., 1972 Doğanlar, Çiftçi
KK:22 G., A., 1975 Akçadağ, Ev Hanımı
KK:23 G., F., 1967 Akçadağ, Ev Hanımı
KK:24 G., İ., 1955 Aydınlar Köyü, Ev hanımı
KK:25 G., K., 1968 Aşağı Örüşkü, Ev Hanımı
KK:26 G., K., 1968 Örüşkü, Ev Hanımı
KK:27 H., A., 1980 Kotan Gölü, Serbest Meslek
KK:28 H., K., 1941 Keklik Pınarı, Ev Hanımı
KK:29 H., K., 1957 Ancar, Ev Hanımı
KK:30 H., M., 1977 Bahri, Öğretmen
KK:31 H., Ö., 1961 Akçadağ, Öğretmen
KK:32 H., S., 1964 Akçadağ, Ev hanımı
KK:33 H., S., 1964 Güzyurdu Ev hanımı
KK:34 H., T., 1967 Esenbey, Ev hanımı
KK:35 İ., M., 1949 Ancar, Ev Hanımı
KK:36 İ., A., 1940 Yalınkaya Köyü, Emekli
KK:37 K., A., 1973 Akçadağ, Serbest Meslek
KK:38 K., K., 1985 Güden Köyü, Ev Hanımı
KK:39 M., A., 1948 Keklik pınar, Ev Hanımı

KK:40 M., A., 1953 Yalınkaya Köyü, Emekli
KK:41 M., A., 1986 Kotan Gölü, Ev Hanımı
KK:42 M., A., 1982 Akçadağ, İşçi
KK:43 M., B., 1982 Akçadağ, Ev Hanımı
KK:44 M., Ç., 1976 Yalınkaya Köyü, Emekli
KK:45 M., Ç., 1976, Kotan Gölü, Ev Hanımı
KK:46 M., İ., 1972 Akçadağ, Öğretmen
KK:47 M., K., 1978 Güden Köyü, İşçi
KK:48 M., T., 1967 Bahri köyü, Öğretmen
KK:49 M., A., 1965 Akçadağ, İşçi
KK:50 M., Ö., 1964 Akçadağ, Ev Hanımı
KK:51 N., A., 1945 Develi, Ev Hanımı
KK:52 N., A., 1948 Keklik pınar, Ev Hanımı
KK:53 N., G., 1981 Yağmurlu, Ev Hanımı
KK:54 N., Ö., 1955, Levent Köyü, emekli
KK:55 N., P., 1964 Güzyurdu, Emekli
KK:56 N., U., 1967, Aşağı Örüşkü , Ev Hanımı
KK:57 O., A., 1971 Akçadağ, Serbest Meslek
KK:58 Ö., A., 1986 Akçadağ, Öğretmen
KK:59 Ö., T., 1947 Yalınkaya Köyü, Emekli
KK:60 R., Y., 1954 Yalınkaya, Ev Hanımı
KK:61 S., D., 1974 Yağmurlu, Ev Hanımı
KK:62 S., A., 1956 Yalınkaya Köyü, Emekli
KK:63 S., A., 1962 Akçadağ Ev Hanımı
KK:64 S., A., 1963 Akçadağ Ev Hanımı

KK:65 S., A., 1986 Akçadağ Serbest Meslek
KK:66 S., E., 1963 Akçadağ, Ev Hanımı
KK:67 S., G., 1955 Bölüklü, Ev Hanımı
KK:68 S., K., 1943 Akçadağ, Ev Hanımı
KK:69 S., T., 1976 Resul uşığı, İşçi
KK:70 S., U., 1967 Örüşkü, Ev Hanımı
KK:71 T., H., 1972 Bayramuşığı Köyü, Öğretmen
KK:72 T., T., 1961 Bahri Köyü, Emekli
KK:73 Y., C., 1974 Muhacir Köyü, Çiftçi
KK:74 Y., G., 1980 Levent, İşçi
KK:75 Y., K., 1973 Ancar Ev Hanımı
KK:76 Z., A., 1964 Yalınkaya Köyü , Öğretmen
KK:77 Z., S., 1963 Kotangölü, Ev Hanımı
KK:78 Z., Ş., 1984 Akçadağ, Ev Hanımı
KK:79 Z., T., 1940 Akçadağ, Ev Hanımı